

VASTUUSSA OMASTA ELÄMÄSTÄ:

Elämänhallinta sosiologisena näkökulmana jälkimodernin ihmisen elämään

Sami Ylistö
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Sosiologian pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Marraskuu 2006

VASTUUSSA OMASTA ELÄMÄSTÄ: Elämänhallinta sosiologisena näkökulmana jälkimodernin ihmisen elämään

Tekijä: Sami Ylistö

Tieteenala: Sosiologia

Julkaisuaika: Marraskuu 2006

Julkaisupaikka: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiologian yksikkö

Sivumäärä: 120 sivua

Ohjaaja: professori Martti Siisiäinen

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkimus pyrkii kuvaamaan elämänhallintaa yhteiskunnallisena ilmiönä ja antamaan eväitä tuleville yhteiskuntatieteellisille elämänhallinnan tarkasteluille. Työ sisältää kolme osiota. Ensiksi työssä pyritään jäljittämään elämänhallinnan käsitteellisiä juuria ja niihin sisältyviä erilaisia teoreettisia tutkimusotteita. Samalla työssä täsmennetään sitä, mitä elämänhallinnalla tulisi yhteiskuntatieteissä tarkoittaa. Toiseksi työssä kartoitetaan elämänhallinnan ajankohtaistumiseen liittyviä yhteiskunnallisia muutoksia pääosin Michel Foucault'n ja Anthony Giddensin ajatusten avulla. Tarkoituksena on luoda katsaus niihin yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka liittyvät elämän hallittavuuteen. Kolmanneksi työ sisältää empiirisen osion, jossa pyritään luomaan yleiskuva ihmisten elämänhallinnasta sellaisena kuin se suomalaisissa aikakauslehdissä esitetään. Tarkoitus on ottaa selvää siitä millaiset kysymykset ovat elämänhallinnan tutkimuksen kannalta keskeisiä.

Aineisto koostuu vähän yli sadasta elämänhallintaan liittyvästä aikakauslehtiartikkelista. Aineisto on valittu neljästä aikakauslehdessä, jotka ovat Valitut Palat, Seura, Hyvä Terveys ja Me Naiset. Aineistona ovat kyseisten aikakauslehtien vuoden 2004 vuosikerrat. Aineiston analyysissä on hyödynnetty A. J. Greimasin tekstuaaliin rakenteisiin liittyvää tulkintateoriaa. Tutkimuksen metodina on aktanttimalli, joka kuvaa tarinan sisältämiä yleisiä suhdekategorioita. Aktanttimallin avulla lehtiartikkelien sisältö tulkitaan tarinoiksi, jotka voidaan jäsentää aktanttimallin sisältämiin luokituksiin.

Analyysin tulokset jakautuvat kahteen osaan. Ensimmäkin analyysi paljastaa aikakauslehdille tyypilliset elämänhallintaa kuvaavat tarinoiden vaiheet. Toiseksi tarinat vaikuttavat jakautuvat elämänhallinnan aihepiirien mukaisesti kuudeksi toisistaan poikkeavaksi tarinatyyppiä. Näiden analyysien keskeisimmät johtopäätökset voidaan tiivistää kahteen kohtaan. Ensimmäkin artikkelien tarinan kulun kannalta kaikkein keskeisin elämänhallinnan piirre on henkilön tahto. Vain se voi antaa pysyvän suunnan henkilön toimille nykyaikaisissa olosuhteissa. Toiseksi artikkelit tuottavat kuvauksia henkilöiden ongelmista ja mahdollisuuksista elämänhallinnan aihepiirien avulla. Niiden avulla artikkelit tuottavat henkilön valinnanvapauden.

Jatkotutkimusten kannalta keskeisimmiksi kysymyksiksi nousevat elämänhallinnan ja tahdon välisen suhteen tarkasteleminen osana henkilöiden arkielämää. Toiseksi olisi hyvin tärkeää analysoida miten hyvin lehtiartikkelien elämänhallinnan aihepiirit vastaavat ihmisten kokemusmaailmaa. Niillä saattaa olla selitysvoimaa ihmisten väliselle eriarvoisuudelle. Tämän kaltaisella tutkimustiedolla saattaisi olla merkitystä uusien sosiaalipoliittisten sovellutusten kehittämisessä. Jatkotutkimuksien tuottama tieto saattaa myös edesauttaa tavallisia ihmisiä hallitsemaan oman elämänsä tapahtumia paremmin.

Avainsanat: Elämänhallinta, elämänpolitiikka, hallinta, yksilöllistyminen, vapaus, tekstianalyysi

SISÄLTÖ

1 SYVÄLLISEMPI KUVA ELÄMÄNHALLINNASTA	5
2 SELKEYTTÄ SEKAMELSKAAN	9
2.1 Kaksi näkökulmaa elämän hallittavuuteen	9
2.2 Governmentality-elämönhallinta	11
2.3 Coping-elämönhallinta	14
2.3.1 Psykologiset määritelmät	15
2.3.2 Sateenvarjokäsitteet	17
2.3.3 Käsiteparit	18
2.4 Positiivinen ja negatiivinen elämönhallinta	20
2.5 Resurssit ja voimavarat	21
2.6 Hyvä ja huono elämönhallinta	23
3 ELÄMÄNHALLINNAN JA YMPÄRISTÖN VÄLINEN SUHDE	25
3.1 Miksi elämää on hallittava	25
3.1.1 Modernisaatio	26
3.1.2 Traditionaalisesta jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan	27
3.1.3 Kurinpitoyhteiskunta	31
3.2 Jälkitraditionaalinen kurinpitoyhteiskunta	35
3.2.1 Normit	36
3.2.2 Identiteetti ja moraalit	39
3.2.3 Asiantuntijat	42
3.3 Elämänpolitiikka	43
3.3.1 Elämänpolitiikka yksilötasolla	45
3.3.2 Elämänpolitiikka kollektiivitasolla	48
4 TEKSTIANALYYSI JA LEHTIARTIKKELIANEISTO	50
4.1 Tutkimuksen tarkoitus	50
4.2 Media-aineisto analyysin kohteena	51
4.2.1 Tekstin ja sen kohteen välinen suhde	52
4.2.2 Lehtien valinta	54
4.2.3 Artikkelien valintakehikko	55
4.2.4 Tulosten yleistettävyys	57
4.3 Aineiston tulkinnan teoreettinen kehikko	58
4.3.1 Aktanttimalli	59
4.3.2 Greimasilaisen semiotiikan ongelmia	61

5 ELÄMÄNHALLINNAN PERUSKUVIO	62
5.1 Muutama sana tulkinnoista	62
5.2 Elämänhallintakertomuksen vaiheet	63
5.2.1 Kohtalokas hetki tarinan lähettäjänä	64
5.2.2 Subjekti tahdon ilmentymänä	67
5.2.3 Onnellisuus tahdon objektina	70
5.2.4 Resurssit auttajina	71
5.2.5 Vaikeudet vastustajina	73
5.2.6 Muutos tarinan vastaanottajana	75
5.3 Elämänhallinnan aihepiirit	79
5.3.1 Aineelliset tekijät	81
5.3.2 Tieto	84
5.3.3 Aika	88
5.3.4 Psyhyke	92
5.3.5 Sosiaaliset tekijät	96
5.3.6 Taloudelliset tekijät	100
6 YLEISKATSAUS ELÄMÄNHALLINTAAN	102
6.1 Käsitteiden selkiyttäminen	102
6.2 Aikalaisdiagnoosi	105
6.3 Empiiriset tulokset	107
6.4 Lehtiartikkeleita laajempia näkökulmia	112
6.5 Työn tieteellinen ja yhteiskunnallinen merkitys	113
LÄHTEET	116

1 SYVÄLLISEMPI KUVA ELÄMÄNHALLINNASTA

Elämäntaito, elämänhallinta, elämänpolitiikka ja elämänselitys ovat vakiintuneet osaksi kirjallisuuden, median ja arkikielen käsitteistöä. Nämä käsitteet viittaavat yhteen ja samaan ilmiökokonaisuuteen; nykyaikaisen ihmisen on hoidettava itse elämäänsä koskevat asiat. Tämä ajatus voi vaikuttaa hyvinkin itsestään selvältä, mutta ei ole sitä. Se miten itsenäisesti ihminen saa tai joutuu elämäänsä ohjaamaan liittyy hyvin kiinteästi yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Tässä tutkimuksessa elämänhallinta sijoitetaan yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen kontekstiinsa tavalla, mitä ei ole aiemmin Suomessa tehty. Työn teoriaosuudessa pohditaan melko tarkkaan niitä yhteiskunnallisia olosuhteita, jossa elämänhallinnasta on tullut ajankohtainen ja arkipäiväinen ilmiö. Hyvin keskeinen kysymys tässä suhteessa vaikuttaa olevan yhteiskunnan suoma valinnanvapaus.

Valinnan vapauden teoretisoiminen perustuu tässä työssä lähinnä Anthony Giddensin (1991, 1995) ja Michel Foucault'n (1980) ajatuksiin modernisaatiokehityksestä. Giddens kuvaa tapahtumasarjan, jossa perinnejärjestelmien velvoittava voima on heikentynyt, jolloin niiden tilalle ovat astuneet ihmisten itselleen luomat elämäntavat. Se on kertomus yksilöllisen valinnanvapauden valtavasta lisääntymisestä perinnejärjestelmien velvoittavan voiman heikentyessä. Toisaalta Foucault kertoo tarinan rangaistus- ja hallintajärjestelmän kehittymisestä. Se on tarina siitä kuinka hallintaorganisaatiot ovat moninaistuneet ja kuinka niiden läpikäytyä kurinpitovoimaa on levinnyt kaikkialle. Tämän näkökulman kannalta ihmisten valinnanvapaus on vähentynyt ja hallintaa harjoittavien tahojen valta puolestaan lisääntynyt. Näillä näennäisesti täysin vastakkaisilla teorioilla on kuitenkin neljä yhteistä piirrettä. Ne kiinnittävät huomiota normien muuttuneeseen asemaan, identiteettien muuttumiseen tietoisiksi projekteiksi, asiantuntijoiden rooliin yhteiskunnassa ja elämän politisoitumiseen. Sen vuoksi Giddensin ja Foucault'n teorit ovat erittäin hyvä lähtökohhta nykyisen ihmisen valinnan vapautta koskeviin pohdintoihin. Siksi näiden kahden teorian valitseminen tämän työn lähtökohdiksi on hyvin luontevaa.

Tämän työn kaksi keskeisintä käsitettä ovat elämänhallinta ja elämänpolitiikka. Korostan, että nämä kaksi kirjoitusasultaan toisiaan muistuttavaa käsitettä eivät ole toisilleen synonyymeja ja niiden määrittelyyn liittyy kaksi toisistaan hyvin poikkeavaa yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa. Elämänhallinnan määritelmien teoreettiset juuret juontavat niin psykologian *coping*-käsitteeseen kuin foucault'laisiin *governmentality*-teorioihin. Näiden kahden englanninkielisen käsitteen suomenkieliseksi vastineiksi suomalaisissa yhteiskuntatieteellisissä julkaisuissa on vakiintunut juuri

elämänhallinta. Se on hieman ongelmallista, koska kaksi hyvin erilaista ajattelutapaa sisältyy yhteen ja samaan käsitteeseen. Tästä ongelmasta suomalainen tiedeyhteisö ei näytä olevan juurikaan tietoinen ja se voi aiheuttaa käsitteellisiä sekaannuksia. Sen vuoksi tässä työssä keskitytään hyvin tarkasti myös elämänhallinnan käsitteelliseen määrittelyyn.

Coping-sukuinen elämänhallinnan käsite on hyvin yksilökeskeinen ja keskittyy henkilön ponnistuksiin oman elämänsä vaikeuksien voittamiseksi ja tärkeisiin päämääriin pääsemiseksi. Sen sijaan *governmentality* liittyy elämänhallinnan osaksi valtakamppailuita. Yleisimmin tämä käsite liittyy siihen, miten hallinto-organisaatiot pyrkivät hallitsemaan eläviä ihmisiä, heidän elämäänsä valintojen tekemisestä aina erilaisiin biologisiin prosesseihin asti. Kuitenkin *governmentality* liittyy myös itsehallintaan, jolloin on kyse siitä, että ihminen käyttää valtaa myös itseensä. Näin ollen *governmentality*- ja *coping*-elämänhallinta eivät ole toisilleen jyrkän vastakkaisia, vaan täydentävät toisiaan. *Governmentality* vain yhdistää yksilökeskeiseen elämänhallintaan käsityksen valtataisteluista ja valtasuhteista.

Elämänhallinnan piirteet on jaettu tässä työssä neljään osaan. Lähtökohtana on Roosin tekemä jako sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Sisäinen elämänhallinta on yksilön kykyä sopeutua dramaattisiin elämäntilanteisiin (Roos 1987, 67). Ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa puolestaan päämäärien ja tarkoitusperien ketjun ylläpitämistä eheänä (Roos 1987, 65). Näissä määritelmässä korostuu se, että sisäinen elämänhallinta on jotain, mikä tapahtuu henkilön pään sisällä ja ulkoinen elämänhallinta saa puolestaan ilmaisunsa konkreettisten ruumiillisten tekojen kautta. Tämän lisäksi elämänhallintaa on tärkeää jäsentää päämääräsuuntautuneen ja ongelmakeskeisen toiminnan suhteen. Päämäärien tavoittelu on positiivista ja ongelmien ratkomineen negatiivista elämänhallintaa. Näitä neljää elämänhallinnan piirrettä käytetään tässä työssä analyttisinä välineinä lehtiartikkelien analyysissa.

Työn toinen keskeinen käsite on elämänpolitiikka. Giddensin (1991, 213–214) mukaan elämänpolitiikka on elämäntapojen politiikkaa. Giddens käyttää tätä käsitettä kuvaamaan yksilöllisten valintojen poliittisia vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan. Juuri tässä merkityksessä sitä käytetään myös tässä työssä. Toisenlainen elämänpolitiikan määritelmä löytyy foucault'laisesta tutkimusperinteestä. Esimerkiksi Nikolas Rosen mukaan ihmisen elämä on politisoitunut uudella tavalla. Sillä hän tarkoittaa nimenomaan uusien teknologioiden aiheuttamia säätelyn ongelmia niin geeniteknologian, kirurgian kuin muillakin lääketieteen aloilla. (Rose 2001, 81.) Elämänpolitiikka liittyy tästä näkökulmasta niihin määrittely- ja intressikiistoihin, joita käydään virallisten

hallintaorganisaatioiden tasolla elävien ihmisorganismien ruumiin manipulaatiosta. Tämän kaltainen elämänpolitiikan määritelmä on tämän työn kannalta melko toissijainen, koska se ei suoraan liity yksilötasolla tapahtuvaan elämänhallintaan.

Tällä hetkellä elämänhallinnan käsitteelle perustuva empiirinen tutkimus näyttää puuttuvan Suomesta. Moni tutkimus keskittyy varmasti elämänhallintaan liittyviin kysymyksiin, mutta niitä ei kuitenkaan nimetä käsitteellisesti elämänhallinnaksi. Elämänhallinnan käsitettä ei ole koskaan operationalisoitu yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa (Riihinen 1996, 32). Kuitenkin vuodesta 1996 eteenpäin elämänhallinta on ruvennut yleistymään julkaisuissa ja sen vuoksi on tärkeää ottaa se myös empiirisen huomion kohteeksi. Tämä tutkimus on luonteeltaan kartoittava ja sen päämäärä on luoda yleiskuva elämänhallintaan liittyvistä ilmiöistä ja siihen liittyvistä tutkimuksellisista mahdollisuuksista. Tarkoituksena on täsmentää elämänhallinnan käsitteellistä sisältöä, luoda teoreettisia lähtökohtia elämänhallinnan yhteiskunnallisten yhteyksien tarkasteluun ja selvittää empiirisesti keskeisimpiä elämänhallinnan piirteitä. Koska elämänhallinta on jo olemassa oleva ja yleistyvä käsite myös yhteiskuntatieteellisissä julkaisuissa, on siihen liittyvä tutkimus tarpeellista. Toistaiseksi elämänhallintaa käytetään erilaisia ilmiöitä selittävänä apukäsitteenä, varsinkin sosiaalipoliittisissa tutkimuksissa. Toisaalta elämänhallinta on psykologian puolella perusta kokonaiselle tutkimusalalle, joten miksei myös sen yhteiskuntatieteellinen tarkastelu olisi perusteltua.

Tämän tutkimuksen empiirisessä osiossa elämänhallintaa lähestytään lehtiartikkeliaineiston avulla. Tarkoituksena on selvittää kuinka nykyään Suomessa julkaistavissa aikakauslehdissä tuotetaan elämänhallintaan liittyviä kertomuksia. Varsinainen tutkimusongelma on kolmiosainen. Ensinnäkin analyysissä selvitetään miten aikakauslehdissä kuvataan ihmisten toimintaa rajoittavia ja mahdollistavia tekijöitä. Sitä kautta on tarkoitus etsiä vastauksia siihen, millaiset tekijät vaikuttavat henkilöiden omaa elämää koskeviin päätöksiin. Toiseksi analyysissä tarkastellaan sitä millaisia elämänhallinnan keinoja aikakauslehdissä tuotetaan. Se tuottaa kuvauksia elämänhallintaan liittyvästä toiminnasta. Kolmanneksi työssä selvitetään miten aikakauslehdissä käsitellään elämänhallinnan vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan. Tällä tavoin syntyy yleiskuva elämänhallinnasta sellaisena kuin aikakauslehdet sen esittävät, koska analyysi kattaa elämänhallintaa synnyttävät tekijät, elämänhallintaan liittyvää konkreettista toimintaa ja lisäksi elämänhallinnan yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Aineistona olen käyttänyt neljän aikakauslehdessä vuoden 2004 vuosikertoja. Jokaisen lehden vuosikerroista olen valinnut satunnaisesti viisi lehteä tarkempaa tarkastelua varten. Tällä tavalla aineistoon kertyi vähän yli sata lehtiartikkelia, jotka olen analysoinut aktanttimallin avulla. Aktanttimallin jäsentää artikkelien sisällön analyysin kannalta järkeväksi kokonaisuudeksi. Aktanttimallin mukainen narratiivinen kaavio rakentuu subjektista, objektista, lähettäjistä, vastaanottajista, vastustajista ja auttajista. Lähettäjä kuvaa sitä tapahtumaa, jonka seurausta artikkelin kuvaamat tapahtumat ovat. Subjekti puolestaan tavoittelee jotain päämäärää eli objektia. Subjekti antaa kuvauksen sille millaista toimintaa elämänhallintaan liitetään lehtiartikkelissa. Subjektin toimintaa vaikeuttavat vastustajat ja auttajat puolestaan edesauttavat subjektin ponnistuksia. Niinpä vastustajat antavat ilmauksensa toimintaa rajoittaville ja auttajat toimintaa edesauttaville tekijöille. Lopuksi tapahtumien arviointi tapahtuu vastaanottajan muodossa, joka sisältää kuvaukset elämänhallinnan synnyttämille muutoksille. Näin analysoituna lehtiartikkelien kerronta jäsentyy kätevästi tutkimusongelmien kannalta hyödylliseen muotoon.

Tämän työn rakenne on seuraavanlainen. Työn toisessa luvussa tarkastelen aluksi elämänhallinnan määrittelyyn liittyviä ongelmia. Käyn lävitse melko tarkkaan sitä millaisia piirteitä *coping*- ja *governmentality*-elämänhallinta sisältävät. Samalla luku toimii pienenä yleiskatsauksena niihin sosiologisiin keskusteluihin, joihin elämänhallinta on yhteiskuntatieteellisissä julkaisuissa liitetty. Kolmannessa luvussa käyn lävitse elämänhallinnan ajankohtaistumiseen liittyviä yhteiskuntateoreettisia kysymyksiä. Hyödynnän tässä analyysissä Giddensin ja Foucault'n ajatuksia. Teoreettinen tarkastelu on luonteeltaan näitä kahta toisilleen näennäisesti vastakkaista näkökulmaa syntetisoiva. Esityksen tarkoitus on osoittaa teoreettisesti ne keskeiset yhteiskunnalliset piirteet, joihin elämänhallinnan ajankohtaistuminen liittyy. Työn neljännessä luvussa käyn hieman tarkemmin lävitse tutkimusongelmaa, aineistoa ja menetelmiä. Pohdin myös lehtiartikkeliaineiston ja sen kuvaamaan todellisuuden välistä suhdetta. Analyysin tuloksia käsittelemän työn viidennessä luvussa, joka on kaksiosainen. Ensinnäkin käyn lävitse elämänhallintatarinalle tyypillisiä vaiheita. Toiseksi käyn lävitse ne kuusi erilaista elämänhallinnan kokonaisuutta, joiden kautta elämänhallintaa aikakauslehdissä tuotetaan. Viimeisessä, eli kuudennessa luvussa teen yhteenvedon tämän työn tieteellisestä annista. Käyn läpi uudestaan työn keskeisimmät teemat ja esitän vastaukset tutkimuskysymyksiin. Samalla pohdin myös tämän työn tieteellistä ja yhteiskunnallista merkitystä.

2 SELKEYTTÄ SEKAMELSKAAN

2.1 Kaksi näkökulmaa elämän hallittavuuteen

Elämänhallinnan käsite on yhteiskuntatieteissä usein häilyvä (Riihinen 1996, 32) ja epätäsmällisesti määritely. Häilyvä määrittely on potentiaalinen lähtökohta erilaisille tieteellisille sekaannuksille. Elämänhallintaa käsittelevissä yhteiskuntatieteellisissä teksteissä sekaannuksien vaara on erittäin suuri, koska elämänhallinnasta puhutaan kahdessa toisistaan poikkeavassa merkityksessä. Ensinnäkin elämänhallintaa käytetään suomennoksena psykologian *coping*-käsitteelle. Toiseksi elämänhallinta liittyy myös Foucault'n biopoliitiikkaa teoretisoiviin teksteihin. Silloin elämänhallintaa käytetään suomennokseksi Foucault'n *governmentality*-käsitteelle. Yhteistä näille kahdelle käsitteelle on lähinnä vain se, että niiden suomennokset ovat toisilleen identtisiä. Kuitenkin kirjoittajat äärimmäisen harvoin mainitsevat kummassa merkityksessä he käsitteitä käyttävät. Karkeasti sanottuna se on pääteltävä asiayhteydestä. Se on kuitenkin joskus äärimmäisen hankalaa, koska biopoliittiset ja psykologiset elämänhallinnan teemat esiintyvät ajoittain rinnatusten samassa tekstissä.

Elämänhallinnalla on myös kaksi kirjoitusasua; elämänhallinta kirjoitetaan joko yhdyssanaksi tai erikseen. Erikseen kirjoittaminen on hieman yleisempää biopoliittisessa käsitteistössä kuin psykologisten teemojen yhteydessä. Se ei ole kuitenkaan varma merkki käsitteen teoreettisesta alkuperästä, koska kirjoitusasu riippuu enemmän tekstin kirjoittajasta kuin tekstin teoreettisesta näkökulmasta. *Coping* viittaa henkilön omaan kykyyn ohjata omaa elämäänsä ja selvitä elämässä vastaan tulevista ongelmista. Silloin mielenkiinto on nimenomaan siinä, miten yksilö voi hallita oman elämänsä tapahtumia. *Governmentality* on puolestaan hallinnan analytiikalle tyypillinen käsite. Hallinnan analytiikka on foucault'lainen koulukunta, joka ymmärtää vallan hajautuneeksi: se koostuu lukuisista suhteista, toimijoista ja vallan subjekteista, joissa muodostuu vallan harjoittamisen järjestely tai tilanne (Helen 2004, 207). Hallinnan analytiikalle tyypillisiä teemoja ovat muun muassa minätekniikat ja biopoliitiikka. Biopoliitiikka keskittyy ihmisten ja ihmisjoukkojen hallitsemiseen liittyviin teemoihin. Silloin tarkastelu yleensä keskittyy siihen kuinka joku toinen voi hallita muiden elämää. Minätekniikat puolestaan viittaavat ulkoisen hallinnan ja henkilön itsehallinnan väliseen suhteeseen. Sen vuoksi *Governmentality* ei ole vastakohta *coping*-ajattelulle. Kuitenkin ne painottavat niin erilaisia asioita, että on tärkeää pohtia näihin käsitteisiin liittyviä tekijöitä syvällisemmin.

Psykologian *coping*-käsitteellä ei ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä vastinetta, eikä myöskään yhtä selkeää suomenkielistä määritelmää tai sisältöä (Saarenheimo & Suutama 1995, 454). Elämäntilanteiden hallinta ei ole siis mikään yhtenäinen tutkimuskohde psykologian puolella vaan se sisältää lukuisia erilaisia metodeja ja näkökulmia. Niistä puhutaan psykologisissa julkaisuissa usein *coping*-strategioina. Osa näistä näkökulmista on levinnyt myös yhteiskuntatieteiden käsitteistöön. Suomalaisissa yhteiskuntatieteissä ei kuitenkaan käytetä *coping*-käsitettä vaan sen vastineeksi on vakiintunut nimenomaan elämäntilanteiden hallinta. *Coping*-sukuinen elämäntilanteiden hallinta on yleinen kytkäinen Giddensin elämäntilanteiden hallintaa käsittelevässä kirjallisuudessa.

Giddensin mukaan päivittäiset rutiinit on mahdollista ymmärtää jokapäiväisen elämän *coping*-mekanismeina, koska ne liittyvät siihen miten ahdistusta tuottavien asioiden kanssa tullaan toimeen. (Giddens 1991, 46.) Tämän ajatuksen taustalla on Giddensin käsitys siitä, että uudet asiat tuottavat ahdistusta ja epävarmuuden tunnetta. Rutiinit luovat jokapäiväiseen elämään ennustettavuutta ja vähentävät jatkuviin elämäntilanteiden muutoksiin liittyvää ahdistuneisuutta. Ahdistuksen kanssa painiminen puolestaan liittyy stressin hallintaan. Esimerkiksi Raitasalo (1995, 5) määrittää elämäntilanteiden stressitilanteiden, uhkaavien ja vahingollisten kokemusten arvioinniksi ja käsittelyksi niin, että niiden aiheuttama ahdistuneisuus lievittyisi. Näin ollen Giddensin ajatukset rutiinien roolista *coping*-mekanismeina viittaavat juuri psykologiseen tapaan käsitellä elämäntilanteiden hallintaa. Rutiinit Giddens puolestaan liittävät elämäntilanteiden muutoutumiseen ja elämäntilanteiden hallintaan ovat lähtökohtana elämäntilanteiden hallinnalle. Tällä tavoin tulee hyvin ymmärrettäväksi se, minkä vuoksi Giddensin elämäntilanteiden hallintaa käsittelevässä kirjallisuudessa käytetään elämäntilanteiden hallintaa usein juuri *coping*-merkityksessä. Osaltaan sitä todistaa myös se, että suomalainen tieteellinen keskustelu Giddensin elämäntilanteiden hallinnasta on yhdistynyt ajoittain Roosin elämäntilanteiden hallinnan käsitteistöön. Roosin sisäinen elämäntilanteiden hallinta liittyy suoraan psykologiseen tapaan tarkastella elämäntilanteiden hallintaa. Hän määrittelee sisäisen elämäntilanteiden hallinnan yksilön kyvyksi sopeutua dramaattisiin elämäntilanteiden muutoksiin (Roos 1987, 67). Tässä määritelmässä korostuvat henkilön psyykkiset prosessit ja psyykkinen sopeutuminen vaativiin tilanteisiin.

Foucault'n käsite *governmentality* luo täysin toisenlaisen näkökulman elämän hallittavuuteen. Se kuvaa yhteyttä toisiinsa kohdistuvan vallan ja itsehallinnan välillä ja se suomennetaan yleensä hallinnaksi (Selin 2005, 24). Suomalaisissa teksteissä esiintyy kuitenkin ajoittain pelkän hallinnan sijasta käsite elämäntilanteiden hallinta, joka liittyy suoraan biopoliittisiin teemoihin. Biopoliittikka voidaan ymmärtää aluevaltiosta siirtymisenä kohti "väestövaltiota", joka merkitsee biologisen elämän ja kansakunnan terveyden asettumista kysymyksinä ihmisten hallinnasta (Vähämäki 1998, 128).

Hallinnalla puolestaan tarkoitetaan kaikkea enemmän tai vähemmän laskelmoivaa ja rationaalista toimintaa, joka sisältää monenlaisia tiedon muotoja ja tekniikoita. Sillä pyritään muovaamaan käyttäytymistämme ennalta määrättyjen päämäärien mukaisesti muuttamalla halujamme, intohimojamme, intressejämme ja uskomuksiamme. (Dean 1999, 11.) Biopolitiikan ja hallinnan määritelmät vievät *governmentality*-elämänhallinnan painotuksen nimenomaan jonkin kollektiivin tai auktoriteetin harjoittamaan väestön ja yksilöiden hallintaan. Kuitenkin yksilöt itsekin muovaavat omaa elämäänsä suhteessa ulkoisiin vaatimuksiin ja sääntöihin. Silloin on kyse puolestaan minätekniikoista, joilla henkilöt alistuvat tai ovat alistumatta annettuihin sääntöihin. Kuitenkin niitä käsittelevissä suomalaisissa teksteissä puhutaan tyypillisesti vain hallinnasta eikä elämän hallinnasta. Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi hieman tarkemmin *governmentality*- ja *coping*-elämänhallintaa.

2.2 Governmentality-elämänhallinta

Mitchell Dean on määrittänyt kaksi merkitystä käsitteelle *governmentality*. Ensimmäkin se viittaa yksilöiden tapaan ajatella hallinnasta, jolla viitataan nimenomaan yksilöiden tietoon, uskomuksiin ja mielipiteisiin. Usein ne liittyvät länsimaisissa yhteiskunnissa ihmistieteiden tuottamaan tietoon. (Dean 1999, 16.) Myös itsehallinnassa käytetään apuna juuri asiantuntijatietoa (Dean 1999,17). Tässä mielessä hallinta on tulosta sen taustalla vallitsevista erilaisista ajattelutavoista. Ajattelutavat eivät kuitenkaan synny koskaan tyhjiöstä vaan ne ovat sosiaalisia tuotteita. Se vuoksi hallitsemiseen ja hallitukseksi tulemiseen liittyvät mielipiteet, uskomukset ja ajatukset eivät ole koskaan puhtaasti yksilön itsensä luomia vaan ne liittyvät laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin.

Toinen *governmentality*-käsitteen määritelmä on Deanin mukaan peräisin Foucault'n tuotannosta. Se kuvaa uutta ajattelutapaa ja vallan harjoittamisen keinoja tietyissä yhteiskunnissa. Sille on ominaista neljä piirrettä. Ensimmäkin se on hallintaa, jonka kohde on väestö. Koko kansaa pyritään hallitsemaan kokonaisuutena ja siihen liittyvät terveydenhuollon ja sosiaalihuollon kaltaisten järjestelmien syntyminen. Toiseksi se liittyy hallinnan kahteen muuhun vallan muotoon: ylivaltaan ja kuriin. Ylivalta toteutuu valtion tuomiovallan kautta, jonka käytännöt alistavat kohteensa. Kuri on puolestaan vallan harjoittamisen muoto, jossa valtaa käytetään yksilöiden voimia yhdistelemällä. Kolmas tyypillinen piirre sille on, että hallinta muotoillaan usein turvallisuuskysymyksiksi. Se toimii lähtökohtana armeijan, poliisin, koululaitoksen ja muiden vastaavien laitosten harjoittamalle vallalle. Neljänneksi se korostaa juridisia ja hallinnollisia tekijöitä valtion toiminnassa. Niiden

kautta valtiolta pyrkii optimoimaan kansan elämää, terveyttä ja hyvinvointia. Näitä käytäntöjä voidaan nimittää biopolitiikaksi. (Dean 1999, 19–20.)

Governmentality-hallinta on erityisesti modernin länsimaisen valtion tapa hallita. Se liittyy kysymyksiin nykyaikaisen valtion tavasta hallita ihmisten elämää ja sen vuoksi on kohdallaan puhua *Governmentality*-elämänhallinnasta. Se tarkastelee elämänhallintaa nimenomaan teknisenä hallintana ja keskittyy elämän hallittavuuteen liittyvään vallan käyttöön. *Coping*-elämänhallinta keskittyy lähinnä siihen miten yksilön omat toimet vaikuttavat häneen itseensä. *Governmentality*-näkökulma kiinnittää puolestaan huomiota siihen miten yksilön toimet liittyvät myös hänen ympärillään oleviin ihmisiin ja heidän välisiin valtasuhteisiin. Yksilökeskeinen *coping*-näkökulma huomioi ympäristön lähinnä siinä mielessä, miten sen vaikutukset heijastelevat takaisin yksilöön itseensä. Näiden vaikutusten välittyminen laajemmalle yksilön ympäristöön jäävät silloin pimentoon. Niiden tarkastelemiseen foucault’lainen näkökulma on varsin oivallinen. Hänen valtateorioillaan on ainakin neljä yhtymäkohtaa elämänhallintaan.

Ensinnäkin hallinta viittaa vallan käyttöön. Niinpä *governmentality* liittyy elämänhallinnan valtasuhteisiin. Foucault’n mukaan valta pitää ymmärtää strategiaksi. Valta ottaa myös vallan käyttäjät hallintaansa, kulkee heidän lävitseen ja nojaa heihin aivan kuten he itse sitä vastaan taistellessaan tukeutuvat sen heihin kohdistamiin otteisiin. Samalla se on kuitenkin riippuvainen siitä suhdeverkostosta, johon se vaikuttaa. (Foucault 1980, 34–35.) Näin ollen tämän näkökulman mukaan elämäänsä hallitsevaa ihmistä ei pidä tarkastella ympäristöstään irrallisena yksilönä vaan osana koko yhteiskunnan lävistäviä valtasuhteita. Valta on ymmärrettävä tässä yhteydessä mikrovallaksi. Se ei ole vain virallisten hallintaorganisaatioiden ominaisuus, vaan se tunkeutuu yksilöiden välisen vuorovaikutuksen kaikkein pienimpiinkin osiin saakka. Se ulottuu jopa kahden ihmisen väliseen vuorovaikutukseen asti, koska jo siinä voi syntyä toista osapuolta velvoittavia piirteitä.

Toinen Foucault’n valtakäsityksen ominaispiirre on tiedon ja vallan hyvin läheinen yhteys toisiinsa. Hänen mukaan ei ole olemassa valtasuhdetta ilman sitä vastaavaa tietolähdettä. Toisaalta ei myöskään ole olemassa tietoa, joka ei synnyttäisi valtasuhdetta. Tiedosta ja vallasta käydään jatkuvaa yhteiskunnallista kamppailua. (Foucault 1980, 35.) Tieto syntyy siis joko vastustamaan tai edistämään olemassa olevaa valtasuhdetta. Valta ei ole siksi poissulkevaa vaan itse asiassa tuottavaa (Foucault 1980, 219).

Kolmanneksi Foucault puhuu minätekniikoista ja itsen hallinnasta, kuten Seksuaalisuuden historian suomentaneen Kaisa Siveniuksen suomennokset kuuluvat. Ne liittävät yksilön itsehallinnan moraalikysymyksiin. Foucault'n mukaan ei ole olemassa moraalitoimintaa, joka ei edellyttäisi itsen rakentamista moraalisubjektiksi. Niinpä moraalinen toiminta ei ole pelkkää itsen omaatuntoa. Se on itsen rakentamista moraalisubjektina niin, että yksilö rajaa itsestään osan, joka muodostaa tämän moraalin harjoittamisen kohteen. Samalla määritellään oma asema suhteessa ohjeeseen, jota seurataan. Moraali tarkoittaa yksilön todellista käyttäytymistä suhteessa annettuihin sääntöihin ja arvoihin. Ne ovat tapoja, joilla ihmiset enemmän tai vähemmän alistuvat johonkin käyttäytymisperiaatteeseen. (Foucault 1998, 132–135.) Minätekniikat, joiden avulla itseä muokataan moraalisubjektiksi, liittävät elämänhallinnan konkreettisesti yksilöiden ja kollektiivien välisiin valtataisteluihin. Elämänhallinta sisältää kamppailua säännöistä ja niitä valvovista auktoriteeteista.

Neljäs foucault'lainen elämänhallintaan liittyvä teema on biopolitiikka. Nikolas Rosen mukaan biopolitiikka on politiikkaa, jonka päämääränä ja kohteena on inhimillinen elämä itsessään. Sen taustalla ovat teknologian mahdollistamat uudenlaiset manipulaatiokeinot, kuten geenitekniikka, uudet lääkkeet ja bioteknologia. Se aiheuttaa uudenlaisia sääntelyn ongelmia. (Rose 2001, 81–82.) Tästä näkökulmasta biovalta ja elämän hallinta ovat erityisesti ihmisen biologiseen ruumiiseen liittyvää valtion taholta toteutettua hallintaa ja valvontaa. Markku Koivusalo (1998, 268) onkin määrittänyt biovallan elämän hallinnoinniksi. Se on valtaa, joka kohdistuu eläviin ihmisyksilöihin ja ihmispopulaatioihin. Sillä tarkoitetaan pyrkimystä muovata, hyödyntää, voimaperäistää ja ohjata ihmisten kykyjä ja ominaisuuksia. (Helén 2004, 207.) Biopolitiikka on politiikkaa, jossa on kyse ihmisen elämästä elollisena olentona Siksi esimerkiksi ihmisten sairaus, terveys ja seksuaalisuus määritellään moderneissa yhteiskunnissa poliittisena ja julkisena asiana. (Vähämäki 1998, 128.)

Nämä biopoliittiset prosessit ovat kuitenkin niin laajoja, että vain harvoin yksittäiset ihmiset voivat vaikuttaa niihin voimakkaasti. Sen sijaan yleensä ihmiset ovat vain näiden toimenpiteiden kohteita. Tässä laajuudessaan *governmentality*-hallinta asettuu täysin vieraaksi voimaksi *coping*-elämänhallinnalle. Biopolitiikassa ei nimittäin ole enää juurikaan yksilötason yksilöön itseensä kohdistamaa toimintaa jäljellä vaan asiat tapahtuvat kollektiivitasolla. Toisaalta yksilöiden valinnat eivät välttämättä noudata näitä kollektiivitason päätöksiä. Yksilön moraalisubjektius mahdollistaa nimittäin myös sen, että hän päättää poiketa yhteisistä säännöistä. Suurien yhteisöjen on hyvin vaikeata valvoa kaikkien jäsentensä päätöksiä, jolloin poikkeavat henkilöt voivat muodostaa keskenään jopa pieniä yhteisöitä. Siksi biopoliittiset teemat ovat molemmissa tapauksissa hyvin

kaukana siitä yksilötason elämänhallinnasta, josta tässä työssä ollaan kiinnostuneita. Seuraavaksi tarkastelen *coping*-elämänhallintaa, joka on paljon *governmentality*-hallintaa ihmisläheisempi näkökulma elämän hallittavuuteen.

2.3 Coping-elämänhallinta

Coping-elämänhallinnalle löytyy yhteiskuntatieteellisistä julkaisuista kolmenlaisia määritelmiä. Ensimmäinen tapa on lainata ne suoraan psykologian käsitteistöä. Toiseksi elämänhallintaa käytetään eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä. Kolmas tapa määrittellä elämänhallintaa ovat erilaiset käsiteparit. Näille kaikille määrittelytavoille on yhteistä se, että ne ovat hyvin ihmisläheisiä ja yksilön omaa aktiivisuutta korostavia. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että avuttomuus on elämänhallinnan vastakohta (Raitasalo 1995, 18). Se perustuu ajatukselle ihmisen itsenäisyydestä ja aktiivisesta roolista oman elämänsä ohjaamisessa. Elämänhallinta implikoi aina humanistista ihmiskäsitystä, joka on jyrkän vastakkainen behaviorismin kanssa (Riihinen 1996, 22). Behaviorismi rakentuu ajatukselle passiivisista ärsykkeisiin reagoivista ihmisistä. Sen sijaan *coping*-elämänhallinta edellyttää aina aktiivisten valintojen tekemistä.

Coping-sukuinen elämänhallinta on levinnyt myös yhteiskuntatieteellisiin julkaisuihin. Niissä sitä kuitenkin käsitellään hyvin pintapuolisesti, eikä sitä sen vuoksi edes aina määrittellä käsitteellisesti. Siihen viitataan usein hyvin epämääräisellä tavalla selitettäessä jotain toista ilmiötä. Varsinaisesti elämänhallinnan tutkimus on keskittynyt oikeastaan ainoastaan käyttäytymistieteiden ja erityisesti psykologian alueelle (Raitasalo 1996, 7; Riihinen 1996, 18). Käyttäytymistieteet ovatkin olleet jo 60-luvun puolivälistä asti kiinnostuneita niin teoreettisesti kuin tutkimuksellisesti ihmisten ja erilaisten väestöryhmien elämänhallinnasta (Raitasalo 1996, 7). Sen sijaan yhteiskuntatieteet ovat usein vain tyytyneet lainaamaan psykologian teorioita ja määritelmiä. Yhteiskuntatieteellisissä julkaisuissa on harvoin kehitetty eteenpäin siihen liittyviä ajatuksia tai käsitteistöä.

Koska elämänhallintaa käytetään yleistyvänä apukäsitteenä erilaisia ilmiöitä selitettäessä, on silloin hyvä tutkia kyseisen käsitteen kattamaa ilmiökokonaisuutta paremmin. Silloin sen selitysvoima ja käytettävyys lisääntyvät huomattavasti. Toistaiseksi olemassa oleva yhteiskuntatieteellinen mielenkiinto *coping*-elämänhallintaa kohtaan liittyy sosiaalipoliittisiin tai sosiologisiin julkaisuihin. Raitasalon mukaan Elämänhallinnan osakseen saama sosiaalipoliittinen mielenkiinto johtuu siitä, että sosiaalipoliitikka painii yksilöiden elämänhallintaan liittyvien ongelmien parissa. Se on ilmeisesti kaikkein painavin syy siihen, miksi myös elämänhallinnan saama yhteiskuntatieteellinen

mielenkiinto keskittyy Suomessa juuri yhteiskuntapolitiikkaan. Sosiaalipoliittiset toimenpiteet ovat erilaisten elämään kohdistuvien riskien kuten syrjäytymisen, toimeentulon ongelmien ja sairastumisien kaltaisten ongelmien hallintapyrkimyksiä ja niiden haitallisten vaikutusten minimoimista. (Raitasalo 1995, 28.) Sosiaalipolitiikan tavoite onkin parantaa ihmisten omaa sopeutumis- ja mukautumiskykyä tukemalla ulkoisesti heidän elämänhallintansa mahdollisuuksia esimerkiksi tulonsiirtojen avulla. Seuraavaksi käyn lävitse hieman tarkemmin yhteiskuntatieteellisistä julkaisuista löytyviä elämänhallinnan määritelmiä ja tuon esille erilaisten määritelmien hyviä ja huonoja puolia.

2.3.1 Psykologiset määritelmät

Ensimmäinen ja yleisin ongelma on, että yhteiskuntatieteissä lainataan elämänhallinnan määritelmät suoraan psykologian käsitteistöstä. Arpo Aromaan (1996, 14) mukaan varsinkin stressitutkimus on nykyisen elämänhallintaa koskevan ajattelun ja tutkimuksen perusta. Ehkäpä juuri sen vuoksi Richard Lazaruksen antamat elämänhallinnan määritelmät näyttävät olevan erityisen suosittuja. Jan-Erik Ruthin mukaan Lazarus ja Folkman (1984) määrittelevät elämänhallinnan kognitiiviseksi ja toiminnalliseksi pyrkimykseksi selviytyä ulkoisesti tai sisäisesti vaativista tilanteista. Tämän näkökulman elämänhallinnassa on kyse tilanteen arvioimisesta sekä sen hallintaan tarvittavien voimavarojen puntaroimisesta. (Ruth 1998, 318; Saarenheimo & Suutama 1995, 455.)

Lazaruksen antamien määritelmien lisäksi on olemassa myös useita muita hieman harvemmin lainattuja elämänhallinnan määritelmiä. Abraham Maslow'n, Albert Banduran ja Aaron Antonovskyn määritelmät ovat myös päässeet mukaan suomalaisiin julkaisuihin. Niillä kaikilla on kuitenkin yksi yhteinen ongelma: ne keskittyvät lähes täysin psyyken tarkasteluun. Ne huomioivat vaihtelevissa määrin myös psyykkisten prosessien synnyttämää toimintaa. Sen sijaan tuohon toimintaan liittyvät yksilön oman elämänpiirin sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ilmiöt jäävät oikeastaan täydellisesti tarkastelun ulkopuolelle. Sen vuoksi elämänhallinnan psykologiset määritelmät eivät ole kovin käyttökelpoisia sosiologisissa tutkimuksissa.

Elämänhallinnan *coping*-määritelmillä ja niihin liittyvillä teorioilla on kuitenkin paljon hyviä puolia, jotka auttavat ymmärtämään ilmiötä hieman paremmin. Ensinnäkin kehityspsykologiassa puhutaan ihmisen elämänkulusta. Se auttaa ymmärtämään, että ihmisten elämänhallinnan kysymykset vaihtelevat henkilön iän mukaan. Ihmisen elämä on sosiaalisista ja biologisista syistä täynnä suuria elämänmuutoksia, kuten murrosikä, koulutus, ammattiin siirtyminen, parisuhteet,

vanhemmuus ja vanhuus. Elämänkulku myös jaetaan usein eri vaiheisiin: lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus (Lyytinen ym. 1995). Jokaiselle elämänvaiheelle on puolestaan niin biologisista kuin sosiaalisistakin syistä määrittynyt kehitystehtävänsä, jotka vaihtelevat ikäkauden mukana. Kehitystehtävien saavuttamisella on myös yhteiskunnan normatiivisesti määrittämä aikataulu. (Kuusinen 1995, 312–322.) Esimerkiksi koulutusta, ammatin valintaa, armeijan suorittamista ja parisuhteen solmimista määrittävät yhteiskunnalliset standartit. Ne määräävät millaisia kehitystehtäväratkaisuja pidetään onnistuneina ja mihin ikävaiheeseen mennessä niiden oletetaan toteutuneen (Nurmi 1995, 264). Kehitystehtävien sisältämien normatiivisten odotusten mukainen elämänrakenne on puolestaan yhteydessä onnellisuuteen, elämän kiinnostavuuteen ja onnistumisen elämyksiin (Kuusinen 1995, 320).

Toiseksi psykologiassa puhutaan transitoista, jotka liittävät elämönhallinnan nimenomaan muuttuvien elämäntilanteiden ilmiöksi. Korhosen ja Perhon mukaan vaihteita, joissa elämää arvioidaan ja muutetaan, nimitetään transitoiksi. Tämä käsite on peräisin Danien Levinsonin julkaisuista. Hänen mukaansa ihmisen elämä on luonteeltaan syklistä, jossa siirtymät ja vakaat elämänvaiheet vuorottelevat toisiaan. Eri syklit kuitenkin poikkeavat toisistaan laadullisesti, eli niissä painitaan erilaisten ongelmien kanssa. Muutoksen sysää liikkeelle se, että ihminen ei ole tyytyväinen omaan elämäntilanteeseensa. Silloin ruvetaan tietoisesti tarkastelemaan muutoksen mahdollisuuksia itsessä ja ympäristössä. (Korhonen & Perho 1995, 323–340.) Transito näkyy nimenomaan ihmisten tietoisena oman elämän pohtimisena ja oman elämän suunnitteluna. Näin ollen transito on aina kiivaan elämönhallinnan aikaa ihmisen elämässä. Vakaisissa elämänvaiheissa puolestaan elämönhallinta ei ole niin voimakkaasti läsnä. Silloin elämään ollaan tyytyväisiä sellaisenaan, eikä erillistä elämänsuunnittelua tarvita.

Kolmanneksi psykologia auttaa ymmärtämään, että elämönhallinnan kysymysten sisältö vaihtelee myös täysin henkilökohtaisten syiden mukaan. Korhosen ja Perhon mukaan yksilöiden välillä on suuria eroja siirtymien määrässä, niiden sisällöissä ja niistä selviämisessä. Joillakin ihmisillä selkeitä siirtymävaihteita ei näytä olevan elämässä lainkaan. Toisilla niitä voi olla samassa ajassa useampiakin. Joillakin elämä puolestaan näyttää olevan jatkuvan tietoisien pohtimisen kohteena niin, että selkeitä siirtymävaihteita ei elämässä vaikuta olevan lainkaan. Siirtymien sisällöt näyttävät myös vaihtelevan sukupuolten välillä. (Korhonen & Perho 1995, 323–340.) Näin ollen elämönhallinnan kysymykset eivät ole kaikilla ihmisillä samanlaisia. Ne vaihtelevat niiden tilanteiden mukaan, joihin ihmiset elämässään ajautuvat. Myös monet ajattelutapoihin ja asenteisiin liittyvät henkilökohtaiset tekijät vaikuttavat niihin kysymyksiin, joiden kanssa henkilöt joutuvat elämässään kasvotusten.

Neljäs tärkeä psykologisten määritelmien ominaisuus on, että niiden mukaan on olemassa kahden tyyppisiä *coping*-strategioita; on tunnekeskeistä ja ongelmakeskeistä elämäntähtäystä. Ongelmakeskeiset *coping*-strategiat sisältävät ongelman määrittelyn, ratkaisujen etsimisen, erilaisten toimien hyötyjen ja haittojen punnitseminen, vaihtoehtoista valitseminen ja valitun vaihtoehdon toteuttaminen. Voi pyrkiä muuttamaan jotain itsessään tai ympäristössään. Valitut vaihtoehdot riippuvat itsekontrollista ja aiemmista kokemuksista. Tunnekeskeiset *coping*-strategiat puolestaan pääsevät pinnalle, kun henkilö kokee olevansa voimaton vaikuttamaan asioiden tilaan. Silloin pyritään estämään tilanteen herättämien kielteisten tunteiden pääseminen pinnalle. Silloin henkilö joko tekee jotain sellaista, mikä vie ajatukset pois vaikeista asioista tai sitten henkilö muuttaa mielessään tapahtumien merkitystä. (Atkinson ym. 1993, 602–603.)

Tämän vuoksi *coping*-elämäntähtäystä ei voi ymmärtää täysin rationaalisenä toimintana kuten on *governmentality*-hallinnan laita. Käytännön elämässä ongelmakeskeinen ja tunnekeskeinen *coping* sekoittuvat toisiinsa, koska yksilö pyrkii usein yhtä aikaa löytämään ratkaisuja tilanteisiin ja samalla hillitsemään vaikeiden asioiden tuottamaa stressiä. Valinnat eivät ole koskaan täysin järkipäisiä, vaan henkilökohtaiset mielipyytykset, tunteet ja asioille annetut merkitykset vaikuttavat niihin hyvin ratkaisevasti. Tämä selittää sen, miksi ihminen ei välttämättä valitse sitä, mikä olisi ulkopuolisen näkökulmasta kaikkein järjevintä - valinta saattaakin perustua siihen, mikä tuntuu parhaimmalta.

2.3.2 Sateenvarjokäsitteet

Toinen tyypillinen elämäntähtäyksen määritelmien ongelma on, että ne ovat hyvin abstrakteja tai ympäripyöreitä. Karisto on muun muassa todennut, että elämäntähtäyksessä on kyse siitä, missä määrin ihmiset pystyvät osallistumaan omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin (Karisto 1998, 72). Toisen samantyyppisen määritelmän mukaan elämäntähtäyksellä tarkoitetaan yleisellä tasolla yksilön kokemusta mahdollisuuksistaan ohjata elämäänsä (Suominen 1996, 80). Niissä ei sinänsä ole mitään väärää. Silti tämän kaltaisten määritelmien ongelma on, että ne ovat niin epämääräisiä, ettei niitä voida soveltaa edes kartoittavaan empiiriseen tutkimukseen. Niiden avulla ei ole mahdollista hahmottaa aineistoa riittävän tarkasti.

Elämäntähtäystä käytetään usein eräänlaisena katto- tai sateenvarjokäsitteenä (Vuorio 1996, 84; Järvikoski 1996, 44). Myös määritelmien ympäripyöreys ja abstraktisuus johtuu ilmeisesti siitä. Niiden ongelma vaikuttaa olevan, että ne eivät onnistu kiinnittämään huomiota elämäntähtäykselle

keskeisiin piirteisiin. Sen vuoksi elämänhallinnan alueelle sisällytetään helposti paljon asioita, jotka eivät oikeasti sinne kuuluisi. Samalla, kun elämänhallinnalla pyritään kuvaamaan kaikkea psyykkisistä prosesseista aktiiviseen toimintaan ja arkirutiineihin, muuttuu myös määritelmä epäselväksi. Samalla käsitteen selitysvoima rapautuu.

Elämänhallinnan käsitteleminen kattokäsitteenä auttaa ymmärtämään kuinka laaja kirjo erilaista toimintaa sisältyy elämänhallintaan. Järvikosken mukaan elämänhallinnan ymmärtäminen kattokäsitteeksi merkitsee sitä, että sitä ei pyritä kuvaamaan erillisenä konstruktiona vaan se sisältää useita elämäntilanteeseen liittyviä komponentteja. Se käsittää elämänhallinnan konkreettisen perustan, yksilön oman käsityksen omasta elämäntilanteestaan, selviytymis- ja toimintastrategiat sekä toiminnan tulokset. (Järvikoski 1996, 44–45). Sen vuoksi elämänhallintaa ei pidä käsitellä yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena vaan se jakautuu todella useaan erilaiseen osa-alueeseen.

2.3.3 Käsiteparit

Kolmas ja ehkä kaikkein sosiologisin tapa käsitellä elämänhallintaa on kuvata sitä käsiteparin avulla. Esimerkiksi Suutama on jakanut elämänhallinnan näkyvään ja näkymättömään elämänhallintaan (Ruth 1998, 319) ja J-P Roos taas sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan (Roos 1987, 65–66). Sisäinen ja näkymätön elämänhallinta tarkoittavat oikeastaan keskenään samaa asiaa: ne kuvaavat yksilön psyykkisiä elämänhallinnan prosesseja. Ulkoinen ja näkyvä elämänhallinta tarkoittavat keskenään myös melkein samaa asiaa: ne kuvaavat niitä käytännön toimia, joilla elämää pyritään ohjailemaan. Oikeastaan voidaan ajatella, että sisäinen elämänhallinta käsittää ne psyykkiset prosessit, jotka tapahtuvat henkilön pään sisällä, mutta eivät näy ulospäin. Tämän logiikan pohjalta ulkoinen elämänhallinta olisi puolestaan konkreettisia toimia, jotka myös kanssaihmiset voivat havaita. Näistä käsitepareista sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta on yhteiskuntatieteissä paljon käytetympi.

Roosin käsiteparissa on kuitenkin muutama ongelma. Roos korostaa sisäisessä elämänhallinnassa yksilön kykyä sopeutua mitä dramaattisimpiin elämänmuutoksiin. Samalla hän korostaa, että sitä ei pidä sekoittaa alistumiseen, antautumiseen ja ajopuuna kulkeutumiseen. (Roos 1987, 67.) Nämä kaksi toteamusta vaikuttavat kuitenkin olevan ristiriidassa. Sisäisen elämänhallinnan määrittelemiseksi on pulmallista, koska se on lähempänä alistumista kuin hallintaa (Riihinen 1996, 29). Toisaalta tällöinen psyyken toimintaan keskittyvä sopeutuminen liittyy sosiologian tutkimusalaan vain hyvin löyhästi. Niinpä jälleen kerran psykologisen

asiantuntemuksen ylivoimaisuus uhkaa jyrätä alleen sosiologisen tarkastelun. Nämä piirteet kuitenkin osoittavat, että Roos käyttää elämänhallinnan käsitettä nimenomaan *coping*-merkityksessä. Hän ei käsittele valtasuhteita, mikä olisi *governmentality*-hallinnalle tyypillistä, vaan käsitteen taustalla oleva psykologialle tyypillinen yksilökeskeinen taustavire on selvästi näkyvissä.

Roosin tarjoama ulkoisen elämänhallinnan määritelmä on sosiologisesti paljon mielenkiintoisempi. Hänen mukaansa ulkoisessa elämänhallinnassa on yksinkertaisimmillaan kyse siitä, että mitään odottamatonta ja elämän kulkuun suuresti vaikuttavaa ei ole tapahtunut. Monimutkaisimmillaan hänen mukaansa on puolestaan kyse ihmisen itsensä asettamien tavoitteiden ja elämän tarkoitusperien ketjun katkeamattomasta toteutumisesta. Roosin mukaan ulkoinen elämänhallinta on kyseessä, kun ihminen on suurin piirtein kyennyt ohjaamaan elämänsä kulkua ilman, että sen vaiheisiin olisivat vaikuttaneet kovin monet hänestä itsestään riippumattomat asiat. Silloin yksilö on itse ikään kuin omistanut elämänsä ilman, että vieraat voimat olisivat pauskoneet häntä elämäntilanteesta toiseen. (Roos 1987, 65.)

Ulkoisen elämänhallinnan määritelmä on sisäistä elämänhallintaa paljon lähempänä *governmentality*-hallintaa. Voidaan ajatella, että oman elämän ohjaaminen henkilön itsensä haluamalla tavalla edellyttää valtaa suhteessa omaan elämäänsä. Mikäli tuota valtaa ei ole, joutuu henkilö tahtomattaan toisten harjoittaman vallan kohteeksi. Silloin henkilö ei itse pystykään päättämään haluamistaan asioista vaan lopputuloksena on vieraiden voimien pauskomana elämäntilanteesta toiseen siirtyminen.

Näin ollen Roosin ulkoisen elämänhallinnan määritelmä on hyvin sosiologinen ja tarjoaa sekä *coping*- että *governmentality*-elämänhallinnalle teoreettisia kiinnityskohtia. Se keskittyy yksilön havaittavaan toimintaan ja korostaa yksilön aktiivista roolia omassa elämässään. Silloin se on myös väistämättä hyvin lähellä sosiaalisia ilmiöitä. Silti sekin sisältää puutteita. Hänen esittämästään jaottelusta on nimittäin hyvin vähän apua, kun tarkastellaan niitä konkreettisia käytänteitä, joilla yksilöt pitävät tavoitteidensa ja tarkoitusperiensä ketjua kasassa. Tähän ongelmaan on mahdollista löytää ratkaisu vain jäsentämällä elämänhallinta suhteessa yksilön kohtaamiin vastoinkäymisiin ja mahdollisuuksiin.

2.4 Positiivinen ja negatiivinen elämänhallinta

Edellä todettiin, että ulkoisessa elämänhallinnassa on kyse omien päämäärien ja tarkoitusperien ketjun ylläpitämisestä. Tätä määritelmää voidaan käyttää luonnehtimaan myös sisäistä elämänhallintaa siinä mielessä, että se kattaa päämäärien ja tarkoitusperien luomiseen ja tavoittelemiseen liittyviä psyykkisiä prosesseja. Näin päämäärien ja tarkoitusperien ketjun ylläpitämistä voidaan pitää koko elämänhallintaa luonnehtivana määritelmänä. Tietyissä elämäntilanteissa nuo ketjut saattavat kuitenkin katketa erilaisten vastoinkäymisten vuoksi enemmän tai vähemmän tilapäisesti. Siksi elämänhallinta sisältää myös selvästi kaksi toisiinsa nivoutuvaa, mutta ikään kuin suunnaltaan vastakkaista komponenttia. Ensinnäkin päämäärien ja tarkoitusperien luominen ja tavoittelu sisältyy tähän elämänhallinnan määritelmään olennaisella tavalla. Toisaalta on kyse siitä, että henkilölle vieraat voimat eivät paisko häntä elämäntilanteesta toiseen. Elämänhallinta sisältää siis myös vastoinkäymisiä vastaan taistelemisen.

Elämänhallinnan empiirisen jäsentämisen kannalta on erittäin tärkeää huomioida nämä kaksi elämänhallinnan eri puolta. Nimitän tavoitteisiin tähtäävää toimintaa positiiviseksi ja vastoinkäymisten ylittämiseen keskittyvää toimintaa negatiiviseksi elämänhallinnaksi. Positiivinen elämänhallinta on suunniteltua toimintaa, joka liittyy kiinteästi henkilön päämäärien ja tarkoitusperien ketjuun. Negatiivinen elämänhallinta sen sijaan on uhrauksien tekemistä, jotka henkilö joutuu tekemään vasten tahtoaan erilaisten takaiskujen vuoksi. Negatiivinen elämänhallinta sisältää toiminnan, joka liittyy elämään vaikuttaviin suunnittelemattomiin tapahtumiin. Ne ovat tarkoitusperien ja päämäärien ketjun kannalta jotain ylimääräistä toimintaa, johon ympäristön olosuhteet pakottavat. Positiivinen ja negatiivinen elämänhallinta eivät kuitenkaan korvaa Roosin esittämää jakoa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Ne molemmat jäsentävät elämänhallintaa eri näkökulmasta. Voidaan ajatella, että niin sisäinen kuin ulkoinenkin elämänhallinta sisältää niin negatiivisen kuin positiivisenkin elämänhallinnan piirteitä.

Sisäinen elämänhallinta keskittyy niin positiivisessa kuin negatiivisessakin tapauksessa *coping*-elämänhallintaan. Silloin tarkastelun keskiössä ovat henkilön psyyken tapahtumat, jotka ovat luonteeltaan tiedostettuja tai tiedostamattomia. Toinen sisäisen elämänhallinnan keskeinen piirre on, että sen vaikutukset kohdistuvat henkilöön itseensä, hänen käsityksiin itsestään ja toimintatapoihin. Kuitenkin myös *governmentality*-hallinta ulottuu molempiin sisäisen elämänhallinnan ulottuvuuksiin. Se koskettaa sisäistä elämänhallintaa minätekniikoiden kautta. Niiden avulla henkilö tekee päätöksiä missä määrin noudattaa erilaisia ympäristönsä sääntöjä. Myös kaikki muiden ja

itsen hallintaan liittyvä pohdiskelu on liitettävissä sisäiseen vallan harjoittamiseen, jonka kohteena on lähinnä henkilön oma psyyke.

Ulkoisen elämänhallinnan yhteydessä konkreettinen toiminta tarkoittaa sitä, että toiminnan vaikutukset keskittyvät toimijan ympäristöön ja sitä kautta vasta henkilöön itseensä. Tällöisen toiminnan on oltava aina ulkoisesti havaittavissa, jolloin henkilö käyttää kehoaan muokatakseen ympäristöönsä tavalla tai toisella omien tarkoituksien mukaisesti. Toisaalta kehollinen toiminta on aina havaittavissa ja sitä voidaan valvoa. Siksi ulkoinen elämänhallinta asettuu osaksi henkilöä ympäröiviä valtasuhteita. Siinä elämäänsä hallitseva ihminen on erilaisten intressien kohteena ja hänen toimintaansa pyritään muokkaamaan ulkopäin. Samalla tavoin kuitenkin elämäänsä hallitsevalla ihmisellä on omat intressinsä muita kohtaan ja hän pyrkii vaikuttamaan heihin mahdollisuuksiensa mukaan. Näin ulkoinen elämänhallinta on osa *governmentality*-hallintaa.

Tästä eteenpäin en enää käytä käsitteitä *governmentality*- tai *coping*-elämänhallinta ellen erityisesti halua korostaa jompaakumpaa näkökulmaa tekstissä. Jatkossa käytän pelkistetysti käsitettä elämänhallinta, jolla viitataan Roosin ajatukseen elämänhallinnasta päämäärien ja tarkoituksien ketjun ylläpitämisenä. Kuitenkin olen jakanut sen analyttisistä syistä neljään ulottuvuuteen, jotka ovat sisäinen ja ulkoinen sekä positiivinen ja negatiivinen. Nämä jaottelut eivät ole kovin jyrkkiä vaan pikemminkin liukuvia. Esimerkiksi päämäärien tavoittelu sisältää kamppailuja erilaisia vastoinkäymisiä vastaan. Sen vuoksi päämäärien tavoittelu ja vastoinkäymisten voittaminen eivät ole toisistaan täysin erillisiä asioita. Myöskään sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa ei voida erottaa toisistaan kovin jyrkästi, koska konkreettiset toimenpiteet edellyttävät aina psyykkistä toimintaa.

2.5 Resurssit ja voimavarat

Usein elämänhallinnan yhteydessä puhutaan resursseista tai voimavaroista. Resurssien määritelmä voidaan juontaa esimerkiksi resurssilähtöisestä elintason määritelmästä. Elintaso on yksilön hallinnassa olevat resurssit, joilla hän voi tietyn edellytyksin hallita ja ohjata elinolosuhteitaan (Raunio 1990, 187). Resurssit ovat siis voimavara, joiden avulla henkilö voi ohjata omaa elämäänsä haluamaansa suuntaan. Näin elämänhallinta edellyttää aina myös jonkinlaisia resursseja, joita henkilö voi hyödyntää toimiakseen. Resurssit ja voimavarat luovat ihmisille toiminnan ja ajattelun kapasiteettia. Mitchell Deanin mukaan hallinta liittyy hallittujen vapauden heidän kapasiteettiin ajatella ja toimia. Se edellyttää myös näiden kapasiteettien vapautta hallitsevilta osapuolilta. Eli silloin kun hallitsemme muita ja itseämme, me käytämme itse toiminnan ja ajattelun vapaata

kapasiteettia hyväksemme. (Dean 1999, 15.) Resurssit luovat siis pohjan hallita itseä ja muita. Kuitenkin näin käsiteltynä resurssit jäävät hyvin epämääräiseksi käsitteeksi. Puhumalla erilaisista pääoman (*capital*) lajeista voidaan hieman tarkentaa sitä mitä resursseilla tarkoitetaan.

Pierre Bourdieun mukaan pääoma on potentiaalista kapasiteettia tuottaa etuja. Se sisältää olemuksessaan tendenssin, joka vaikuttaa asioihin niin, että kaikki ei ole tasapuolisesti mahdollista tai mahdotonta. Hän jakaa tämän pääoman kolmeen luokkaan: taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Taloudellinen pääoma käsittää rajoittuneessa mielessä vain materiaaliset pääoman muodot. Se on suoraan muutettavissa rahaksi ja voi institutionalisoitua omistusoikeuksiksi (*property rights*). (Bourdieu 1986, 241–243.)

Kulttuurisella pääomalla puolestaan on kolme muotoa. Ruumiillistunut (*embodied*), objektivoitunut (*objectified*) ja institutionalisoitunut (*institutionalized state*). Ruumiillistuneella tasolla kulttuuri on pitkäaikainen mielen ja kehon jäsenys. (Bourdieu 1986, 243.) Sen pohjalta syntyy henkilön habitus. Habitus on sisäistettyä kulttuuria, joka antaa meille yhteisöltä omaksutun kyvyn tuottaa uusia, mutta ymmärrettäviä itseilmaisun ja -ymmärryksen muotoja (Sulkunen 1998,73). Kuitenkin sosiaalisen pääoman omaksuminen ja kasautuminen edellyttää, että henkilö investoi aikaa kulttuurisen pääoman omaksumiseen ja oppimiseen. Se ei voi tapahtua sekunnissa. Pääoman hankkimisesta koituu henkilölle itselleen kustannuksia (*costs*). Se edellyttää aikaa ja paljon ponnistuksia. Kulttuurisen pääoman omaksuminen kuitenkin luo henkilölle kulttuurista kompetenssia, josta koituu hänelle itselleen etuja. Objektivoitunut kulttuuri tarkoittaa lähinnä konkreettisia kulttuurituotteita (*cultural goods*) ja institutionalisoitunut vaihe erilaisia virallisesti tunnustettuja ammattiasemia. (Bourdieu 1986, 244–248.)

Sosiaalinen pääoma on aktuaalinen ja potentiaalinen resurssi, joka liittyy kestävien vuorovaikutussuhteiden verkostoon. Toisin sanoen kyse on ryhmäjäsennydestä. (Bourdieu 1986, 248.) Sen kannalta keskeistä ovat koulutus, työ ja epäviralliset sidokset. Kyse on erityisesti ystävyys-suhteista eikä niinkään virallisesta jäsenyydestä organisaatioissa. Ystävyysverkostot tarjoavat luottamusta sekä aineellista ja henkistä tukea. (ks. Ilmonen 2004, 104–105). Henkilön sosiaalisen pääoman määrä riippuu siitä kuinka suuren verkoston yksi toimija voi mobilisoida sekä tuon verkoston omaamaan pääoman laajuudesta. Sosiaalisen pääoman ylläpitäminen edellyttää kuitenkin ehtymätöntä sosiaalista ponnistelua. Ystävyys-suhteita pitää ylläpitää aktiivisesti. Se edellyttää paljon aikaa ja energiaa. (Bourdieu 1986, 249–250.) Ilman jatkuvaa ylläpitämistä ystävyys-suhteet rapautuvat ja sosiaalinen pääoma heikkenee.

Resurssit ovat siis yksilön itsensä hankkimaa pääomaa, jota voi sijoittaa haluamiensa asioiden saavuttamiseksi. Bourdieun (1986, 243) mukaan valta on sama asia kuin pääoma. Lisäksi eri pääoman lajit on muutettavissa toisiksi pääomiksi, mutta se vaatii ponnistuksia. Myös niiden hankkimisesta ja ylläpitämisestä koituu kustannuksia. Silti pääoma lisää yksilön toimintamahdollisuuksia. Koska mitään hyödykkeitä ei ole rajattomasti tarjolla, vallitsee maailmassa niukkuus. Sen vuoksi yksilöt joutuvat kamppailemaan samoista hyödykkeistä. Pääomien tuomat edut tekevät yksilöstä tuossa kamppailussa vahvemman. Hänen on helpompi saavuttaa haluamiaan asioita. Mikäli valta ymmärretään kyvyksi saada aikaan asioita (ks. Heiskala 1996b, 123), ovat pääomien eri muodot kiinteässä yhteydessä henkilön kykyyn pitää päämäärien ja tarkoituksien ketjua kasassa ja toteuttaa sitä. Silloin henkilö kykenee käyttämään valtaa omaan elämänpiiriinsä ja saamaan aikaan haluamiaan asioita. Valtataistelu ja vallan käyttö liittyvät elämänhallintaan sen vuoksi myös resurssien ja voimavarojen kautta. Resurssit määräävät sen kuinka voimakkaaseen hallintaan henkilö kykenee.

2.6 Hyvä ja huono elämänhallinta

Elämänhallintaa teoretisoitaessa korostetaan usein sen positiivisia vaikutuksia yksilön elämänlaatuun. Erityisesti J-P Roos on liittänyt elämänhallinnan elämänlaatuun. Hän on todennut, että ”hyvä elämä” eroaa ”huonosta elämästä” juuri siinä, että edellisessä korostuu elämänhallinta, kun taas jälkimmäisessä sitä ei ole (Roos 1998, 24). Siten elämänhallinnalla vaikuttaisi olevan myös elämänlaatua korottava ominaisuus. Terveys sosiologisissa tutkimuksissa on puolestaan löydyntä viitteitä siitä, että elämänhallinta vaikuttaa myös terveyteen. Ihmisten oma suhtautuminen sairauksiin vaikuttaa ratkaisevasti sairauksien kulkuun (Raitasalon 1995, 31). Lisäksi Aila Järvikoski on todennut, että ihmiset joiden yleiset pystyvyysodotukset ovat korkeat, ovat muita taipuvaisempia kokemaan sosiaaliset tilanteet vain haasteina. He olivat myös hyvin valmiita panostamaan tavoitteidensa saavuttamiseksi. Itsensä avuttomiksi tuntevat taas korostavat menetyksen arvioita ja he luovuttavat nopeasti. (Järvikoski 1996, 42.) Siksi on selvää, että elämänhallinta liittyy myös monella tavalla elämässä menestymiseen ja henkilökohtaiseen hyvinvointiin.

Elämänhallinnan tarkastelu on keskittynyt lähinnä sen hyviin vaikutuksiin. Silloin tutkimusten piiristä on jäänyt lähes kokonaan huomioimatta toinen puoli todellisuudesta. Elämänhallinnan keinot voivat olla myös huonoja, osa niistä saattaa suorastaan ehkäistä sopeutumista. Raitasalon

mukaan huonoja toimintatapoja ovat muun muassa passiivinen toiveajattelu ja ihmisten karttaminen, jotka voivat johtaa pahimmillaan täydelliseen passiivisuuteen ja syrjäytymiseen (Raitasalo 1995, 60–61). Usein tunnekeskeinen elämönhallinta liitetään huonoon stressin hallintaan. Siinä ei poisteta itse ongelmaa vaan pahimmillaan kielletään omat tunteet. Ongelmakeskeinen elämönhallinta puolestaan keskittyy muokkaamaan jotain joko henkilössä itsessään tai ympäristössä ongelman poistamiseksi. Ongelmasuuntautuneet henkilöt ovat vähemmän masentuneita stressaavan tilanteen jälkeen ja sen aikana. (Atkinson ym. 1993, 602–603.) Näin voidaan karkeasti ottaen sanoa, että tunnekeskeinen elämönhallinta tuottaa keskimäärin heikompia tuloksia kuin ongelma-keskeinen elämönhallinta.

Elämönhallinta ei siis tuota aina haluttuja lopputuloksia. Voidaan sanoa, että huonosti valitut toimintatavat saattavat vain huonontaa yksilön mahdollisuuksia jatkaa elämäänsä eteenpäin. Oikeastaan on syytä kysyä onko ihmiselämän hallitseminen ylipäänsä mahdollista? Vastaus tähän kysymykseen on kaksitahoinen. Ensinnäkin on todettava, että elämän hallittavuus ei voi olla koskaan täydellistä. Elämässä ilmenee aina tilanteita vahingollisia tai onnekkaita sattumuksia, joihin ei ole voitu varautua. Niiden vuoksi elämönhallintaprosessin lopputulos ei vastaa koskaan täysin henkilön alkuperäisiä tavoitteita. Toisaalta olisi kuitenkin älytöntä väittää että elämäkulkuun ei voisi lainkaan itse vaikuttaa. Kaikissa tilanteissa henkilö vaikuttaa omalla toiminnallaan ja reaktioillaan tapahtumien kulkuun. Vaikkei tavoitteet toteutuisikaan koskaan kirjaimellisesti, ovat asiat kuitenkin henkilön tekojen vuoksi lähempänä henkilön omia toiveita kuin ilman sitä. Elämönhallinta ei toteudu koskaan täydellisesti, mutta joka kerta se kuitenkin on vaikuttamassa elämän tapahtumiin.

Joka tapauksessa elämönhallinnan onnistuneisuudella vaikuttaa olevan suuri vaikutus yksilön oman elämän sujumiseen. Elämönhallinnalla onkin merkitystä juuri yksilöiden itsensä kannalta. On kuitenkin väärin tarkastella sitä vain yksilötason kysymyksenä. Silloin ikään kuin irrotettaisiin yksilö erilleen muusta yhteiskunnasta. Koska elämönhallinta on mitä suurimmissa määrin aktiivista toimintaa, on sillä myös väistämättä vaikutuksia toiminnan ympäristöön. On myös väärin ajatella, että elämönhallinta toteutuisi jotenkin riippumatta elämäänsä hallitsemaan pyrkivän henkilön ympäristöstä. Oikeastaan juuri se määrää, mitkä toimintatavat ovat hyviä ja mitkä huonoja. Näin ollen on paikallaan tarkastella myös elämönhallinnan yhteiskunnallista taustaa. Giddensin ja Foucault'n ajatukset modernista yhteiskunnasta tekevät sen mahdolliseksi.

3 ELÄMÄNHALLINNAN JA YMPÄRISTÖN VÄLINEN SUHDE

3.1 Miksi elämää on hallittava

Elämönhallinta ei ole mikään itsestään selvyys. Yksilön mahdollisuudet oman elämänsä hallintaan ovat voimakkaasti riippuvaisia yhteiskunnallisista olosuhteista. Tärkeä kysymys on, kuinka paljon tilaa yhteiskunta tarjoaa yksilöiden omille valinnoille. Silloin kyse on nimenomaan yhteiskunnan suomasta valinnanvapaudesta. Tuon vapauden määrä vaihtelee suuresti kulttuureista toisiin siirryttäessä. Esimerkiksi Afrikan alkuasukasheimo elää varmasti täysin erilaisen yksilöllisen vapauden maailmassa kuin länsimainen ihminen. Sen vuoksi tässäkin tutkimuksessa ei voida sanoa mitään yleismaailmallista ihmisten elämönhallinnasta. On keskityttävä vain länsimaiseen moderniin ihmiseen ja hänen vapauteensa. Puhe modernista kielii myös siitä, että yhteiskunnan suoma yksilöllinen liikkumatila vaihtelee myös saman kulttuuripiirin sisällä ajan kuluessa. Siinä on tapahtunut aina ja tapahtuu myös edelleen jatkuvasti hidasta muuntumista.

Yhteiskunnan muuntumisprosessia on usein tarkasteltu, ainakin länsimaiden osalta, modernisaation ja yksilöllistymisen käsitteiden avulla. Pääsääntöisesti modernisaatiota on lähestytty siitä näkökulmasta, että se on lisännyt yksilön vapautta vaikuttaa omaan elämäänsä. Tähän näkökulmaan tukeutuu myös Anthony Giddensin aloittama keskustelu modernista identiteetistä ja elämänpolitiikasta. Modernisaatiota on kuitenkin analysoitu myös vapauden vähenemisen näkökulmasta. Esimerkiksi Michel Foucault'n analyysit osoittavat hallinnan keinojen lisääntyneen ja vaikutusvoiman kasvaneen. Sen vuoksi on väärin väittää yksioikoisesti, että modernisaatio on merkinnyt yksilön vapautumista. Modernisaatio on siten yhtäaikaaisesti merkinnyt vapauden lisääntymistä, mutta myös uudenlaisten yhteiskunnallisten pakkojen ja hallintakeinojen syntymistä. Velvollisuudet ja vapaudet ovat tärkeitä elämönhallintaa tarkasteltaessa sen vuoksi, että ne määräävät sen tilan, jossa elämönhallinta toteutuu. Ne vaikuttavat yksilölle avautuvien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kirjoon.

Tässä työssä etsitään vastauksia modernin elämän hallittavuuteen ja yksilön vapauteen liittyviin kysymyksiin yhdistelemällä Giddensin ja Foucault'n tuotantoa. Heidän molempien tuotannossa käsitellään elämän hallittavuuteen läheisesti liittyviä kysymyksiä. Kuitenkin ennen sitä on käytävä lyhyesti läpi se, mitä modernisaation käsitteellä oikein tarkoitetaan.

3.1.1 Modernisaatio

Risto Heiskalan mukaan modernisaatiossa on kyse instituutioiden tasolla tapahtuvasta organisaatioiden eriytymisestä. Hänen mukaansa kaikki klassisen aikakauden sosiologit korostivat eri painotuksin yhteiskunnallista eriytymistä avaimena modernin yhteiskunnan ymmärtämiseen. Emile Durkheim puhui työnjaon lisääntymisestä ja sen synnyttämistä yhteiskunnallisista koheesio-ongelmista. Max Weber puolestaan määritteli modernisaation erilaisten arvosfäärien eriytymiseksi. Adam Smith taas tarkasteli modernisaatiota työnjaon lisääntymiseksi ja sen työn tuottavuutta lisääviksi vaikutuksiksi. (Heiskala 1996b, 143–144.)

Voidaan sanoa, että myös Giddens ja Foucault tarkastelevat modernisaatiota eriytymisenä, kuten klassisenkin kauden tutkijat. Giddens tarkastelee elämäntapavalintojen moninaistumista. Kyse on institutionaalisella tasolla tapahtuvasta eriytymisestä, joka murtaa perinnejärjestelmiä. Samalla kyse on kuitenkin myös siitä, että yksilöt eivät ole enää yhtä kiinteästi kiinnittyneitä mihinkään ulkoa käsin määrättyyn institutionaaliseen toiminnan viitekehykseen. Myös ihmisten toimintatavat ovat moninaistuneet ja tätä kehitystä sanotaan yksilöllistymiseksi. Puhe yksilöllistymisestä viittaa siihen, että yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteet eivät enää velvoita yksilöä yhtä voimakkaasti kuin aiempina aikakausina, vaan yksilöt voivat itse aiempaa vapaammin päättää omaa elämäänsä koskevista asioista.

Tällä tavalla tarkasteltuna modernisaatio tarjoaa lähinnä vain vapauden ja vaihtoehtojen lisääntymistä. Institutionaalinen eriytyminen on hyvin kiistaton tosiseikka, joka liittyy modernisaatiokehitykseen. Modernisaation ja vapauden välinen suhde ei kuitenkaan ole niin yksioikoinen tapahtumaketju. Modernisaatiolla ja yksilöllistymisellä on moninaisia vaikutuksia ainakin yksilöiden ajattelutapoihin sekä ihmisten väliseen kommunikaatioon ja valtasuhteisiin. Niinpä modernisaatiota onkin 1970-luvun lopun jälkeen tarkasteltu myös sulkeutumisenä (Heiskala 1996b, 146). Heiskalan mukaan Jean-Francois Lyotard oli ensimmäinen, joka tarkasteli modernisoitumista tästä näkökulmasta. Hänen mukaansa modernisaatiota luonnehtivat suuret kertomukset, kuten tiede ja edistysusko. Ne kavensivat kulttuuriselle identiteetinmuodostukselle tarjolla olevaa tilaa. (Heiskala 1996b, 147.) Juuri tuo identiteetinmuodostuksen kaventuminen voidaan ymmärtää modernin yhteiskunnan sulkeutumisenä. Se paljastaa, että modernisaatio ei väistämättä lisääkään yksilön vapauksia. Esimerkiksi Foucault'n tuotannosta tulee hyvin esille, kuinka modernisaation seurauksena hallintamenetelmät ja hallinto-organisaatiot ovat moninaistuneet. On kuitenkin arveluttavaa väittää sen lisänneen yksilön vapautta. Päinvastoin

niiden avulla hallitsija on kyennyt saamaan entistä lujemman otteen kansalaisistaan. Samalla se tarkoittaa kansalaisten vapauksien vähenemistä suhteessa hallintokoneistoon. Instituutioiden eriytyminen ei siis väistämättä tuota aiempaa suurempaa vapautta.

Tältä pohjalta on selvää, että elämän hallittavuuden ajankohtaistuminen liittyy modernisaation aiheuttamaan yksilöllistymiseen ja institutionaaliseen eriytymiseen. Ne ovat luoneet ne muutokset, jotka ovat tehneet yksilöstä omaa elämäänsä hallitsevan subjektin. Giddensin ajatuksen jälkitraditionaalista tilasta ja Foucault'n ajatukset kurinpitoyhteiskunnasta auttavat valaisemaan hieman tarkemmin sitä, millaisista muutoksista oikein on kysymys.

3.1.2 Traditionaalista jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan

Giddensin mukaan modernisaatio on ymmärrettävä juuri institutionaalisella tasolla. Hän määrittelee instituutiot sosiaalisen systeemin toistuviksi ja rutinoituneiksi piirteiksi (Giddens 1986, 86). Hänen mielestään nykyiset instituutiot poikkeavat aiemmista sosiaalisen järjestyksen muodoista niiden dynaamisuuden, perinteiden aseman, yksilöiden toimintatapojen ja globaalin luonteensa vuoksi. (Giddens 1991, 1.) Hänen mukaan modernisaatiolla on kolme vaihetta: traditionaalinen, moderni ja jälkitraditionaalinen yhteiskunta (Heiskala 1996b, 153). Traditionaalinen yhteiskunta on niistä kaikkein varhaisin muoto. Sitä hallitsevat nimensä mukaisesti traditiot eli perinteet. Traditiot ovat emotionaalisesti ja moraalisesti sitovia toistomalleja ja kollektiivisen muistin muotoja, joihin liittyy rituaaleja. Traditiossa on Giddensin mukaan kyse sellaisesta suuntautumisesta menneisyyteen, joka pakottaa menneisyyden vaikuttamaan voimakkaasti nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Ajatuksen ydin on siinä, että traditiot hyödyntävät vakiintuneita käytäntöjä tulevan ajan organisoimisessa. Keskeinen traditioiden sisältö ovat myös kaavamaiset totuudet. (Giddens 1995, 91–94.) Kaavamaisilla totuuksilla Giddens tarkoittaa ympäröivää todellisuutta koskevia melko dogmaattisia opinkappaleita tai uskomuksia. Vartijat olivat yhteisössä korkeassa asemassa olevia henkilöitä, jotka vartioivat traditioiden sisältämiä kaavamaisia totuuksia ja käytäntöjä. Heillä oli myös yksinoikeus niiden tulkitsemiseen. Tavallisella yhteisön jäsenellä ei ollut oikeutta noiden uskomusten tai sen mukaisen toiminnan muuttamiseen.

Giddensin mukaan traditiot ovat voimakkaimmillaan silloin, kun niitä ei edes ymmärretä traditioiksi. Ne ovat silloin liian vallitsevia erotettaviksi muista käyttäytymisen muodoista. Kuitenkin kirjoitustaito tuo mukaan aina tulkinnallisuuden. Silloin tiedostetaan, että on mahdollisesti olemassa myös muita traditioita. (Giddens 1995, 96.) Näin ollen puhtaasti

traditionaaliset yhteiskunnat rakentuvat suullisen kulttuurin varaan. Luku- ja kirjoitustaito olivat kuitenkin aina teolliseen vallankumoukseen asti vain harvojen etuoikeus. Sen vuoksi paikalliset yhteisöt säilyivätkin suullisina yhteisöinä hyvin pitkään (Giddens 1995, 130). Voidaan sanoa, että Giddensin ajatuksissa traditionaalisen yhteiskunnan toimintaa hallitsevat suullisen perinteen kaavamaiset totuudet. Se on samalla hyvin staattinen ja elinpiiriltään maantieteellisesti hyvin rajoittunut yhteisö. Tavalliset ihmiset asuivat silloin lähes koko ikänsä samalla alueella ja saivat hyvin vähän tietoa oman elämänpiirinsä ulkopuolisista asioista. Näissä oloissa myös muutokset ovat olleet hyvin hitaita, jos niitä ylipäänsä tapahtui. Näin ollen perinteet, auktoriteetit ja kaikki uskomukset kykenivät velvoittamaan toimijoita, koska kaikki muutkin omaan elämänpiiriin kuuluvat ihmiset noudattivat samoja sääntöjä. Silloin sukupuoli, sosiaalinen status ja muut yhteiskunnalliset tekijät riittivät luomaan pysyviä henkilöiden määrittelyjä. (Giddens 1991, 74–75.) Traditionaalinen identiteetti määrittäytyi juuri näiden tekijöiden kautta. Varsinaista tietoista identiteetin työstämistä ei tarvittu, koska identiteetin perusosaset pysyivät jotakuinkin samoina läpi henkilön koko elämän.

Giddens ei tarjoa tarkkoja vuosilukuja, joiden aikana siirtyminen moderniin yhteiskuntaan toden teolla alkoi. Voidaan kuitenkin arvella, että viimeistään 1800-luvulla viestintätekniikka ja lukutaito kehittyivät riittävän paljon. Vasta silloin voidaan puhua siirtymisestä moderniin aikakauteen. Giddensin mukaan modernisaatiossa oli alukseen kyse vain uudella tavalla traditionaalisen yhteiskunnan syntymisestä. Hänen mukaansa silloin kansallisvaltio rupesi murtamaan paikallisia yhteisöjä. Se synnytti kansakunnan symbolisen tason, jonka yhteyteen luotiin uusia traditioita kaavamaisine totuuksineen ja rituaaleineen. Niitä olivat esimerkiksi kansakunta, tiede, työväenliike, naapurusto ja uskonto. Kaavamaisien totuuksien vartijoina toimivat asiantuntijat. (Giddens 1995, 134–135.) Samalla asiantuntijatieto korvasi traditioiden sisältämät tavat toimintaa ohjaavana ohjenuorana.

Palkkatyö oli yksi keskeisimmistä 1900-luvun aikana ihmisten elämää määrittäneistä tekijöistä. Modernisaation myötä ihmiset rupesivat rakentamaan elämänsä palkkatyön varaan. Samalla elämänvaiheet institutionalisoituivat ja synnyttivät niin sanotun normaalibiografian, jossa erilaiset ikä- ja sukupuolinormit suuntasivat yksilön elämää (Kivelä 2004, 10). Sen mukaan nuoren aikuisen tulee siirtyä työelämään ja perustaa perhe, jonka jälkeen nainen jää kotiin lapsia hoitamaan ja mies elättää perheen (Ilmonen & Jokinen 2002, 75). Sen varaan muodostuivat ehkäpä modernin ajan kaikkein merkittävimmät ihmisten elämää ohjaavat yhteiskunnalliset velvoitteet ja kaavamaiset totuudet. Elinikäinen palkkatyösuhte oli myös tyypillisesti osa henkilön omaa identiteettiä. Ihmiset

hahmottivat itsensä työnsä kautta ja se synnytti niin sanottuja ammatti-identiteettejä. Moderninakaan aikana ammatti ei tietenkään ollut ainut henkilön identiteettiä rakentava tekijä, mutta kuitenkin sillä oli hyvin tärkeä rooli identiteetin muodostuksessa.

Myöhemmässä modernisaation vaiheessa siirrytään jälkitraditionaaliseen tilaan, jolloin rutiinit irtoavat lopullisesti traditioiden tarjoamista kaavamaisien totuuksien ja rituaalien viitekehuksesta (Giddens 1995, 113). Sille on luonteenomaista myös globaali ulottuvuus. Se on maailma, jossa kukaan ei ole ulkopuolella. Näin ollen traditiot joutuvat väistämättä yhteyksiin muiden traditioiden ja myös vaihtoehtoisten elämäntapojen kanssa (Giddens 1995, 136). Samalla niiden sisältöä opitaan arvioimaan kriittisesti. Se ei kuitenkaan johda Giddensin mukaan traditioiden täydelliseen purkautumiseen jälkitraditionaalisenakaan aikana. Hänen mukaansa jatkuvan epäilyn vallassa elämisen vaihtoehtona tulee säilymään traditioiden puolustaminen. (Giddens 1995, 141.) Tämän ajatuksen taustalla on ilmeisesti Giddensin uskomus siitä, että valmiiden totuuksien maailmassa on paljon helpompi elää kuin asioiden jatkuvaa puntarointia edellyttävässä jälkitraditionaalisisessa tilassa. Niinpä erilaiset kaavamaisien totuuksien järjestelmät, kuten uskonnot, elävätkin nykyään uutta nousukauttaan. Niistä etsitään turvaa ja pysyvyyttä muutoin kokoajan muuttuvassa maailmassa.

Jälkitraditionaalisisessa tilassa paikallisyhteisöjen traditiot ovat korvautuneet lähes täysin yksilöllisillä valinnoilla. Siksi Giddens sanookin, että paikallisyhteisöjen tuhoutuminen on saavuttanut nykyisissä yhteiskunnissa lakipisteensä. (Giddens 1995, 141.) Traditioiden väistyminen puolestaan tekee mahdolliseksi elämäntapavalinnat. Traditiot tukevat päivittäisiä rutiineja normatiivisella voimalla, jolloin yksilöille jää vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa päivittäisten tapahtumien kulkuun. Sen vuoksi elämäntavalla ei olekaan mitään merkitystä traditionaalisiin toimintakehyksiin sovellettuna (Giddens 1995, 127). Giddens siis näkee traditiot ja elämäntavat toisensa pois sulkeviksi vaihtoehdoiksi. Elämäntavat ovat yksilöllisten valintojen ja päätöksien tuloksia, traditiot puolestaan ohjaavat yksilön toimintaa ulkopuolisena mahtina, jonka mukaisen toiminnan rikkomisesta rangaistaan. Lyhyesti sanoen jälkitraditionaalinen yhteiskunta merkitsee perinteiden määräämistä toiminnasta siirtymistä yksilön itsensä organisoimiin elämäntapoihin. Jälkitraditionaalinen aika on siis elämäntapojen aikaa.

Giddensin mukaan kaikki toiminta muiden ihmisten kanssa muodostaa vaistomaisesti rutiineja, mukaan lukien eleet ja puheen (Giddens 1986, 72). Elämäntavat tarkoittavat traditioiden määräämistä rutiineista siirtymistä yksilön itse luomiin rutiineihin. Se vaikuttaa myös henkilön

identiteettiin. Giddensin mukaan elämäntapa voidaan määritellä enemmän tai vähemmän henkilön sisälle integroituneeksi käytäntöjen kokoelmaksi. Se sisältää joukoittain rutiinomaisia toimintoja, kuten pukeutuminen, syöminen ja käyttäytyminen, jotka ohjaavat yksilön toimintaa arkipäiväisissä tilanteissa. Siksi elämäntavassa ei ole kyse vain siitä, miten toimimme, vaan siitä keitä olemme. Siksi elämäntavasta tulee jälkitraditionaalisessa tilassa elävän ihmisen identiteetin ydin. Elämäntapa puolestaan liittyy hyvin läheisesti kulutustottumuksiin, koska lähes kaikki, mukaan lukien ruoka, juominen ja matkailu ovat kaupallistuneet. (Giddens 1991, 81–82.) Samalla traditioiden purkautuessa ympäristön yksilöön asettamat odotukset muuttuvat väistämättä keskenään hyvinkin ristiriitaisiksi. Se miten nuo odotukset sovitetaan elämänvalinnoiksi, on yksilöstä itsestään kiinni. Itsenäinen elämäntapa edellyttääkin, että henkilö ohjaa omia valintojaan omista sitoumuksista, lähtökohdista ja tavoitteista käsin (Ruth 1998, 320).

Giddensin mukaan jälkitraditionaalinen yhteiskunta on hyvin dynaaminen. Sen muutokset ovat ennen näkemättömän laajoja ja perusteellisia ja ne myös tapahtuvat ennen näkemättömän nopeasti. Toinen toistaan nopeasti seuraavat muutokset vaikeuttavat niin yhteiskunnan kuin yksilöidenkin toiminnan rutinoitumista. Sen vuoksi moderni maailma on täynnä toisiaan seuraavia monen tasoisia kriisejä. Kriisit koskettavat yhteiskunnan instituutioita ja niillä on taas suora vaikutus yksilöiden elämään. Jatkuvien muutosten vuoksi myös yksilöiden elämä on jatkuvien kriisien värittämää (Giddens 1991, 184). Jälkitraditionaalisen yhteiskunnan syntyminen on tällä tavoin suorassa yhteydessä elämäntavan ajankohtaistumiselle. Se on tila, jossa yksilöiden on tehtävä entistä enemmän itseään koskevia valintoja ja löydettävä sisältö elämälleen ja ratkaisut omiin ongelmiinsa aiempaa itsenäisemmin. Syntyy omaa identiteettiään muovaava itsetietoinen ihminen.

Tästä näkökulmasta merkittävin modernisaation seuraus on, että yksilöiden valinnan vapaus on laajentunut. Jälkitraditionaalisen yhteiskunnan kehittyminen on aiheuttanut sen, että normit, tavat, tieto ja auktoriteetit eivät pysty enää velvoittamaan toimijoita samalla tavalla kuin vielä traditionaalisen aikana. Niiden mielekkyyttä epäillään jatkuvasti ja yksilöt ovat valmiita tekemään valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Tämä johtuu siitä, että jälkitraditionaalisessa tilassa on useita kulttuureita, perinteitä ja tietojärjestelmiä rinnakkain yksilöiden ja tiedon lisääntyneen liikkuvuuden vuoksi. Samalla myös teknologian kehittyminen on tehnyt yksilöllisten valintojen kohteeksi asioita, joihin aiemmin ei voitu mitenkään vaikuttaa. Se on mahdollistanut esimerkiksi aivan uudenlaisen kehon ehostamisen plastiikkakirurgian avulla. (Giddens 1991, 10–69.)

Traditiot asettivat asioita ihmisten valintojen ulottumattomiin. Kaavallinen totuus ja rituaaliset perinteet tekivät mahdottomiksi todella laajan joukon valinnan mahdollisuuksia. Asiat rinnastuivat luonnolliseen. Luonnollisena nähtiin kaikki se mihin ihminen ei toiminnallaan voinut vaikuttaa. (Giddens 1996, 109.) Kuitenkin Giddensin mukaan nykyään puhutaan enemmänkin ympäristöstä kuin luonnosta. Se tarkoittaa sitä, että luonto on läpikotaisin yhteiskunnallistunut. Ympäristö on sellaista kuin se on juuri sen takia, että ihminen on päättänyt niin. Teknologia on tehnyt mahdolliseksi hyödyntää ja hallita ympäristöä uusilla tavoilla. Tämän vuoksi jälkitraditionaalinen tila on lisännyt valinnan vapautta kahdessa mielessä. Teknologia on mahdollistanut huikean määrän aiemmin mahdottomilta tuntuneita toimintatapoja. Lisäksi se on purkanut traditioiden velvoittavaa voimaa, koska perinteiden normijärjestelmät eivät säätele valintoja yhtä voimakkaasti kuin ennen. Juuri yksilölle avautuvien mahdollisuuksien valtava määrä onkin jälkitraditionaaliselle yhteiskunnalle tyypillinen piirre. Nämä muutokset ovat lisänneet yksilön mahdollisuuksia elää elämäänsä haluamallaan tavalla ja lisänneet valittavissa olevien vaihtoehtojen määrää.

3.1.3 Kurinpitoyhteiskunta

Yksi Giddensin teorian keskeinen ongelma näyttää olevan se, että sitä vaivaa liian optimistinen visio valinnan vapaudesta. Giddensin ajattelusta jää sellainen mielikuva, että yksilö voi valita ja muuttaa elämäntyyliä hetkestä toiseen oman mielensä mukaan (Ilmonen & Jokinen 2002, 31). Hän keskittyy teoriassaan lähinnä siihen, mitkä tekijät mahdollistavat nykyaikaisen valinnan vapauden. Häneltä jää lähes kokonaan analysoimatta tuota valinnan vapautta edelleen rajoittavat tekijät. Sen vuoksi Giddensin ajattelua on täydennettävä Foucault'n ajatuksilla. Hänen analyysinsä pohjalta on mahdollista ymmärtää vapauden jakautumiseen liittyvää problematiikkaa paremmin.

Michel Foucault tutki muun muassa rangaistuslaitosten historiaa. Hän tarkasteli rangaistuskäytäntöjen kehittymistä 1600-luvulta 1900-luvulle saakka. Hän osoitti, että tämän ajanjakson aikana tapahtui rangaistusjärjestelmän uusjako. Varhaisille rangaistuskäytännöille oli luonteenomaista, että niiden voima perustui rangaistusten väkivaltaisuuteen, raakuuteen ja vaikuttavuuteen. Julkinen teloitus kiduttamalla yleisön edessä oli Foucault'n malliesimerkki tästä varhaisesta rangaistuskäytännöstä. Rangaistuslaitoksen kehittyessä rangaistukset kuitenkin lieventyivät ja käytännöistä tuli sivilisoituneempia. 1900-luvulle tultaessa rangaistusten voima ei enää perustunutkaan vaikuttavuuteen vaan rangaistusten väistämättömyyteen. Rangaistukset eivät myöskään tähänneet enää pahan sovittamiseen vaan niiden tarkoitus oli korjata ja ojentaa ihmisiä.

(ks. Foucault 1980, 12–14.) Samaan aikaan myös ruumiillisista rangaistuksista siirryttiin muunlaisiin rangaistusteknologioihin, etenkin vankilakäytäntöön.

Foucault puhuu ihmisruumiin poliittisesta teknologiasta, jolla hän tarkoittaa ihmisruumiin hallintaa koskevaa tietoa. Sen avulla hallitsija voi kohdistaa konkreettisen puristusotteensa hallittavan ruumiiseen, ruumis voidaan pakottaa työhön ja se voidaan merkitä. Tämän kaltainen ruumiin hallitseminen voi olla laskelmoitua, organisoitua ja teknisesti harkittua. (Foucault 1980, 33.) Ruumis ei kuitenkaan ole enää nykyaikaisessa yhteiskunnassa rangaistuksen kohteena. Ruumiista tuli tuomion välikappale, joka suljettiin jonnekin lukkojen taakse. Ruumis joutui pakon, puutteen, velvoitusten ja kieltojen järjestelmään. Samalla siirryttiin pelkistettyihin rangaistuksiin, jotka tavoittavat ennemmin henkilön hengen kuin ruumiin. (Foucault 1980, 16–19.) Rangaistukset ovat lieventyneet ja moderniin rangaistusjärjestelmään liittykin yhä enemmän ei-ruumiillinen rangaistustoiminta. Sen taustalla on Foucault'n mukaan rangaistuskohteen siirtymä; rangaistuksen kohde ei ole enää ruumis vaan sielu. Rangaistukseksi tulivat sen vuoksi henkilöiden luonteenominaisuudet ja rangaistusten uusi tarkoitus oli saada henkilö käyttäytymään tulevaisuudessa normaalisti. (Foucault 1980, 22–24.)

Foucault'n mukaan nykyaikaisen rankaisuvallan kehitys on myös nykyaikaisen ihmisen sielun syntykertomus (Foucault 1980, 37). Sielulla Foucault kuvaa nimenomaan henkilöiden identiteettiä ja psyyken toimintaa. Jussi Vähämäen mukaan pyrkimyksessä oman identiteetin luomiseen ulkoiset hallinnan tekniikat sekoittuvat ja kääntyvät yksilöllisyyden tuottamiseksi. Kyse ei ole inhimillisen ominaisuuden ja ihmisen ilmaisuvoiman vapauttamisesta, vaan taivuttamisesta yhteiskuntaa ”järjestelmänä” vahvistavaksi olioksi. Identiteetti on myös modernin yhteiskunnan hallinnan muoto. (Vähämäki 1998, 141.) Tämä tarkoittaa sitä, että hallinnan tekniikoiden avulla ihmiset pyritään saamaan toimimaan ja haluamaan luonnostaan vallan harjoittajalle mieluisia asioita. Näin henkilö ei edes välttämättä ymmärrä olevansa ulkoapäin hallittu. Identiteetti ei synny koskaan tyhjiössä vaan se sisältää mitä suurimman määrän ympäristöstä opittuja asioita. Samalla henkilö sisällyttää omaan identiteettiinsä myös piirteitä, joiden kautta häntä voidaan ohjailta hänelle itselleen vieraiden päämäärien saavuttamiseksi. Kuitenkaan minuuden luomisen tekniikoiden ei tarvitse olla yksiselitteisesti vallalle alisteisia (Vähämäki 1998, 136). Modernia identiteettiään muovaavien ihmisten ei tarvitse olla ulkoisten valtasuhteiden heittelemiä räsynukkeja. Vaikka heidän toimintaansa pyritäänkin hallitsemaan ulkoisten intressien mukaiseksi, on toimijoilla kuitenkin aina jossain määrin valtaa omiin päätöksiinsä. He voivat useimmiten päättää missä määrin he noudattavat noita ulkoisia vaatimuksia.

Foucault sanoi, että uusi hallinta perustui kurille. Kuri on keskitetty tekninen keino, jonka avulla ruumiiden voimaa helpoimmin rajoitetaan poliittisena ja maksimoidaan hyödyllisenä voimana (Foucault 1980, 250). Se syntyy jatkuvan valvonnan tuloksena. Sen ideana on luoda jatkuva näkyvyyden tila, jossa valvottava ei tiedä katsellaanko häntä vai ei. Se turvaa automaattisesti vallan toiminnan. Valvottava asetetaan siinä mahdollisimman hyvin nähtäville, mutta samalla valvova henkilö piilotetaan näkymättömiin. Näin henkilö ei voinut tietää milloin häntä valvotaan (ks. Foucault 1980, 227.) ja hänet saadaan käyttäytymään jatkuvasti kurin harjoittajan toiveiden mukaisesti, vaikka valvonta olisikin katkonaista. Kurin tarkoitus on luoda kuuliaisista alamaista, jotka lopulta noudattavat sääntöjä luonnostaan. Näin vangille syntyy sielu, siinä merkityksessä kuin Foucault sen käsittää; valvottava henkilö sisäistää ulkoiset säännöt ikään kuin luonnolliseksi osaksi omaa käyttäytymistään.

Rangaistuslaitosten kehityksen myötä kurinpito yleistyi yhteiskunnalliseksi piirteeksi. Syntyi kurinpitoyhteiskunta. Sen ominaispiirteinä voidaan pitää seuraavia kolmea tekijää. Ensinnäkin kurinpitomuotojen funktio kääntyi. Ennen pyrittiin kielteisten ominaisuuksien poistamiseen. Sitten tähdättiin yksilön mahdollisimman suureen hyödyllisyyteen. Toiseksi kurinpitomekanismit hajautuivat ja niiden lukumäärä kasvoi. Niistä tuli joustavia valvontamekanismeja, joita voitiin soveltaa kohteidensa mukaan. Kolmanneksi kurinpito valtiollistui. Se siirtyi erilaisilta kansalaisjärjestöiltä poliisin toimivallan piiriin. (Foucault 1980, 236–240.)

Kuri ulotti valtasuhteen äärettömän pieniin osasiin saakka (Foucault 1980, 243). Havainnollisesti se tulee esille pakkolaitosjatkumon syntyemisessä. Foucault'n mukaan kurinpitolaitosten välisten rajojen hämärtyminen ulottui kaikkein viattomimmillekin alueille. Koulut, mielisairaalat, vankilat ja erilaiset apua ja valvontaa harjoittavat virastot ovat osa tätä samaa kokonaisuutta. Erilaiset ojentamis- ja rangaistuslaitokset sekoittuvat jatkuvasti toisiinsa. Samalla se alentaa sitä tasoa, josta lähtien rangaistus muuttuu luonnolliseksi ja hyväksyttäväksi tapahtumaksi. Yksilö kytetään entistä tiukemmin yhteiskuntaan. Hänet alistetaan yhä ankaramman valvonnan alaiseksi ja häneen kumuloidaan pakotteita rikkeiden vakavuuden mukaan. Samalla pakkolaitosverkosto takaa sen, että henkilön ruumis on jatkuvasti fyysisesti vangittavissa ja jatkuvan tarkkailun kohteena. (Foucault 1980, 337–346.) Tämän kaltainen kuri rankaisi kaikkia poikkeamia säännöistä. Toisin sanoen rangaistavaksi tuli koko se toiminnan alue, jota säännöt eivät määritä. (Foucault 1980, 202.) Juuri

siinä piilee kurinpitoyhteiskunnan totaalinen luonne. Valtiollinen valta tunkeutuu kaikkialle ja samalla valtion keinot ja mahdollisuudet valvoa alamaisia ovat kasvaneet.

Kurinpitovalta on valtaa, joka tähtää pääasiallisesti koulintaan voidakseen vasta sen jälkeen tehokkaammin hallita ja riistää. Se ei pyri sitomaan voimia heikentääkseen niitä, vaan yhdistää ne käyttääkseen niitä hyväkseen. Se pyrkii yhdenmukaistamaan ihmisjoukkojen ja heidän ruumiidensa toiminnan. Kuri myös valmistaa yksilöitä. Se on luonteenomainen tekniikka vallalle, joiden yksilöt ovat samanaikaisesti sekä kohteita, että vallan harjoittamisen välineitä. (Foucault 1980, 192.) Kurinpitovalta on mahdollista toteuttaa hyvin yksinkertaisilla menetelmillä ja siinä piilee ilmeisesti sen menestymisen syy. Ensinnäkin se perustuu hierarkkiselle valvonnalle. Kuri edellyttää, että määrätoimintoihin voidaan pakottaa tarkkailua. Tässä suhteessa Foucault'n mukaan ovat olleet tärkeitä tarkkailua edistävien arkkitehtonisten ja uusien katselutekniikoiden kehittäminen (Foucault 1980, 193–194). Esimerkiksi nykyaikaiset satelliitti ja valvontakamerajärjestelmät ovat osa sitä suurta koneistoa, jolla nykypäivänä kurinpitovaltaa toteutetaan meidän yhteiskunnassamme. Valvonta ei ole kuitenkaan yksiportaista vaan toteutuu monella eri tasolla. Usein valvontaa suorittavaa tahoaa valvoo joku toinen instanssi, mistä johtuu tarkkailun hierarkkinen luonne. Toiseksi kurinpito perustuu normaalistaville rangaistuksille (Foucault 1980, 200). Se asettaa kaikki toiminnan pienimmätkin piirteet hyvien ja huonojen asioiden väliseen kenttään. Hyvistä asioista palkittiin ja huonoista puolestaan rangaistiin.

Normaalistavien rangaistusten pohjalta pakkolaitosjärjestelmä loi uuden ”lain” muodon. Se on laillisuuden ja luonnon, määräyksen ja luonnollisen rakenteen yhdistelmä eli normi. Se on luonteeltaan normaalistavaa valtaa ja sen mittakaava on laajentunut (Foucault 1980.) nykyaikaiseen yhteiskuntaan siirryttäessä. Syntyi pikkutarkkojen sääntöjen maailma, joiden avulla maailmasta tehdään läpinäkyvä (Koivusalo 1998, 274). Läpinäkyvyydellä tarkoitetaan nimenomaan sääntöjen kaikenkattavuutta. Ne koskettavat toiminnan pienimpiäkin piirteitä. Juuri yksityiskohtien kautta valta saa otteen yksilöstä, koska ne tekevät pieniinkin poikkeamiin puuttumisen mahdolliseksi.

Erilaiset asiantuntijat ovat tuon normaalistavan vallan huomattavana tukena (Foucault 1980, 346). Juuri tieteellisyys ja laillisuus ovat ne arvovaltaiset holhoojat, joiden suojissa normien valvomisen tekniikat ovat kehittyneet jatkuvasti meidän päiviimme saakka. Hänen mukaansa tuo samainen kehitys jatkuu edelleen. Edelleen syntyy uusia oppialoja, jotka tuottavat uusia välineitä normaalistavan vallan tarpeisiin. Itse asiassa yhä suurempi osuus valvonta- ja rankaisuvallasta siirtyy lääketieteellisiin, psykologisiin ja pedagogisiin käytäntöihin. (Foucault 1980, 336). Se on

osoitus siitä, että valvonnan säännöllistyminen rupesi tuottamaan järjestelmällisesti tietoa kohteistaan. Foucault'n mukaan tiedon kohde on aina myös vallan kohde. (Foucault 1980, 210, 216). Nykyaikainen hallintojärjestelmä kokoaa valtavan määrän tietoa hyvin moninaisiin rekistereihin, joiden tarjoamaa tietoa voidaan käyttää mitä erilaisimpiin hallinnan tarkoituksiin. Näiden rekisterien sisältämät tiedot olivat tärkeitä edellytyksiä nykyaikaisen hallintojärjestelmän nousulle ja vallan harjoittamiselle. Niistä on tullut pakkolaitosjärjestelmän olennainen osa ja ne sisältävät todella paljon tietoa henkilöhistoriasta mukaan lukien väestörekisterit, osoitetiedot, rikostaustan, terveyden ja koulutuksen. Ne ovat yhdessä kaiken muun yksilöstä kerättävän tiedon kanssa osa yksilöihin kohdistettua valvontaa.

Hallinta antaa vapaudelle vain muodon, se ei luo sitä. Toimija on vapaa silloin, kun hänellä on vaihtoehtoja valittavana. (Dean 1999, 14–15.) Niinpä vapaus ja hallinta kulkevat käsi kädessä. Hallinnassa on kyse joko henkilön omien tai kanssaihmiesten voimavarojen avulla toimimisesta. Mitä paremmin tilannetta hallitsee, sitä useampia vaihtoehtoja henkilöllä on käytettävissään ja sitä varmemmin hän myös saavuttaa haluamansa lopputuloksen. Vapaus on kuitenkin nykyaikaisessa yhteiskunnassa yksi hallinnan strategioista. Uusliberalismin aikana vapauden kautta pyritään hallitsemaan pyrkimällä vastuullistamaan ihmisiä (Helen 2004, 220) omista elämäntilanteistaan. Uusliberalismi pyrkii tekemään ihmisistä vapaita yhteiskunnan holhoavista rakenteista, jotka sen mukaan vähentävät yksilön valinnan vapautta. Samalla se sysää kuitenkin yhä suuremman vastuun yksilöllisistä epäonnistumisista yksilön omaan niskaan. Uusliberalismi perustuu ajatukseen vapaista, autonomisista yksilöistä, jotka hallitsevat itseään (Helen 2004, 227) ja se merkitsee käytännössä sitä, että vastuu elämässä epäonnistumisesta pyritään siirtämään valtiolta yksilön harteille. Tällä tavoin nykyaikainen kurinpitovalta pyrkii sisällyttämään omat sääntönsä entistä tiukemmin osaksi yksilöiden omaa luonnollista toimintaa. Valtiollisesta kurista tulee osa itsekuria. Samalla yksilön on otettava entistä suurempi vastuu omasta elämästään.

3.2 Jälkitraditionaalinen kurinpitoyhteiskunta

Giddensin esittämät ajatukset jälkitraditionaalisesta yhteiskunnasta ja Foucault'n kurinpitoyhteiskunta ovat näennäisesti toisilleen hyvin vastakkaisia tarinoita länsimaisen yhteiskunnan kehittymisestä. Giddensin näkökulma luo käsitykset siitä kuinka perinteiden ja yhteiskunnan normien kyky velvoittaa yksilöä on heikentynyt. Se on seurausta modernin yhteiskunnan hyvin dynaamisesta ja globaalista luonteesta. On siirrytty perinteiden velvoitteiden piiristä yksilöllisten elämäntapojen aikakauteen. Toisaalta Foucault kertoo tarinan siitä, kuinka

kaiken muun yhteiskunnallisen kehityksen rinnalla on kehittynyt entistä tehokkaampia ja kattavampia valvonta- ja rangaistusjärjestelmiä. Niiden tarkoitus on synnyttää koko yhteiskunnan kattava kuri, jonka avulla ihmiset pyritään saamaan toimimaan halutulla tavalla. Se on kertomus tiukentuvasta valvonnasta ja aiempaa tehokkaammista hallintakeinoista.

Kiristynvä kuri ja hallinta vähentävät yksilön mahdollisuuksia, koska hänen toimintansa on silloin aiempaa tiukemmin sidottu yksilön itsensä ulkopuolisiin intresseihin. Toisaalta normien ja perinteiden löytyminen lisää yksilön valinnan mahdollisuuksia. Silloin yksilö voi valita aiempaa vapaammin hänelle avautuvia mahdollisuuksia. Näistä näennäisistä ristiriidoista huolimatta Foucault'n ja Giddensin ajatukset on mahdollista yhdistää toisiaan täydentäväksi kokonaisuudeksi. Heidän tuotannollaan on nimittäin neljä hyvin keskeistä yhtymäkohtaa, joiden tarkempi tarkasteleminen tuo esille näiden kahden näkökulman toisiaan täydentävän luonteen. Ensinnäkin Foucault'n ja Giddensin teorioissa käsitellään normeja ja sääntöjä. Ne muodostavat näiden kahden teorian ensimmäisen törmäyspisteen. Toiseksi Foucault ja Giddens käsittelevät molemmat moderniin identiteettiin ja moraaliin liittyviä kysymyksiä. Kolmanneksi he molemmat nostavat esiin asiantuntijoiden keskeisen roolin nyky-yhteiskunnassa. Lisäksi hallinnan analytiikka ja giddensiläinen tutkimustraditio käsittelevät elämän politisoitumista, ja se on näiden kahden tutkimusperinteen neljäs yhtymäkohta. Tarkastelen seuraavaksi näitä neljää teemaa hieman tarkemmin.

3.2.1 Normit

Ensimmäinen ja tärkein Foucault'n ja Giddensin ajatusten yhtymäkohta ovat normit. Sosiologisissa teorioissa normi yleensä viittaa sellaisiin vuorovaikutuksen muotoihin, joiden välityksellä yhteisö saa jäsenensä toimimaan tai ajattelemaan tietyllä yhdenmukaisella tavalla (Sulkunen 1998, 80). Normien noudattamisesta palkitaan usein palkkioin ja niiden rikkomisesta rangaistaan. Normien rikkomisesta puhutaan usein myös normeista poikkeamisena. Kyse on silloin normaalin ja epänormaalin määrittämisestä ja näiden määritelmien mukaisesti kohdistetuista toimista.

Lisäksi normit jaetaan usein virallisiin ja epävirallisiin. Yleensä viralliseen normistoon kuuluu, että normin valvoja on tarkasti määritelty. Tässä yhteydessä Pekka Sulkunen puhuu laissa säädetyistä normeista. Epävirallisten normien valvontaa sen sijaan harjoittaa tavallisesti suoraan se yhteisö, joka on normit synnyttänyt. Silloin valvonta tapahtuu yhteisön jäsenten välisessä suorassa kanssakäymisessä. (Sulkunen 1998, 82–85.) Jako virallisiin ja epävirallisiin normeihin auttaa

yhdistämään Giddensin ja Foucault'n ajattelua toisiinsa. Giddens keskittyy traditioihin ja niiden yhteisöllisiin normijärjestelmiin, jotka ovat luonteeltaan epävirallisia. Ne ovat useimmiten suullisia ja niiltä puuttuu lähes poikkeuksetta kirjoitettu muoto. Niiden lähteenä toimii myös yhteisö itsessään. Foucault puolestaan tarkasteli valtiollisen normijärjestelmän syntymistä. Ne ovat niin ikään luonteeltaan kirjoitettuja ja niiden noudattamista valvovat tarkoin laissa määrätyt tahot. Virallisen normin tyyppillisin muoto onkin laki.

Foucault sanoo, että nykyaikaisen kurinpitoyhteiskunnan pääaines ei ole yhteisö. On vain yksilö ja valtio. (Foucault 1980, 244.) Näin ollen Giddensin jälkitraditionaalinen yhteiskunta ja Foucault'n kurinpitoyhteiskunta ovat kertomuksia samasta tapahtumasarjasta. Giddensin jälkitraditionaalinen yhteiskunta tarkastelee prosessia heikkenevien yhteisösiteiden ja traditioiden näkökulmasta. Se on kertomus siitä kuinka yksilöiden valinnan vapaus on lisääntynyt, kun yhteisö ei kykenekään yhtä tehokkaasti valvomaan ja velvoittamaan jäseniään. Foucault kertoo puolestaan tarinan voimistuvasta valtiollisesta vallasta. Hän osoittaa, että kapitalistisen talouselämän kasvu suorastaan vaatii kurinpitovallan erityismenetelmiä (Foucault 1980, 250). Sama prosessi, joka alkoi teollisesta vallankumouksesta ja johti perinnejärjestelmien murentumiseen, sai aikaan myös valtion mahdin lisääntymisen. Inhimillinen moninaisuus oli saatava järjestykseen (Foucault 1980, 245). Niinpä normien valvonnan painopiste siirtyi yhteisöiltä valtiolle ja normista tuli uusi "lain" muoto, kuten Foucault sanoo.

Michael Mann on tarkastellut vallan historiaa. Hänen mukaansa vallan historia on valtion valtaresurssien kasvua uusien valtateknologioiden kehittämisen myötä. Uusilla valtateknologioilla ihmiset on saatu entistä tiiviimmin liitettyä sosiaalisten rakenteiden piiriin. Lyhyesti sanottuna valtiot ovat vahvistuneet. (Heiskala 1996b, 96–105.) Valtion koko kyllä kasvaa, mutta ei suhteessa teollistumisen myötä uusia resursseja saaneeseen kansalaisyhteiskuntaan, toisin kuin usein esitetään (Heiskala 1996b, 112). Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka valtion pakkolaitosjärjestelmä onkin kasvanut, ei se välttämättä tarkoita yksilöiden vapauden vähentymistä. Yksilöiden resurssit ja samalla myös kyky vastustaa kaikkialle tunkevaa valtion valtaa on samaan aikaan lisääntynyt.

Kaikenlainen moninaistuminen on myrkyä keskitetyille hallinta- ja valvontajärjestelmille. Havainnollisesti sen osoittaa viestintä- ja informaatiotekniikan kehitys. Se on kasvattanut valtavasti yksilöiden kommunikaatiomahdollisuuksia ja helpottanut tiedon hankintaa ja tietoliikenteestä on tullut osa ihmisten arkea. Valtion taholta ei kuitenkaan ole kyetty rakentamaan riittävää hallinta- ja valvontakoneistoa tietoliikennettä varten. Osoituksena siitä on internetissä rehottava piratismi sekä

muun laittoman materiaalin leviäminen. Valtioiden resurssit eivät yksinkertaisesti riitä valvomaan lähes täydellisesti globalisoitunutta tietoliikennettä. Enää vain harvat kolkat maailmassa ovat täysin tietoliikenteen ulkopuolella.

Näin paljastuu jälkitraditionaalisen kurinpitoyhteiskunnan hallinnan ja vapauden välinen suhde. On aivan selvää, että toiminnan moninaistuminen on ainakin tilapäisesti kasvanut nopeammin kuin virallisen hallintakoneiston valtaresurssit. Valtio ei ole kyennyt levittämään valvontaverkkoaan yhtä nopeasti kuin inhimillinen toiminta on löytänyt uusia muotoja ja resursseja. Toisaalta valtioiden asema on käymistilassa. Ne ovat menettäneet osan kyvystään hallita taloutta ja osa niiden vallasta on siirtynyt suuremmille kokonaisuuksille (Heiskala 1996b, 116), kuten EU:lle ja YK:lle. Tässä tilassa syntyy uudenlaista hallintaa, elämönhallintaa. Näiden muutosten vuoksi yksilö voi entistä vapaammin päättää omaa elämäänsä koskevista asioista. Giddensin, Hoikkalan ja Roosin ajatuksia mukaillen on kuitenkin muistettava jälleen tämän ilmiön käänttöpuoli - samalla kun jälkitraditionaalinen yhteiskunta tarjoaa valtavan joukon vaihtoehtoja, se tarjoaa kuitenkin vain hyvin vähän ohjeita siitä miten pitäisi valita. Näin ollen yksilöiden täytyy itse tehdä omaa elämäänsä koskevat päätökset. Siksi valintojen tekeminen ei ole vain mahdollisuus vaan suoranaisten pakko nykyaikaisessa yhteiskunnassa. (Giddens 1991, 80–81; Hoikkala & Roos 1998, 10.)

Tommi Hoikkalan (1998, 153–154) mukaan Thomas Ziehe tarkoittaa mahdollisuustietoisuuden lisääntymisellä viestintäteknologian aikaansaamaa ihmisten tietomäärän ja mielikuvien lisääntymistä. Se on terävöittänyt yksilöiden mielikuvia yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista, mutta lisännyt samalla tietoisuutta niiden saavuttamattomuudesta. Niinpä median lisäämä tietomäärä ilmeneekin useimmissa ihmisissä aiempaa suurempana tietoisuutena omista puutteista, vajeista ja epäonnistumisista. Silloin se muodostaa heille ylimääräisen henkisen taakan. (Hoikkala 1998.) Tämän vuoksi henkilön mielessä olevat mahdollisuudet eivät ehkä olekaan realistisesti toteutettavissa olevia vaihtoehtoja. Jälleen kerran uusien elämäntilanteiden sulkemien ja avaamien uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen vaikuttaa olevan kiinni henkilön omasta kyvykkyydestä.

Tämä tarkastelu osoittaa kaksi asiaa. Ensinnäkin valinnan vapaus on normien valossa varmasti lisääntynyt modernisaation seurauksena. Melko suuri osa normien valvontavastuusta on siirtynyt yhteisöltä valtiolle. Valtio ei kuitenkaan kykene vahvistumisestaan huolimatta valvomaan uusia voimavaroja saanutta kansalaisyhteiskuntaa aiempaa voimakkaammin. Valvonnassa ja hallinnassa

voidaan nähdä höltymistä niin valtio kuin yhteisötasollakin. Toiseksi on kuitenkin todettava, että vapaus ei ole kuitenkaan jakautunut missään nimessä tasa-arvoisesti. Toisilla on enemmän valtaa ja keinoja hyödyntää aiempaa suurempaa määrää yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia. Joiltakin nuo keinot puuttuvat syystä tai toisesta. Sen vuoksi myös henkilökohtaisen liikkumatilan ja elämäntilanteen mahdollisuudet ovat hyvin kiinteästi riippuvaisia yksilöllisistä tekijöistä.

3.2.2 Identiteetti ja moraalit

Voimme siis todeta, että yksilöllisen valinnanvapauden lisääntyminen koskettaa lähes kaikkia länsimaissa asuvia ihmisiä. Vapaus on lisääntynyt normien näkökulmasta, mutta myös teknologian kehittyminen on lisännyt ihmisen valtaa omaa kehoaan, toisia ihmisiä ja ympäröivää luontoa kohtaan. Foucault ja Giddens ovat nostaneet tuotannossaan esiin kysymyksiä siitä, mitä ihmisten identiteetille on tapahtunut tämän muutoksen yhteydessä. Nämä kysymykset liittyvät hyvin läheisesti eettisiin ja moraalisiin kannanottoihin, joita henkilöt joutuvat itse tekemään.

Foucault tutki tuotannossaan myös seksuaalisuuden historiaa. Hänen mukaansa sukupuolisuuden pohdiskelu on keskittynyt yhä enemmän omaan itseen ja itsensä huolehtimiseen nykyaikana. Se ei enää esiinny niinkään virallisena rajoittavana sääntökokoelmana, joka luetteloi kielletyt teot vaan pikemminkin yksilön suhteena omaan itseensä (Foucault 1998, 308). Moraalilla ymmärretään joukkoa arvoja ja toimintasääntöjä, joita yksilöille ja ryhmille annetaan erilaisten määräilykoneistojen, kuten perheen, kasvatusinstituutioiden ja kirkon välityksellä. Moraali on myös yksilön käyttäytymistä suhteessa annettuihin sääntöihin, käyttäytymisen tapoja, joilla henkilö enemmän tai vähemmän alistuu annettuihin sääntöihin. Hänen mukaansa moderni ihminen luo itse itsensä moraalijohdattuna. Hän rajaa itsestään jonkin osan, joka muodostaa moraalijohdattamisen kohteen. Samalla henkilö asettaa itselleen jonkin määrätyn olemisen tavan, joka kuvaa hänen suhdettaan moraaliseen sääntöön. Päästäkseen tähän henkilö kohdistaa itse itsensä toimintaa, pyrkii tuntemaan itsensä sekä hallitsemaan, koettelemaan, muokkaamaan ja kehittämään itseään yhä paremmaksi. (Foucault 1998, 132–134.)

Moraalijohdattaminen edellyttää sen vuoksi kiinteästä itsen rakentamista. Itsen rakentaminen tapahtuu minäkäytäntöjen avulla (Foucault 1998, 134). Ne ovat erilaisia itsensä koettelemisen, itsetutkiskelun, elämänsä ohjaamisen keinoja, joiden pohjalta henkilö kykenee määrittämään kuka on, mitä tekee ja mitä kykenee tekemään. Kaikille minäkäytännöille on ominaista itsen kääntymisen periaate. Se on ymmärrettävä nimenomaan oman toiminnan muokkaamisena. Ne ovat

prosesseja, joissa henkilö etsii itsestään päämääriä toiminnalleen. Näin syntyy itsen hallitsemisen etiikka ja henkilö rupeaa käyttämään valtaa itseensä. (Foucault 1998, 326–328.) Keskeiseksi kysymykseksi tässä itsen hallitsemisen etiikassa on noussut huolen pitäminen itsestä. Itsestään huolehtimisesta on tullut piirre, joka on imeytynyt osaksi ihmisten elämäntapaa. (Foucault 1998, 308).

Foucault'n kuvaus moraalien kehityksestä painottaa moraalisten valintojen toteutumista yksilötasolla. Keskeistä siinä on nimenomaan erilaisten ruumiillisten himojen ja halujen tukahduttaminen. Kun henkilö käyttää valtaa itseensä, on kyse nimenomaan käyttäytymisen vapauttamisesta noista ruumiillisista viettelyksistä. Nykyään se ei tapahdu virallisten auktoriteettien laatimien kieltojen pohjalta, vaan nimenomaan omasta itsestään ja erityisesti omasta terveydestään huolehtimisen nimissä. Kuitenkin siihen liittyvä eettinen työ, itsetutkiskelu ja oman käyttäytymisen muovaaminen, muokkaavat henkilöä itseään. Silloin henkilö muovaa omaa minuuttaan, luo itselleen uudenlaista identiteettiä. Näin identiteetti ja moraaliset valinnat yhdistyvät toisiinsa.

Myös Giddens käsittelee samoja aihepiirejä. Hänen mukaansa perinteillä on aina omat normatiiviset piirteensä, jotka kuvaavat niiden moraalista ulottuvuutta. Hänen mukaansa perinnejärjestelmät vastustavat sen vuoksi kaikkia muutoksia. (Giddens 1991, 145.) Kuitenkin kiivaaseen tahtiin muuttuva nyky-yhteiskunta on johtanut kokemusten eriytymiseen. Se on johtanut tahattomasti kaiken kattavien moraalikoodien rappeutumiseen (Giddens 1991, 167). Tekninen asiantuntijatieto on siirtynyt jäsentämään elämää perinteiden moraalikoodien sijasta. Sen vuoksi nykyaikainen minäprojekti toteutuu teknisesti varsin hallitussa, mutta moraalisesti hyvin karussa ympäristössä (Giddens 1991, 201). Moraali ei olekaan enää yhteisön ominaisuus vaan moraali löytyy nykyaikaisen ihmisen minuudesta. Henkilö luo itse omalle toiminnalleen moraaliset puitteet.

Nykyaikainen elämä myös on hyvin subjektivoitunutta. Päätöksiä ohjaa henkilön oma eettinen kanta, joka koostuu henkilön eri asioihin liittämistä subjektiivisista merkityksistä (Haavio-Mannila 1998, 301–304). Merkityksien ohjaama elämänhallinta vaatii puolestaan sisäistä itsekuria. Varsin selkeästi tämä tulee esille kuluttamisessa, johon liittyy välttämättömästi kyky hallita itseään ja omia halujaan (Lehtonen 1998). Koska kaiken mahdollisen tarjolla olevan tavaran ostamiseen eivät rahat riitä, on yksilön osattava asettaa itse rajoja kuluttamiselleen. Markkinat korostavatkin subjektiivista toiminnan ja käyttäytymisen mallia, joka korostaa itsekurinalaista valinnan vapautta ja rationaalista laskelmointia (Helen 2004, 227). Markkinat ovat myös keskeinen osa nykyaikaisen ihmisen tapaa

luoda itselleen omaa identiteettiään pukeutumisen, ravinnon, ajanvietemahdollisuuksien ja kaiken muun kuluttamisen kautta.

Moderni identiteetti ja moraali rakentuvat henkilön itsensä harjoittamien minätekniikoiden varaan. Siinä korostuu ympäristön tarjoama valinnan mahdollisuuksien valtava määrä, mutta myös itsekurinalainen suhtautuminen noiden vaihtoehtojen toteuttamiseen. Tästä syystä elämänhallinta on kykyä pitää itsensä kurissa ympäristön houkutusilta ja kykyä keskittyä oman elämän kannalta olennaisilta tuntuviin asioihin. Tämä ei koske vain seksuaalisuutta tai rahankäyttöä, vaan myös kaikkia muita elämän osa-alueita. Nykyaikaisen yhteiskunnan tarjoaman vaihtoehtojen runsauden vastavoimaksi asettuu yksilön oma itsekuri. Kaikkia vaihtoehtoja ei ole mahdollista hyödyntää, ja sen vuoksi on osattava valita ne asiat, joita lähtee tavoittelemaan. Kaikenlainen lipsuminen noista päätöksistä vain vaikeuttavat päämäärien saavuttamista.

Giddens puhuu refleksiivisistä minä projekteista (*reflexive project of the self*). Tällä hän tarkoittaa juuri sitä, että nykyaikainen identiteetti luodaan tietoisesti. Hän sanoo, että niin sanotut puhtaat suhteet (*pure relationship*) ovat nykyään keskeinen osa tuota refleksiivistä identiteetin muovaamista. Hänen mukaansa puhdas suhde on nykyaikainen ystävyysuhteen muoto. Sitä eivät määrää enää henkilön ulkopuoliset yhteiskunnalliset tai taloudelliset olosuhteet. Sen sijaan ystävyysuhteet perustuvat henkilöiden välisille tunnesiteille. Sille on myös ominaista, että puhtaat suhteet pysyvät kasassa vain sen aikaa, kun ne ovat molemmille osapuolille hyödyllisiä. Kaikki ongelmat ja haitat suhteessa vaarantavat sen, koska kumpi tahansa osapuoli saattaa lopettaa suhteen vaalimisen. Tämän kaltaista suhdetta joudutaankin sen vuoksi arvioimaan jatkuvasti refleksiivisesti; henkilöt joutuvat miettimään, onko kaikki edelleen kunnossa. Puhtaassa suhteessa suhteen osapuolien välinen sitoumus korvaa kaikki suhteen ulkopuoliset ihmissuhteen ankkurit. Suhde perustuu sääntöjen ja määräysten sijasta luottamukselle ja vastavuoroisuudelle (Giddens 1991, 90–91.) Kuitenkin nykyaikanakin on suuria eroja siinä kuinka puhtaita suhteet loppujen lopuksi ovat. Niissä on aina mukana jossain määrin myös suhteen ulkopuolisia tekijöitä, jotka edesauttavat niiden ylläpitämistä.

Tämän kaltaisiin ihmissuhteisiin liittyvät pohdinnat ovat osa nykyaikaisen identiteetin muovaamista. Myös ne ovat luonteeltaan moraalisia, ainakin ajoittain. Ne koskettavat kysymyksiä siitä mitä muiden ihmisten kanssa tekee ja kuinka heitä kohdellaan. Identiteetti on muuttunut refleksiiviseksi myös toisesta syystä. Elämästä on tullut nopeasti muuttuvan sosiaalisen elämän vuoksi toinen toistaan seuraavien periodien mosaiikki. Elämä on täynnä suuria muutoksia, joihin on

pystyttävä sopeutumaan. Myös identiteetin on mukauduttava muutoksiin, ja se johtaa toinen toistaan seuraaviin identiteettikokeiluihin (Hoikkala 1998, 155), joten nykyaikainen identiteetti ei tule koskaan valmiiksi. Se on jatkuvasti muutostilassa, koska elämäntilanteen muuttuvat jatkuvasti. Myös se on luonteenomainen piirre nykyaikaiselle ihmiselle. Se nostaa identiteettityön keskeiseksi elämäntilanteen piirteeksi.

3.2.3 Asiantuntijat

Giddens ja Foucault huomioivat myös asiantuntijoiden tuottaman tiedon roolia ihmisten elämän jäsentäjänä. He tarkastelevat myös tätä ilmiötä melko erilaisesta näkökulmasta. Giddens pitää asiantuntijatietoa lähinnä ohjenuorana, jota omia elämäntapojaan rakentelevat ihmiset seuraavat. Foucault pitää asiantuntijatietoa sen sijaan hallinnan välineenä, jonka avulla väestöä pyritään hallinnoimaan entistä tarkemmin. Ilpo Helénin mukaan kaikki organisaatioiden johtamistavat, ohjaava neuvonta, psykoterapia voidaan käsittää hallinnaksi. Ne muovaavat niitä tapoja, joilla ihmiset koostavat oman käyttäytymisensä yhtenäiseksi. (Helén 2004, 209–210.) Samaan listaan voidaan lisätä lääkäreiden, opettajien ja vaikkapa sanoma- sekä aikakauslehtien tuottama ja välittämät tieto. Asiantuntijatieto ei ole luonteeltaan lainkaan viatonta. Asiantuntijoilla on omat intressinsä ja syynsä sille, miksi he ovat tuottaneet sellaista tietoa kuin he ovat tehneet. Tätä asiantuntijatiedon puolta Giddens ei juuri pohdi.

Vähämäki määrittelee biopolitiikan käytännöiksi, joiden avulla ulkoiset hallinnan tekniikat käännetään itsen hallinnan tekniikoiksi. Se on prosessi, jossa tiettyyn sisältöön sidottu pakko irrottautuu sisällöstään ja kirjautuu suoraan subjektiviteettiin sen muodostumista ohjaavana normina. (Vähämäki 1998, 148.) Tässä voidaankin nähdä yhtymäkohta hallinnan analytiikalle tyypillisten biopoliittisten ja giddensiläisten elämäntapojen välillä. Elämäntavan muodostuminen voidaan nähdä prosessina, johon monenlaiset intressiryhmät pyrkivät vaikuttamaan omista päämääristään käsin. He tuottavat tietoa, joka ajaa heille itselleen tärkeitä asioita ja tuo tieto välitetään sen jälkeen väestölle. Silloin tieto alkaa vaikuttaa väestön keskuudessa. Se kuinka moniin ja kuinka voimakkaasti se vaikuttaa, vaihtelee tilanteesta ja asiasta riippuen. Tällä tavoin myös nykyaikana ulkoisia intressejä sisäistyy osaksi yksilöiden itse itselleen luomia elämäntapoja. Kun asiantuntijatieto sisäistyy osaksi yksilöllistä elämäntapaa, samalla henkilön toiminta rupeaa myötäilemään tuon tiedon tuottajan intressejä. Mikäli henkilö omaksuukin kuitenkin jyrkän vastakkaisen näkökulman asioihin asiantuntijatiedosta huolimatta, on hän silloin todennäköisesti

jonkin toisen intressin mukaisen toiminnan piirissä. Tällä tavoin asiantuntijatietoa käytetään hyväksi oman elämän hallinnassa, mutta samalla henkilö tulee myös ulkoa käsin hallituksi.

3.3 Elämänpolitiikka

Neljäs hallinnan analytiikan ja Giddensin ajatusten yhtymäkohta on elämän politisoituminen. Siihen liittyvän tieteellisen keskustelun selvittäminen on kuitenkin hieman monimutkaisempi kysymys kuin edellä esitetyt asiat. Elämänpolitiikkaa koskettavaa keskustelua käydään nimittäin niin foucault'laisesta kuin giddensiläisestäkin näkökulmasta. Molemmat teoriat luovat kuitenkin elämän politisoitumiseen liittyviin kysymyksiin hyvin erilaisen näkökulman. Sen vuoksi voidaankin sanoa, että suomalaisessa tieteellisessä keskustelussa esiintyy kahden sukuista elämänpolitiikkaa. Giddensin mukaan elämänpolitiikka (*life politics*) on vapautuneen tilan politiikkaa. Se ei keskity vapauttamaan ihmisiä tekemään päätöksiä, vaan se on yksilöiden elämäntavan politiikkaa. (Giddens 1991, 213–214.) Kyse on siitä, että ihmisten arkiset omaa elämää koskevat päätökset ovat saaneet poliittisia piirteitä. Hallinnan analytiikka puolestaan tarkastelee ihmiselämän politisoitumista valtion ja yhteiskunnan hallintakoneiston näkökulmasta. Nikolas Rosen mukaan ihmisen elämä on politisoitunut uudella tavalla. Uudet lääketieteen käytännöt aiheuttavat uudenlaisia politiikanteon ja sääntelyn ongelmia. Geeniteknologian, kantasolujen istuttamisen ja kirurgisten menetelmien kaltaiset uutuudet laajentavat laskemiselle, päätöksenteolle, valinnalle ja kiistelylle avautuvia yksilöllisen ja kollektiivisen olemassaolon ulottuvuuksia. Sillä on eettisiä, poliittis-hallinnollisia ja oikeudellisia seurauksia. (Rose 2001, 81.) Tämä Rosen kuvaus elämänpolitiikasta kuvaa hyvin hallinnan analytiikalle tyypillistä näkökulmaa elämän politisoitumiseen.

Giddens tarkastelee elämän politisoitumista siitä näkökulmasta, millaisia poliittisia vaikutuksia yksilöiden omaa elämää koskettavilla päätöksillä on ympäröivään yhteiskuntaan. Yksilöiden omat identiteettiprojektit aiheuttavat sosiaalisia vaikutuksia, jotka ovat luonteeltaan globaaleja, riippumatta heidän toimintansa varsinaisesta sisällöstä (Giddens 1991, 2). Sen pohjalta Giddensin mukaan poliittiselle areenalle nousee uusia kysymyksiä, joiden lähtökohdat ovat yksilöiden itsensä toteuttamisen prosesseista. Ne eivät tosin välttämättä sulaudu perinteisiin puoluekysymyksiin vaan synnyttävät myös kokonaan uusia puoluepoliittisia teemoja. Hänen mukaansa juuri erilaiset yhteiskunnalliset liikkeet tuovat näitä uusia kysymyksiä julkisuuteen. Esimerkkeinä tästä kehityksestä Giddens näkee naisliikkeen ja ympäristöliikkeen nousun. Niiden esille tuomista kysymyksistä on tullut myös osa puoluepolitiikkaa. (Giddens 1991, 209–231.) Tällä tavoin myös Giddensin ajatukset elämän politiikasta saavat yhteiskunnallisen merkityksen ja laajuuden.

Giddens vertaa näitä uusia puoluepoliittisia teemoja perinteiseen puolue- ja luokkapoliitiikkaan. Hän käsittelee perinteistä luokka- ja puoluepolitiikkaa käyttäen käsitettä emansipatorinen politiikka (*emancipatory politics*). Emansipatorisen politiikan tarkoitus oli hänen mukaansa vapauttaa ihmiset kirkon ja perinteiden dogmaattisista säännöistä ja vapauttaa ihmiset eri ryhmien välisistä legitimoimattomista valtasuhteista. Sen tarkoitus oli vähentää riistoa, epätasa-arvoa ja sortoa. (Giddens 1991, 210–212; Haavio-Mannila 1998, 309.) Nämä poliittiset kysymykset ovat sidoksissa nimenomaan yhteiskuntaluokkien välisiin suhteisiin. Se oli yhteydessä etenkin vahvaan työväenluokkaan, joka puolusti oikeuksiaan porvaristoa vastaan. Kyse oli pääsääntöisesti taloudellisen hyvinvoinnin jakautumiseen liittyvistä kysymyksistä. Elämänpolitiikka on tuomassa näiden kysymysten rinnalle uusia poliittisia teemoja ja vaikutustapoja. Elämänpolitiikka ei nimittäin välttämättä institutioitu puoluekysymyksiksi. Elämänpolitiikka voi sisältää omien mieltymysten mukaisten päämäärien tavoittelua suoran toiminnan avulla. Esimerkiksi kulutustottumukset voivat olla äänestämisen sijasta hyvin keskeinen keino vaikuttaa yhteiskunnallisiin olosuhteisiin.

Biopoliittinen näkökulma on hyvin erilainen. Rose sanoo, että poliittiset auktoriteetit ovat ottaneet tehtäväkseen elämän hallinnan sekä elinvoimien järjestyksenä käsitetyn väestön että sen jokaisen elävän subjektin hyvinvoinnin nimissä. Poliitiikka kohdistuu nyt inhimillisen olemassaolon elintärkeisiin prosesseihin: väestön kokoon ja laatuun, lisääntymiseen ja seksuaalisuuteen, avio-, vanhemmuus ja perhesuhteisiin, terveyteen ja sairauteen, syntymään ja kuolemaan. (Rose 2001, 28.) Rose ennakoikin, että useat erilaiset, keskenään kilpailevat poliittiset ohjelmat ja käytännöt tulevat nojaamaan biotieteissä, genetiikassa, biolääketieteessä ja bioteknologiassa tehtyihin keksintöihin ja tulevat myös vaikuttamaan niihin (Rose 2001, 65). Nämä ovat luonteeltaan kysymyksiä, joista käydään julkista yhteiskunnallista keskustelua ja joita koskevia päätöksiä tehdään virallisissa hallintoelimissä. Ne ovat ja tulevat myös olemaan tulevaisuudessa keskeinen osa nykyaikaista puoluepolitiikkaa.

Giddensin tarkastelun lähtökohta on yksilö ja poliittisuutta hän tarkastelee nimenomaan elämäntapavalintojen näkökulmasta. Hallinnan analytiikka ei sen sijaan tarkastele yksilön valintojen poliittisuutta elämäntapojen näkökulmasta. Sen tarkastelu keskittyy niihin eritasoisii yhteiskunnallisiin määrittelyprosesseihin, joiden seurauksena syntyy erilaisia kollektiivisia ohjelmia, joiden kohteena on ihmisten biologinen olemus. Hallinnan analytiikan elämänpolitiikka on sen vuoksi biopoliitiikkaa.

Elämänpolitiikka on siis käsite, jonka taustalle piiloutuu kaksi toisistaan hyvin voimakkaasti poikkeavaa näkökulmaa: giddensiläinen yksilökeskeinen elämäntapoihin keskittyvä näkökulma ja hallinnan analytiikalle tyypillinen virallisen politiikan tasolla tapahtuva ihmiselämän biologinen sääntely. Lisäksi hallinnan analytiikalle on ominaista tarkastella niitä keinoja, joilla viralliset hallintaorganisaatiot pyrkivät tekemään yksilöä vastuulliseksi omasta elämästään. Rosen mukaan yksilöiden ja perheiden on tultava vastuullisiksi omasta terveydestään (Rose 2001, 86). Sinänsä tämän kaltaisilla yhteiskunnallisilla määrittelyillä on vaikutusta ihmisten elämäntapoihin ja sitä kautta myös ihmisten *coping*-elämänhallintaan. Kuitenkin *coping*-elämänhallinnan kannalta on melko toissijaista tarkastella terveyteen ja ihmisen biologiaan liittyviä poliittisia määrittelyprosesseja. Noihin määrittelyprosesseihin osallistuminen on harvoin yksilön elämässä keskeisellä sijalla. Sen sijaan niiden vaikutukset voivat olla yksilön kannalta hyvinkin merkittäviä. Niitä on kuitenkin mahdollista tarkastella giddensiläisestä elämäntapojen näkökulmasta. Sen vuoksi hallinnan analytiikalle tyypilliset biopoliittiset teemat ovat hyvin toissijaisia tämän tutkimuksen kannalta.

Sen sijaan Giddensin ajatukset elämänpolitiikasta liittyvät hyvin läheisesti nimenomaan *coping*-elämänhallintaan. Se käsittelee elämäntapavalintoja ja niihin liittyvää identiteettityötä, jotka ovat nykyaikaiselle elämänhallinnalle hyvin keskeisiä kysymyksiä. Giddens puhuu myös kahden ääripään (*two extremes*) lähentymisestä toisiaan. Nämä kokemusten ääripäät ovat globaalit vaikutukset (*extensionality*) ja yksilölliset kokemukset (*intentionality*). (Giddens 1991, 1.) Näiden kahden perspektiivin selventämiseksi elämänpolitiikkaa on tarkasteltava molemmista näkökulmista. Tarkastelen näistä kahdesta kokemusmaailmasta ensin yksilötasoa. Huomioin tekstissä myös hallinnan analytiikalle tyypillisiä teemoja niiltä osin kuin niiden käsitteleminen on tarpeellista.

3.3.1 Elämänpolitiikka yksilötasolla

Yksilötasolla elämänpolitiikka limittyy elämänhallinnan kanssa. Tommi Hoikkala ja J-P Roos (1998, 18) liittävät elämänpolitiikan elämänhallintaan ja subjektiiviseen hyvinvointiin eettisesti hyväksyttävällä tavalla globaalit ongelmat huomioon ottaen. Elämänpolitiikan lähtökohdat liittyvät yksilön elämäntapaan ja identiteettityöhön. Näin elämänpolitiikan lähtökohdat liittyvät hyvin läheisesti elämänhallintaan. Moderni hallinta pyrkii kuitenkin manipuloimaan sitä kuinka ihmiset haluavat itseään hallita. Siksi moderni hallinta sisältää keinoja, joiden avulla ihmisten toimintaa muokataan ihmisten valintoja intohimojen, toiveiden, halujen, tahdon ja elämäntapojen kautta

(Dean 1999, 12). Asiantuntijatiedon avulla ihmisiä taivutellaan haluamaan tiedon intressin kannalta oikeita asioita.

Itsen hallinta on kuitenkin omaa elämää koskevien valintojen tekemistä ja noissa valinnoissa on aina vaarana epäonnistuminen. Niinpä elämänpolitiikasta käydyssä keskustelussa on nähtävillä yhteyksiä myös Ulrich Beckin riskiyhteiskuntateorioihin. Hänen mukaansa elämme nykyään sellaista yhteiskunnallista kehitysvaihetta, joka on ylittämässä modernille teollisuusyhteiskunnalle tyypilliset piirteet. Yksi siihen liittyvä muutos on, että perinteinen parlamentaarinen demokratia kokee muutoksia. Parlamentarismi joutuu antamaan tietä alapolitiikalle, jolla Beck tarkoittaa virallisten poliittisten organisaatioiden ulkopuolella vallitsevaa taloudellista, tieteellistä ja teknologista valtaa. (Beck 1992, 10, 14.) Riskiyhteiskunnan keskeisin tunnusmerkki on, että sen toiminnan logiikka perustuu erilaisten riskien jakautumiselle ja jakamiselle yhteiskunnassa. Perinteiden teollisuusyhteiskunnan logiikka puolestaan perustui hyödykkeiden ja hyvinvoinnin jakautumiselle. (Beck 1992, 3.) Riskiyhteiskunta on siis yhteiskunta, jonka toimintaa ohjaa pyrkimys torjua sen omasta olemassaolosta ja toiminnasta johtuvia riskejä. Usein juuri erilaiset riskit ja uhkatekijät laukaisevat yksilössä pyrkimyksen hallita ja ohjata elämäänsä haluamaansa suuntaan (Raitasalo 1995, 28). Näin ollen elämänpolitiikan keskeisimmät teemat kietoutuvat yksilötasolla yksilöiden elämässään kohtaamiin riskeihin. Riskien torjumisesta tulee negatiivisen elämänhallinnan keskeisin taito myös yksilötasolla ja sen seurauksena syntyy myös näiden riskien karttamiseen liittyviä elämänpoliittisia valintoja.

Ympäristön muutokset ja jatkuvat yhteiskunnalliset kriisit aiheuttavat vaatimuksia yksilöille. He joutuvat itse kamppailemaan ympäristön muutoksista selvitäkseen. Jokainen muutos on pienimuotoinen henkilökohtainen kriisi, koska ne rikkovat arkirutiinit, joita on totuttu noudattamaan. Kriisit herättävät kysymyksiä ja sen pohjalta syntyvät itsensä etsimisen prosessit. Sen vuoksi on paikallaan puhua identiteettikriiseistä. Usein vaikeina hetkinä ihminen joutuu määrittelemään omaa suhdettaan ympäristöönsä uudelleen. Kyse on silloin myös minäkuvan muovaamisesta. Giddensin mukaan toinen toistaan seuraavien kriisien vuoksi jälkitraditionaalinen ihminen tottuu kyselemään itseltään jatkuvasti uusia kysymyksiä ja etsimään niihin vastauksia. Se johtaa ympäristön ja oman itsensä jatkuvaan tarkkailuun ja arvioimiseen. Niiden vuoksi yksilöiden tietoisuus itsestään ja ympäristöstään kasvaa. Sillä tarkoitetaan sitä, että yksilöt ovat kykeneviä vastaamaan siihen millaisia ovat, mitä ovat tekemässä ja miksi. Samalla tavoin he pystyvät antamaan diskursiivisia tulkintoja tapahtumista. (Giddens 1991, 12, 35, 76.) Voidaan olettaa, että esimoderni ihminen ei ollut läheskään yhtä tietoinen itsestään kuin jälkitraditionaalinen ihminen.

Tietoisuus itsestä ja ympäristöstä ovat tärkeitä edellytyksiä itsensä toteuttamiselle. Tietoisuus omasta itsestään ja puutteistaan muodostaa potentiaalisen tilan muutoksille. (Giddens 1991, 71.) Elämän suunnittelulle keskeinen tekijä on ideaaliego, joka on ihannemielikuva siitä millaiseksi haluaisi joskus tulla. Se on kuitenkin samalla myös itse ymmärtämyksen lisääntymistä, koska se on samalla omien puutteiden ja rajoitteiden hyväksymistä. (Giddens 1991, 68.) Itsensä toteuttaminen, eli haluamiensa asioiden tekeminen, onkin Giddensin ajattelussa elämäntavan yksi merkittävimmistä elementeistä. Päämäärien ja tarkoitusperien ketjun muovaaminen ja ylläpitäminen ovat elämäntavan hyvin keskeisiä osia. Henkilön omaa elämää koskevat päämäärät voivat kuitenkin sisältää pyrkimyksiä vaikuttaa oman toiminnan ja esimerkin kautta tärkeisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Silloin elämäntavat saavat selkeästi poliittisia piirteitä.

Jatkuvat muutokset aiheuttavat Giddensin mukaan ahdistusta, joka heikentää yksilön tietoisuutta itsestään ja murentaa myös identiteettiä. Tätä ahdistusta yksilöt pyrkivät torjumaan arkisilla rutiineillaan. Giddensin mukaan suurin osa päivittäisestä toiminnasta perustuu erilaisiin rutiineihin, jotka luovat tekemiseen tuttuutta ja turvallisuutta (Giddens 1991, 44–46, 113). Jatkuvat yhteiskunnalliset ja yksilön omat elämähistorialliset muutokset murtavat noita rutiineja ja uhkaavat yksilön turvallisuuden tunnetta (*ontological security*). Ne ovat tapahtumia, joissa yksilö joutuu täysin uuteen tilanteeseen. Silloin on tehtävä jotain uutta ja rutiinit eivät enää riitä tilanteesta ylitse pääsemiseen. (Giddens 1991, 113–114.) Näitä hetkiä Giddens nimittää kohtalokkaiksi hetkiksi (*fateful moments*).

Kohtalokkaat hetket ovat henkilökohtaisia kriisejä. Ne lähentävät ihmisiä perinteisiin auktoriteetteihin. Niissä tilanteissa on helppo tukeutua ennalta määrättyihin uskomuksiin ja tuttuihin toiminnan muotoihin. Toisaalta kohtalokkaat hetket ovat uusien taitojen ja vahvistumisen hetkiä. Silloin henkilön on kohdattava uudet mahdollisuudet, mutta myös niiden mukanaan tuomat uudet vaatimukset. Tärkeää on kuitenkin, että on kyettävä tekemään päätöksiä siitä, mitä asioille tekee. Päätöksen jälkeen henkilö yleensä satsaa aikaa ja energiaa saadakseen uuden tilanteen hallintaansa. Kohtalokkaat hetket ovat muutoshetkiä olosuhteille, joissa henkilö toimii, mutta myös identiteetille. Ne muovaa uudelleen refleksiivisiä minäprojekteja. (Giddens 1991, 142–143.) Tältä pohjalta on syntynyt moderni käsitys siitä, että ihmiset kasvavat henkisesti kohtaamalla ja voittamalla haasteita ja vaikeuksia (Hoikkala 1998,159).

Giddensin ajattelu syventää käsitystämme elämänhallinnasta. Elämänhallintaa tarvitaan tilanteissa, joissa yksilö kohtaa uusia haasteita ja valintatilanteita. Nämä uudet haasteet on kyettävä voittamaan itse ja luotava uuteen tilanteeseen sopivat rutiinit vanhojen tilalle. Vanhan ja tutun korvaaminen uudella on aina henkilökohtainen kriisi, mutta se on välttämätöntä jatkuvien muutosten keskellä. Sillä tavoin jälkitraditionaalinen yhteiskunta pakottaa yksilöt jatkuvaan sopeutumiseen ja oman identiteetin muovaamiseen ja itsensä etsimiseen. Se on lisännyt ihmisten tietoisuutta omasta itsestään ja elämästä on tullut tietoisien päätösten ja hallinnan kohde.

3.3.2 Elämänpolitiikka kollektiivitasolla

Giddensin mukaan jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa epätasa-arvoa aiheuttavat voimakkaimmin itsensä toteuttamista rajoittavat tekijät (Giddens 1991, 6). Itsensä toteuttamiseen vaikuttavat muun muassa luokan, rodun tai sukupuolen kaltaiset tekijät. Elämänpolitiikka keskittyy itsensä toteuttamiseen niin yksilö kuin kollektiivitasollakin. (Giddens 1991, 6–9.) Sen tarkoitus on voittaa itsensä toteuttamista vaikeuttavat asiat ja eriarvoisuus syntyykin sen pohjalta miten vapaita henkilöt ovat tekemään haluamiaan asioita. Kaikki elämäntapavalinnat eivät ole mahdollisia jokaiselle. Toiset kykenevät muovaamaan elämänsä toisia paremmin omien unelmiensa mukaiseksi, jolloin henkilö voi myös vapaammin toteuttaa itseään. Ihmiset asettuvat sen vuoksi toisiinsa nähden eriarvoisiin asemiin sen mukaan, miten vapaita he ovat tekemään haluamiaan asioita.

Yksilön ja yhteiskunnan välinen voimasuhde on myös muuttunut. Kun yhteiskunta ei enää määrää yhtä voimakkaasti yksilöiden toimintaa, on yksilöllisistä valinnoista tullut aiempaa voimakkaampia yhteiskunnallisia vaikuttimia. Koska elämänhallinnassa on kyse aktiivisesta, itsenäisestä ja ongelmanratkaisukykyisestä toiminnasta (Ruth 1998, 325), on se myös yhdistettävissä uusien ajatuksien syntymiseen. Hyvä elämänhallinta ja uusien elämänpoliittisten ajatuksien syntyminen näyttävät tällä tavoin yhdistyvän toisiinsa. Ne syntyvät yksilöiden omien elämäkokemusten pohjalta, mutta voivat synnyttää yhteiskunnassa suuria muutospaineita. Kuitenkaan jokaisen uuden ajatuksen pohjalta ei synny laajamittaista joukkoliikettä. Silti niin tapahtuessa on lähtökohtana aina aktiivisesti ajattelevat ja toimivat ihmiset, jotka hallitsevat todennäköisesti omaa elämäänsä hyvin.

Poliittisen liikkeen muodossa elämäntapoihin liittyvä elämänpolitiikka saa itselleen biopoliittisia piirteitä. Biovalta on elämän hallinnointia ja esimerkiksi terveyteen liittyvät poliittiset toimet ovat biovaltaa (Koivusalo 1998, 268, 278). Kuitenkaan biovallalle ominaiset teemat eivät kohoa tyhjästä. Niillä pyritään vaikuttamaan yksilöiden elämään, mutta toisaalta myös se, mitä ihmiset tekevät ovat

monenlaisten määrittelyjen kohteena. Kuitenkin omaa elämäänsä elävät ihmiset ovat usein itse melko keskeisessä roolissa erilaisten ilmiöiden yhteiskunnallisessa määrittelyssä. Silloin yksityisihmiset astuvat julkisuuteen puhumaan asioista, jotka koskettavat juuri heidän omaa elämäänsä. He kommentoivat myös julkisvallan toimia. Tällä tavoin elämäntapoihin liittyvät teemat sekoittuvat osaksi hallinnon toimia. Yksilöiden harjoittama elämänpolitiikka muovaa silloin virallisen hallinnon tasolla toteutuvaa elämänpolitiikkaa. Yhteistä niille on, että molempien kohteena on elämä. Kuitenkin toimenpiteiden laajuus erottaa ne toisistaan; elämäntapojen elämänpolitiikka koskettaa lähinnä henkilöä itseään, hallinnon harjoittama elämänpolitiikka ja biovalta koko valtion kansaa.

Yhteisten asioiden hoitamisessakin rakenteiden merkitys on ilmiselvästi vähenemässä ja ylhäältä päin ohjatun politiikan rinnalle on kasvamassa elämänpolitiikka. Ihmiset päättävät entistä vapaammin oman elämäntyylinsä ja tapansa sekä vakaumuksensa jota noudattavat. Yhtenäiskulttuurin hajoaminen ja arvomaailman moni muotoistuminen on vaikeuttanut kollektiivitasen konsensuksen löytymistä. Sen vuoksi konsensus löytyykin yhä useammin yksilöiden elämänpolitiikan tasolla ja sitä kautta yksilöllisistä valinnoista on tullut suuri yhteiskunnallinen vaikuttaja (Eräsaari 1998, 107.) Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa mahdollisuudet omaa elämää koskevaan päätöksentekoon ovat lisääntyneet. Samalla se saattaa lisätä kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisiin asioihin erilaisten joukkoliikkeiden kautta. Niinpä yhteisiin asioihin pyritään vaikuttamaan entistä enemmän perinteisten poliittisten järjestelmien ulkopuolella. Elämänpolitiikan ei välttämättä tarvitse kuitenkaan instituutioita viralliseksi poliittiseksi liikkeeksi vaan se voi vaikuttaa tieteellisten, teknisten ja taloudellisten vaikutuskeinojen kautta. Giddensin elämänpolitiikka vaikuttaakin tässä suhteessa tarkoittavan samaa asiaa kuin Beckin käyttämä alapolitiikan käsite.

Giddensin mukaan jokainen yksilö on yhteydessä globaaleihin ilmiöihin siitä huolimatta, että elää edelleen varsin paikallista elämää. Media välittää jatkuvasti tietoa kaukaisista tapahtumista. Yksilöt kuitenkin valikoivat aktiivisesti sen mihin asioihin he reagoivat ja miten. Esimerkiksi kasvihuoneilmiö saattaa aiheuttaa elämäntapamuutoksia, vaikkei henkilö olisikaan ympäristöaktivisti. (Giddens 1991, 187–190.) Niinpä nykyaikaisen ihmisen identiteettiprojekteihin sisältyy aina lukuisia globaaleja tekijöitä. Kun yksilöt reagoivat niihin omilla yksilöllisillä tavoillaan, ovat he samalla muovaamassa uudelleen yhteiskunnallisia instituutioita. (Giddens 1991, 208.) Se on ehkä merkittävin seuraus yhteiskunnan ja yksilön välisen suhteen muuttumisesta.

4 TEKSTIANALYYSI JA LEHTIARTIKKELIAINEISTO

4.1 Tutkimuksen tarkoitus

Elämänhallinnan sosiologinen käsitteellistäminen ja teoreettinen taustoittaminen ovat haasteellisia tehtäviä. Kuitenkin empirian tasolla kohdataan vielä uusia haasteita, koska elämänhallintaan liittyvät sosiaaliset ilmiöt ovat muutoinkin erittäin vaikeasti arvioitavissa. Erik Allardt on todennut, että elämänhallintaan ja elämän hallittavuuteen kiinteästi liittyvät ilmiöt, kuten hyvinvointi, arvonanto, onnellisuus ja elämän hallinnan taso, ovat niin moniselitteisiä, että niitä on mahdoton mitata yksiselitteisesti. Samalla erilaisia elämäntyyplejä on äärettömän vaikea erotella toisistaan eikä hyvän elämän objektiivinen määrittäminen ole varmasti yhtään sen helpompi tehtävä. (Allardt 1998.) Se tekee tästä aihepiiristä entistäkin haasteellisemmän ilmiön.

Elämänhallinnan tutkimus voi avata uusia näkökulmia niihin tekijöihin, jotka jakavat ihmisiä menestyjiin ja häviäjiin. Silloin mielenkiinto kiinnittyy juuri yksilölliseen hyvinvointiin, arvostukseen ja menestymiseen. Ne ovat yhtä aikaa hyvin subjektiivisia kokemuksia, mutta myös ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa niiden muovautumiseen. Elämänhallinta tarjoaa oivallisen tavan yhdistää nämä kaksi elämässä menestymiseen liittyvää, toisilleen näennäisesti vastakkaista näkökulmaa. Elämänhallinta korostaa yksilön subjektiivista toimintaa (Riihinen 1996, 22) ja kokemusta oman elämänsä ohjautumisesta. Silloin toiminnan lähtökohdiksi ymmärretään henkilön omat pyrkimykset ja arvostukset. Toisaalta ympäröivä yhteiskunta asettaa sille aikataulu- ja muotovaatimuksia ja esimerkiksi eri ikäkausille tyypilliset kehitystehtävät ovat usein luonteeltaan normatiivisia (Kuusinen 1995, 320). Tässä ympäristössä päämäärien ja tarkoituksien ketjun luominen ja ylläpitäminen edellyttää yksilöltä aktiivista suhdetta omaan ympäristöönsä ja itseensä.

Tarkastelen elämänhallintaa media-aineiston avulla. Käytän aineistona aikakauslehtien artikkeleita ja tutkin niiden pohjalta, kuinka aikakauslehdet tuottavat kertomuksia elämänhallinnasta. Tutkimus on luonteeltaan kuvaileva. Kuvailevalla tutkimuksella tarkoitetaan, jonkin ilmiön ominaispiirteiden selvittämistä (Uusitalo 1991, 62). Huonosti tunnettujen aihealueiden tutkimisessa kuvaileva tutkimus on toimiva ratkaisu (Alkula ym. 1994,188). Analysoin media-aineistoa laadullisin menetelmin ja hyödynnän analyysissä A.J. Greimasin kehittämää aktanttimallia. Analyysin pohjalta hahmottelen elämänhallinnan peruskuvion sellaisena kuin se aikakauslehdissä esitetään. Peruskuviolla tarkoitan elämänhallinnan keskeisimpien piirteiden ja niiden yhteiskunnallisten

vaikutusten erittelyä. En tulkitse artikkeleita täysin referentiaalisessa mielessä vaan tarkasteluni keskipisteessä on se kuinka aikakauslehdet kuvaavat ihmisten elämänhallintaa.

Elämänhallinnan peruskuvio hahmottuu artikkeliaineiston pohjalta kolmessa vaiheessa. Ensinnäkin aineisto mahdollistaa ympäristön yksilöön kohdistamien rajoitusten ja mahdollisuuksien hahmottamisen. Ne sisältävät elämänhallinnan lähtökohdat. Toiseksi aineiston avulla on mahdollista tarkastella, kuinka toteutunutta elämänhallintaa kuvataan aikakauslehdissä. Silloin mielenkiinto kohdistuu siihen, miten artikkelien henkilöille tuotetaan positiivista ja negatiivista elämänhallintaa. Samalla tavoin artikkelit sisältävät kuvauksia henkilöiden konkreettisista toimista, mutta myös psyykkisistä prosesseista. Niinpä myös sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta saa aineistossa omat kuvauksensa. Kuitenkaan nämä prosessit eivät toteudu tyhjiössä. Sen vuoksi kolmas elämänhallintaan kiinteästi liittyvä tekijä on yksilön suhde ympäristöönsä.

Eli tutkimukseni etsii vastausta seuraaviin kolmeen kysymykseen:

- 1) Miten aikakauslehdissä kuvataan ihmisten toimintaa rajoittavia / mahdollistavia tekijöitä?
- 2) Millaisia elämänhallinnan keinoja aikakauslehdissä tuotetaan?
- 3) Miten elämänhallinnan vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan käsitellään aikakauslehdissä?

Nämä kolme kohtaa muodostavat kiinteän jatkumon: ensin on ongelma tai mahdollisuus ja sitten toimintaa, joka puolestaan vaikuttaa toiminnan ympäristöön. Nämä kolme tekijää riittävät luomaan hyvän lähtökohdan elämänhallinnan peruskuvion. Tämän pohjalta on mahdollista luoda yleiskuva elämänhallinnasta sellaisena kuin se aikakauslehdissä esitetään. Sitä kautta on mahdollista luoda uutta elämänhallintaa käsittelevää käsitteistöä, jota voidaan hyödyntää jatkossa uusien elämänhallintaa käsittelevien teorioiden ja jatkotutkimusten tarpeisiin.

4.2 Media-aineisto analyysin kohteena

Aineiston valinta liittyy hyvin läheisesti Giddensin teoriaan. Hänen mukaansa medially (Giddens 1991, 5) ja asiantuntijatiedolla (Giddens 1991, 14) on keskeinen rooli ihmisten elämänmuotoutumisessa. Hän liittää erilaisten terveyteen, laihduttamiseen, ulkonäköön ja kuntoiluun liittyvien opaskirjojen ja käytännön oppaiden lisääntymisen refleksiivisten minäprojektien yleistymiseen (Giddens 1991, 218). Myös vastaavien tekstien yleistymisen lehdissä, voidaan tulkita johtuvan samasta syystä. Ajattelen, että lehtiartikkelit ovat ikään kuin pienoismalleja oppaista, joista Giddens puhuu. Kuitenkin elämänhallinta kattaa laajan kirjon erilaisia osa-alueita. Toisaalta

tutkimuksen lähtökohtien sekavuus estää hahmottamasta vielä tässä vaiheessa konkreettisesti, mitä kaikkea elämänhallinnan sosiaaliseen maailmaan sisältyy. Siksi olisi melko turhauttavaa haalia kasaan elämänhallintaa käsitteleviä opaskirjoja, koska aineistosta tulisi silloin helposti älyttömän suuri. Toisaalta siitä tulisi helposti myös puutteellinen, koska kaikkia elämänhallinnan osa-alueita ei tulisi välttämättä hahmotettua etukäteen.

Sen vuoksi lehtiartikkeliaineisto on varsin käytännöllinen ja taloudellinen ratkaisu tämän tutkimuksen aineistoksi. Lehdet tarjoavat hyvin rikkaan erilaisia elämäntilanteita käsittelevän aineiston. Osa niistä on konkreettisia kuvauksia tapahtuneista asioista, mutta osa tarjoaa puolestaan erilaisiin elämäntilanteisiin liittyviä käytännön neuvoja. Aineiston monimuotoisuus on eduksi, kun kartoitetaan, mitä kaikkea elämänhallintaan liittyy sosiaalisella tasolla. Lehtiartikkelien tuottama kuva elämänhallinnasta on paljon opaskirjoja monimuotoisempi. Lehtiartikkelien heikkous on kuitenkin, että niissä käsitellään asioita pääsääntöisesti hyvin lyhyesti ja pinnallisesti. Se ei kuitenkaan ole ongelma, koska tutkimusongelma on luonteeltaan hyvin yleisluontoinen.

Lehtiartikkelit ovat yksi joukkoviestinnän eli median tuotteista. Lehtiartikkeliaineisto on tekstimuotoinen media-aineisto ja sen vuoksi tässäkin tutkimuksessa joudutaan painimaan osittain mediatutkimukselle tuttujen ongelmien kanssa. Mediateksti ei ole koskaan objektiivinen kuvaus todellisuudesta ja sen vuoksi onkin kiinnitettävä erityistä huomiota tekstin ja sen kohteen väliseen suhteeseen.

4.2.1 Tekstin ja sen kohteen välinen suhde

Konstruktivistisen näkökulman mukaan emme voi suoraan verrata tekstejä kielen ulkopuolella olevaan todellisuuteen. Tekstistä ei ole sen mukaan mahdollista tehdä suoria johtopäätöksiä tekstin ulkopuolisesta todellisuudesta. Sellaiset päätelmät joudutaan tekemään aina kielen ja toisten tekstien avulla. Silti tämä ei tarkoita sitä, että viestinnän ilmiöt pitäisi palauttaa aina täysin tekstuaaliseen todellisuuteen. Myös tekstejä tulkitsemalla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä tekstien kuvaamasta todellisuudesta. Sen mukaan kaikki tieto on kieleen ja kulttuuriin sidottua. (Väliaverron 1998, 18, 34.) Voidaan ajatella, että elämänhallinnan tarkasteleminen lehtiartikkeliaineiston pohjalta on vain pieni kurkistus siihen, mitä elämänhallinnasta arkielämän tasolla voi löytyä. Kuitenkin näissä päätelmissä tulee olla melko varovainen ja huomioida muutamia tekijöitä, joiden kautta media osallistuu todellisuuden sosiaaliseen rakentumiseen.

Peter Berger ja Thomas Luckman ovat pohtineet tiedon ja todellisuuden välistä suhdetta. Heidän mukaansa kielen avulla jäsenetään maailma esineiksi ja asioiksi, jotka koetaan todellisuudeksi (Berger & Luckman 1994, 79). Heidän mukaansa kielen olennainen ominaisuus on sen kyky irtaantua kuvaamiensa asioiden välittömästä yhteydestä. Siitä tulee rakenne, jolla jäsenetään arkisia kokemuksia ja tyypitellään ihmisten toimintaa. Toisaalta sen avulla voidaan ilmaista omia subjektiivisia mielen liikkeitä. Kieli on sen vuoksi niin subjektiivisesti kuin objektiivisestikin todellista. (Berger & Luckman 1994, 47–49.) Objektivoituminen on prosessi, jossa kieli saavuttaa ulkoisen todellisuuden muodon. Tiedon mukaiset käytännöt saavuttavat objektiivisen luonteen ja rupeavat jäsentämään ihmisten toimintaa. Tämän prosessin alkuperä on tapojen, rutiinien ja traditioiden muodostumisessa. Ihmisen toiminnalla on taipumus rutinoitua, ja noita rutiineja ruvetaan pitämään selviönä. Vähitellen rutiinien pohjalta syntyy pysyviä instituutioita, joiden piirissä toimiviin ihmisiin kohdistetaan normatiivisia odotuksia. Instituutioiden ansiosta ihmiset voivat ennustaa toistensa toimintaa ja kehittää keskinäistä työnjakoa. Kieli toimii tässä prosessissa kokemusten ja tiedon keräämisen, välittämisen ja myös uudelleentulkinnan välineenä. (Berger & Luckman 1994, 74–79, 221–222.)

Siksipä on selvää, että kieli ei ainoastaan kuvaa todellisuutta. Se osallistuu myös sen määrittelyyn. Tieto ei ole vain kuvaus asioista, vaan myös interventio kuvaamaansa todellisuuteen. Tiedon sosiologiaakin selkeämmin tätä ilmiötä voidaan tarkastella diskurssin käsitteen avulla. Diskurssi voidaan väljästi ottaen ymmärtää puhettavaksi (Väliaverron 1998, 20). Michel Foucault'n (1989, 79) mukaan diskurssit ovat käytäntöjä, jotka muokkaavat niitä objekteja, joita ne kuvaavat. Virpi Blom onkin varsin havainnollisesti todennut, että median kanssa eläneet nykyiset sukupolvet eivät niinkään etsi totuutta koetun todellisuuden ja median siitä välittämien kuvien välisestä suhteesta. Media on sen sijaan siirtynyt osaksi koettua todellisuutta ja nyky-yleisö ilmaisee itseään jäljittelemällä mediaa. Ihmiset omaksuvat fiktiivisten hahmojen toimintatapoja, rinnastavat omaa elämäänsä televisiotarinoihin ja toistelevat omissa ilmaisuissaan julkisten henkilöiden sanomisia tai mainoslauseita. Mediatuotteet saavat aikaan tapahtumia, joita ei ilman niitä olisi lainkaan. (Blom 1998, 203, 225.)

Elämänhallinnan ja sitä kuvaavien artikkeleiden suhde on siis kaksisuuntainen. Lehtiartikkelien taustalla on todella tapahtuneita asioita. Niinpä myös lehtiartikkelien sisältö on melko riippuvainen siitä, kuinka kuvauksen kohteena olevat tapahtumat ovat käytännössä edenneet. Kuitenkaan median luoma kuva ei koskaan vastaa sitä täysin. Se muuttaa sitä ja tuo muuntunut elämänhallinnan representaatio puolestaan muovaa elämäänsä hallitsevien yksilöiden toimintaa. Representaatiolla

tarkoitetaan asioiden esittämistä sanallisten, äänellisten ja visuaalisten merkkien avulla (Väliveronon 1998, 19). Tällä tavoin median luomat diskurssit siirtyvät osaksi arkielämää ja muuttavat sitä – diskurssit siis muovaavat kuvaamaansa kohdetta. Tietenkään asioiden esittämisen tyyli ei määrää täysin sitä, miten lukija tekstin lopulta tulkitsee.

Tekstin kirjoittaja pyrkii myös vaikuttamaan lukijaan ja se vaikuttaa tekstin sisältöön. Chaïm Perelman on kiinnittänyt huomiota tekstin tekijän ja vastaanottajan väliseen suhteeseen. Hän käsittelee sitä, kuinka asioita voidaan esittää ja perustella vakuuttavalla tavalla. Hän huomioi retoriikkaa teoretisoidessaan, että puhujan täytyy huomioida myös yleisönsä esitystään laatiessaan. Jotta puhujan puheella olisi haluttu vaikutus yleisöön, on hänen sovitettava se vastaanottajien mukaan. (Perelman 1996, 28.) Näitä keinoja kirjoittaja käyttää usein omien intressiensä ajamiseen. Sillä tavoin tekstistä pyritään tekemään uskottavampaa ja lisäämään sen vaikuttavuutta. Kirjoittajalla on aina jokin syy, minkä vuoksi hän tekstinsä kirjoittaa, ja se vaikuttaa tekstin sisältöön. Myös se värittää lehtiartikkelin kuvausta todellisuudesta.

4.2.2 Lehtien valinta

Ensimmäinen lähtökohta aineiston valinnalle on, että lehtien on kuuluttava länsimaiseen kulttuuripiiriin. Toiseksi aineiston on oltava niin tuore, etteivät historialliset muutokset pääse häiritsemään tulkintoja. Silloin aineiston tulkitsija ja itse aineisto kuuluvat historiallisesti ja kulttuurisesti samaan ympäristöön. Niin vältetään niihin liittyvistä eroista johtuvia virheitä. Toisaalta elämänhallintakin on historiallisesti ja kulttuurisesti vaihteleva ilmiö. Sen vuoksi on tärkeää, että tiedostetaan aineiston kulttuurinen ja historiallinen yhteys. Kaikki aineistoon valitut lehdet ilmestyvät Suomessa. Periaatteessa lehdet ovat myös Suomessa toimitettuja, joten tutkimuksen perusjoukkona ovat Suomessa julkaistavat suomenkieliset aikakauslehdet. Siitä huolimatta ne sisältävät artikkeleita, jotka käsittelevät myös ulkomaalaisia henkilöitä ja tapahtumia. Eniten tämän kaltaisia juttuja löytyy Valituista Paloista, koska sen alkuperämaa on Yhdysvallat. Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa kuitenkin käsitellään usein yhtenäisenä, länsimaisena kulttuuripiirinä. Sen vuoksi Valittujen Palojen ottaminen aineistoon ei ole ongelmallista.

Kerään artikkeliaineiston aikakauslehdistä. Olen valinnut ne tutkimuksen lähtökohdaksi sen vuoksi, että ne näyttävät sisältävän muita lehdistön lajeja enemmän elämänhallintaa liittyviä teemoja. Niissä kerrotaan paljon henkilökohtaisia tarinoita, mutta annetaan myös erilaisia elämänohjeita. Olen valinnut laajasta valikoimasta lähempää tarkastelua varten juuri sellaisia

aikakausilehtiä, joissa vaikuttaa olevan silmin nähden paljon tutkimusta varten käyttökelpoisia artikkeleita. Tämä tarkoittaa sitä, että lehdessä on oltava jo etusivulla nähtävissä otsikoita, jotka ovat liitettävissä erilaisiin ongelmallisiin elämäntilanteisiin. Se takaa, että aineistoa löytyy riittävästi.

En ole halunnut rajoittaa tarkastelua vain yhteen lehteen, vaan olen ottanut mukaan neljä eri lehteä. Tällä tavoin aineistosta on pyritty saamaan rikkaampi, koska jokainen lehti painottaa asiasisältöään hieman eri tavalla. Tällä tavoin myöskään yhdelle lehdelle tyypilliset painotukset eivät pääse vaikuttamaan liikaa johtopäätöksiin. Neljä lehteä kattava aineisto antaa yhteen lehteen rajoittuvaa tarkastelua paljon laajemman kuvan siitä kuinka elämänhallintaan liittyviä artikkeleita tuotetaan suomalaisissa aikakauslehdissä. Tästä syytä aineistoon valitut aikakausilehdet ovat myös tyyliältään ja aihepiiriltään mahdollisimman erilaisia.

Lehdet ovat:

- 1) Valitut Palat
- 2) Seura
- 3) Hyvä Terveys
- 4) Me Naiset

Tutkimuksen tarkoitus on luoda mahdollisimman ajankohtainen kuva elämänhallinnasta ja sen vuoksi valitsin aineistoon vain vuoden 2004 numeroita. Valitsin jokaisen aikakausilehden vuosikerrasta täysin satunnaisesti 5 numeroa lähempää tarkastelua varten. Niistä olen valinnut artikkelit varsinaista analyysia varten.

4.2.3 Artikkelien valintakehikko

Artikkelien valinta on myös hieman hankalaa. Lehdissä on harvoin julkilausuttuja artikkeliluokkia, jotka viittaisivat sellaisenaan elämänhallintaan. Sen sijaan elämänhallintaa käsitellään hyvinkin erilaisissa artikkeleissa. Sen vuoksi onkin muodostettava mielikuva siitä millaisessa kontekstissa, eli asiayhteydessä, elämänhallinta esitetään artikkeleissa. Väliverronen puhuu tekstien kontekstien löytämisestä ja määrittelystä. Se edellyttää hänen mukaansa tulkintaa, eikä siihen ole tarjolla yhtä ainoaa oikeaa reittiä. On mahdotonta päättää etukäteen, mitkä ovat tekstin tulkinnan relevantit kontekstit. Tarvitaan luovaa mielikuvitusta, myös erilaisia teorioita ja niiden pohjalta muodostettuja tutkimuskysymyksiä. Kuitenkin tutkijan tehtäväksi jää kontekstien tulkinta ja määrittely.

(Väliverronen 1998, 32.) Aineisto on näin ollen harkinnanvaraisesti valittu osa aikakauslehtien artikkelitarjontaa. Harkinnanvaraisesti hankitusta aineistosta käytetään nimitystä näyte (Uusitalo 1991, 71). Aineiston harkinnanvarainen otanta ei kuitenkaan voi perustua intuition. Näytteen valinnalle on oltava teoreettiset perustukset, jotka ohjaavat aineiston hankintaa (Eskola & Suoranta 1998, 18).

Elämönhallintaan liittyvää puhetta ohjaavien kontekstien määrittely on tärkeää näytteen onnistuneen valinnan kannalta. Se toimii kriteerinä, jonka avulla valitaan valtavan monimuotoisesta ja rikkaasta lehtiartikkeliaineistosta tutkimuksen kannalta relevantit artikkelit. Silti laaja ja edelleen melko abstrakti tutkimusongelma tekee vaikeaksi muodostaa aineiston valintaa ohjaavaa tulkintakehystä. Ongelma on, mitkä artikkelit liittyvät elämönhallintaan niin kiinteästi, että niiden analysoiminen maksaa vaivan.

Kontekstien määrittelemiseksi on luotava tulkintakehys, joka ohjaa artikkelien valitsemista. Erving Goffman (1986) puhuu kehystämisestä. Hänen mukaansa kehukset ovat tulkintakehyksiä, joiden avulla me havainnoimme, tunnistamme ja nimeämme asioita ja tapahtumia. Kehukset antavat mielen ja merkityksen asioille, tilanteille ja toiminnalle. Yhtäältä me luomme toimintamme kautta asioille ja tilanteille erilaisia tulkintakehyksiä, jolloin ne näyttävät eri valossa. Toisaalta kohtaamme asioita ikään kuin valmiiksi kehystettyinä. Tällöin kehukset näyttävät sääntöinä ja rakenteina, jotka määrittävät asioita ja tapahtumia. (Väliverronen 1996, 107–108.)

Vaikka Goffman kehittelikin kehystämisestä menetelmän arkielämän vuorovaikutustilanteiden tarkasteluun, on sitä myös sovellettu journalismin tutkimuksessa. Tästä näkökulmasta kehys on organisoiva idea, jonka avulla toimittajat tulkitsevat tiettyä tapahtumaa tai ilmiötä. Tyypillisesti kehukset ovat myös tiedostamattomia ja julkilausumattomia. Samalla kehys sisältää jonkin valmiin ennakkokäsityksen siitä, miten todellisuus on rakentunut. Se rajaa sitä, miten tapahtumasta tai ilmiöstä kulloinkin puhutaan. (Väliverronen 1996, 108–109.) Tämän kaltaiset tulkintakehukset määräävät artikkelin kontekstin. Aineiston onnistuneen valinnan kannalta on ensiarvoisen tärkeää käydä läpi ne kehukset, jotka määrittävät elämönhallinnan konteksteja lehtiartikkeleissa.

Aineiston onnistunut valinta edellyttää herkkyyttä lehtien tavoille kertoa elämönhallintaan liittyvistä aiheista. Lähtökohta aineiston valinnassa on, että artikkelin otsikon tai johdannon on sisällettävä elämönhallinnan kannalta mielenkiintoisia teemoja. Sellaisia ovat kaikki kuvaukset erilaisista vastoinkäymisistä. Tässä vaiheessa on hyvä huomata, että myös päämäärien tavoittelusta puhutaan

lehtiartikkeleissa usein vaikeuksien voittamisen kautta. Puhe vaikeuksien voittamisesta kielii siitä, että artikkeli sisältää kuvauksen niistä ponnisteluista, joita halutun asian eteen on tehty. Juuri niistä tässäkin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Mikäli kuvaus ongelmista puuttuu, on artikkelin sisältämä kertomus tyypillisesti hyvin staattinen tarina siitä, miltä nyt tuntuu, kun kaikki on tehty. Sellaiset tarinat eivät ole kovinkaan mielenkiintoisia, vaan vaikeudet ja vastoinkäymiset muodostavat oikean kehukset aineiston valinnalle.

Toinen aineiston valinnan kannalta tärkeä kehys on niiden sisältämän tiedon käytännöllisyys. Tiedon käytännöllisyydellä tarkoitan sitä, että sen on liityttävä todella kiinteästi tavallisten ihmisten arkielämään. Tällä tavoin kaikki artikkelit, joissa haastateltavat ottavat esimerkiksi kantaa yksityisihmisinä erilaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Olen kuitenkin hyväksynyt aineistoon mukaan monia tieteellistä tietoa sisältäviä artikkeleita. Ajoittain on täysin mahdotonta selvittää, ovatko artikkelien sisältämät neuvot syntyneet kirjoittajan omien elämäkokemusten vaiko tieteellisen tiedon pohjalta. Siksi aineistossa on kahden tyyppisiä artikkeleita. Ensinnäkin aineistossa on artikkeleita, joissa ihmiset kertovat omista elämänvaiheistaan. Niitä nimitän tositapahtuma-artikkeleiksi, koska ne sisältävät kuvauksia todellisista tapahtumista. Toiseksi olen ottanut aineistooni artikkeleita, joissa annetaan käytännön neuvoja arkisten ongelmien ratkomiseen. Käytän tämän tyyppisistä artikkeleista nimitystä niksiartikkelit.

Kolmas artikkelien valintaa ohjaava periaate on artikkelien pituus. Edellytän, että artikkelin tulee olla vähintään sivun mittainen. Katson, että tätä lyhemmissä artikkeleissa ei asioihin paneuduta tarpeeksi syvällisesti, että niiden analysoiminen olisi tieteellisesti kiinnostavaa. Neljänneksi kelpuutan aineistoon vain ne artikkelit, joissa kuvatut tapahtumat ovat sattuneet joko Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa eläville ihmisille. Varmistan sillä tavalla, että tulkinnat koskettavat juurikin länsimaista kulttuuripiiriä ja tapaa ymmärtää asioita.

4.2.4 Tulosten yleistettävyys

Myös tutkimuksen tulosten yleistettävyys on melko hankala kysymys. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole käytettävissä mitään valmiiksi mietittyjä kriteerejä tulosten yleistämiselle kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tulosten yleistettävyyttä arvioidaan matemaattisten suureiden avulla. Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa tulosten yleistettävyydessä on Eskolan ja Suorannan mukaan kysymys esitettyjen tulkintojen kestävydestä.

Sen sijaan niinkään aineiston suuruudella ei ole heidän mukaansa välitöntä vaikutusta laadullisen tutkimuksen onnistumiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 62–66.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto on riittävää silloin, kun se vaikuttaa kylläntyvän (Eskola & Suoranta 1998, 62). Kylläntymisellä taas tarkoitetaan sitä, että lisäaineiston analysoiminen ei enää nosta esiin mitään uusia tutkimusongelman kannalta oleellisia teemoja. Tätä periaatetta noudatetaan tässäkin tutkimuksessa. Tutkimusongelmat ovat luonteeltaan hyvin yleisluontoisia, koska niissä keskitytään vain elämänhallinnan suuriin linjoihin. Sen vuoksi aineistokin voi olla ehkä tavanomaista hieman pienempi, koska tarkastelussa ei ole tarkoitus kaivaa esiin kovin pieniä yksityiskohtia. Olen ottanut analyysin kohteeksi lisää aineistoa niin kauan, ettei tutkimusongelmien kannalta keskeisiä uusia tekijöitä enää tunnu löytyvän. Silloin tulokset eivät ole enää satunnainen kokoelma aikakauslehtien tuottaman tekstin piirteistä vaan sen sijaan on löydetty suomalaisille aikakauslehdille tyypilliset tavat käsitellä elämänhallintaa.

Itse aineiston koko oli hyvin riippuvainen artikkeleista löytyvien teemojen kylläntymisestä. Kävin ensin läpi kaikki 20 analyysia varten valitsemani lehteä. Kustakin lehdestä löytyi 1 – 8 analyysia varten käyttökelpoista artikkelia. Aineistoon sisältyi tällä tavalla yhteensä 105 lehtiartikkelia. Analysoin näistä artikkeleista ensin noin puolet, eli 57 artikkelia. Tämän jälkeen analysoin toisessa vaiheessa 19 artikkelia, joiden avulla täydensin ensimmäisessä vaiheessa saamiani analyysituloksia. Kolmannessa vaiheessa kävin vielä jäljelle jääneet 29 lehtiartikkelia. Kolmas vaihe ei tarjonnut enää mitään oleellista lisäystä analyysiin, joten katsoin aineiston kylläntyneen. Sen vuoksi en myöskään enää haalinut aineistooni lisää artikkeleita. Aineisto oli analyysin kannalta riittävää.

4.3 Aineiston tulkinnan teoreettinen kehikko

Tutkimusmenetelmä on itsessään hyvin suoraviivainen ja yksinkertainen: teemoittelen ja tyyppittelen aineistoa. Teemoittelulla tarkoitetaan keskeisien aiheiden etsimistä aineistosta (Eskola & Suoranta 1998, 176). Tyyppittelyllä taas tarkoitetaan samankaltaisuuksien etsimistä (Eskola & Suoranta 1998, 182). Puhtaasti omaan intuitioon perustuvina ne tuntuvat kuitenkin hyvin hatarilta ja epävarmoilta analyysimenetelmiltä. Sen vuoksi tuenkin teemojen ja tyyppien muodostamisen A. J. Greimasin tekstuaalisiin rakenteisiin perustuvaan semioottiseen tulkintateoriaan. Hyödynnän suhteellisen laajasta greimasilaisesta tulkintametodien kirjosta vain yhtä menetelmää. Käytän aineiston koodausrunkona aktanttimallia, joka auttaa hahmottamaan tutkimusongelman kannalta keskeisiä

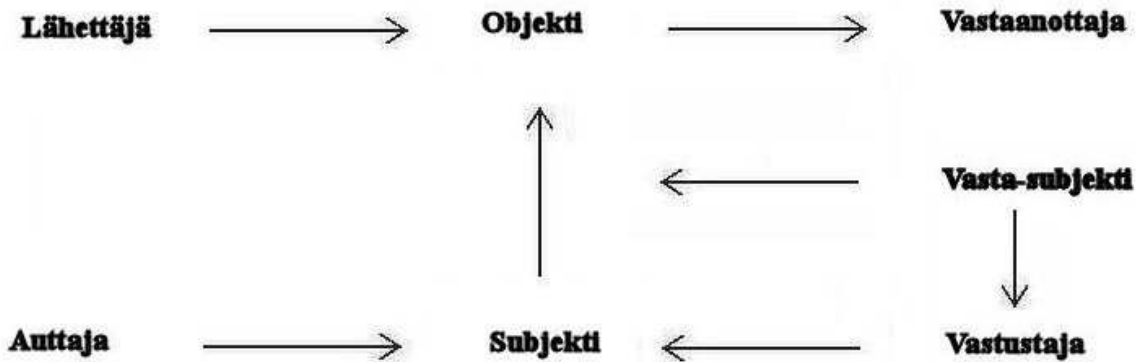
teemoja artikkeleista. Käyn seuraavaksi läpi, mitä aktanttimallilla tarkoitetaan, ja lisäksi käsittelen sen osakseen saamaa kritiikkiä.

4.3.1 Aktanttimalli

A. J. Greimas tarkoitti lausumilla tekstin asiasisältöä. Juuri lausumat ovat se tekstuaalinen ulottuvuus, jossa kirjoittaja esittää todellisuutta kuvaavia tulkintojaan jäsentäen sitä luokituksin, selityksin ja arvioin (Törrönen 1997, 227). Lausumien sisältämät merkitykset ja arvot ilmenevät puolestaan modaalisuuksina (Sulkunen & Törrönen 1997, 72). Usein lausumien merkitysten yhteydessä puhutaan pragmaattisesta modaalisuudesta. Ne kuvaavat todellisuuden merkityssuhteita, jotka määrittävät tekemisen ja olemisen lausumia antaen niille erilaisia modaalisia määreitä (Korhonen & Oksanen 1997, 63). Modalisoinnit on mahdollista nähdä myös vuorovaikutussuhteina, jotka kuvaavat tekstin henkilön suhdetta ympäristöönsä (Veijola 1997,148).

Greimasilainen tulkintateoria auttaa jäsentämään artikkelien sisältöä. Periaatteessa kaikki tekstit on mahdollista tulkita tarinoiksi. Ihmisten elämän tapahtumien analysoiminen tarinamuodossa on puolestaan hyvin luontevaa. Richard Kearneyn mukaan ihmiselämä on aina väistämättä julkilausumaton tarina. Se on rakenne, jonka varassa muistellaan menneitä ja suunnitellaan tulevaa. Elämä koostuu toinen toisiaan seuraavista tapahtumista, jotka elämäntarinan juoni yhdistää toisiinsa. Sen vuoksi ihmiselämä on aina vaistomaisesti tarinanomaista. (Kearney 2002, 129–130.) Tarinoita on puolestaan mahdollista jäsentää aktanttimallin avulla.

Aktantit ovat yleisiä, kaikissa tarinoissa toistuvia suhdekategorioita. Mallin ydin on subjektin ja objektin välinen suhde, jonka ympärille kaikki muut aktantit ryhmittyvät. Lähettäjä motivoi subjektia tavoittelemaan objektia ja määrittää toiminnan arvopäämäärät. Auttaja tukee subjektia, kun taas vastasubjekti ja vastustaja yrittävät estää subjektin toimintaa. Tehtävän lopussa vastaanottaja arvioi toiminnan onnistumista joko palkitsemalla tai rankaisemalla osallisia. (Korhonen & Oksanen 1997, 57.) Narratiivinen kaavio on kuitenkin tarinan ideaalimuotoinen kuvaus. Todellisuudessa tarinoissa ei välttämättä aina täyty kaikki aktantiaaliset asemat tai vastaavasti samaan rooliin voi ahtautua monia toimijoita. Toimijoina voi olla myös elottomia objekteja tai abstraktioita. (Korhonen & Oksanen 1997, 61.)

Aktanttimallin mukainen narratiivinen kaavio (Korhonen & Oksanen 1997, 57).

Aktanttimalli jäsentää artikkelin kerronnan sellaiseen muotoon, jonka pohjalta on suoraan mahdollista antaa vastaus kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseen. Ensinnäkin subjekti on henkilö, jonka elämäntilanteita käsitellään. Lähettäjä voidaan puolestaan tulkita muutokseksi, joka käynnistää subjektissa elämänhallinnan. Tämä muutos voi olla avautuva mahdollisuus tai vastoinkäyminen. Tässä tilanteessa elämänhallinnan subjekti päättää miten haluaa tässä uudessa tilanteessa asioitaan muuttaa. Tämän mielikuvan mukainen tilanne on toiminnan objekti, eli elämänhallinnan päämäärä.

Auttajiksi voidaan tulkita kaikki ne ympäristötekijät, jotka auttavat subjektia saavuttamaan objektina olevan tilanteen. Toisaalta tätä pyrkimystä vaikeuttavat tekijät ovat tarinan vastasubjekteja ja vastustajia. Vastasubjekti on tarinassa subjektin ponnisteluita vaikeuttava taho ja vastustajat ovat vastasubjektin ponnistuksia auttavia tekijöitä. Auttajiin ja vastustajiin sisältyvät tekijät ilmaisevat ne ympäristötekijät, jotka rajoittavat tai mahdollistavat ihmisten tavoitteellista toimintaa. Ne tarjoavat vastauksen ensimmäiseen tutkimusongelmaan, koska ne paljastavat, mitkä tekijät rajoittavat tai mahdollistavat ihmisten omaa elämänhallintaa. Kuvaukset subjektin toimista ovat puolestaan vastaus toiseen tutkimuskysymykseen. Ne sisältävät kuvaukset niistä käytännön toimista, joilla elämänhallinta toteutuu.

Viimeiseksi aktanttimallin kategoriaksi jää vastaanottaja. Se tulkitaan tässä yhteydessä asiantilaksi elämänhallinnan prosessin lopussa. Se antaa kuvauksen tilanteelle, joka on syntynyt elämänhallinnan seurauksena. Se paljastaa myös sen missä määrin subjekti onnistui ja missä suhteessa puolestaan epäonnistui pyrkimyksissään. Ne muodostavat yhdessä ne muutokset, jotka subjektin pyrkimys oman elämän hallintaan aiheutti ympäristössä. Siksi se toimii vastauksena kolmanteen tutkimuskysymykseen.

4.3.2 Greimasilaisen semiotiikan ongelmia

Greimasin teoria on hyvin abstrakti ja kielellisesti vaikeaselkoinen. Sitäkin pahemmin sen sovellettavuutta rajoittaa erityisesti kaksi taustaoletusta, jotka ovat aiheuttaneet sekaannuksia ja väärinkäsityksiä. Ensinnäkin Greimas piti semiotiikkaa merkityksen yleisenä teoriana. On kuitenkin ilmeistä, ettei mikään yksittäinen kielitieteellinen teoria pysty kattamaan koko merkityksen käsitteen heterogeenista alaa. Tuskin ainakaan puhtaasti tekstiin keskittyvä teoria, joka sulkee piiristään kokonaan kielen käyttöön liittyvän vuorovaikutuksen, onnistuu siinä kovin hyvin. (Sulkunen 1997, 46.) Sen vuoksi tässäkin tutkimuksessa on jouduttu täydentämään sitä media-analyysia koskevilla huomioilla.

Toinen ongelmallinen taustaoletus Greimasin ajattelussa on käsitys merkitysten generatiivisesta kerrostuneisuudesta (Sulkunen 1997, 46). Merkitysten generatiivinen kerrostuneisuus perustuu käsitykseen merkitysten syvä- ja pinnantasosta sekä diskursiivisista rakenteista. Tämän kuvion lähtökohtana on se, että ylempien tasojen merkitykset generoituvat alempien tasojen merkitysten pohjalta. Tämä ajattelu kuitenkin näyttää edellyttävän ajatusta kaikille kieliyhteisöille yhteistä alkeismerkitysten semiologista tasoa (Sulkunen 1997, 47). Tämä oletus on kuitenkin väärä. Kielenkäyttö ja merkitysten tuottaminen on aina tiettyyn sosiaaliseen ja historialliseen kontekstiin sidottua (Väliverronen 1998, 18). Toisaalta myös tutkija toimii aina oman kulttuurinsa jäsenenä ja sen merkityssysteemin sisällä (Moring 1998, 251). Sen vuoksi myös tässä tutkimuksessa on pyritty tiedostamaan niin aineiston, kuin sen analysoijankin kulttuuristen kontekstien yhtenevyys.

Aktanttimallia kohtaan voidaan suunnata myös paljon suurempaa kritiikkiä. Greimasin metodologian vuoksi tutkimuksen tuloksiin tulee myös kaksi puutetta. Ensinnäkin se tekee käytännössä katsoen mahdottomaksi ei-diskursiivisten tekijöiden vaikutuksien arvioimisen. Kyse on oikeastaan symbolisesti välittyneen todellisuuden suhteesta ei-symboliseen. Sulkusen mukaan todellisuus on symbolisesti ja ei symbolisesti jäsentynyt. Koska vain kielellinen ilmaisu on ymmärrettävää on semioottisella ymmärrettävyydellä rajansa. (Sulkunen 1997, 48.) Asioiden tiedostaminen on välttämätön ehto sille, että niistä voidaan ylipäätään puhua. Sen vuoksi asiat, jotka ovat systemaattisesti tiedostamattomia, jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Tarkoitin tällä sitä, että jotkut asiat saattavat olla esimerkiksi niin itsestään selviä kaikille, että niiden olemassa olosta ei edes puhuta normaaleissa tilanteissa. Silloin niitä ei myöskään mainita lehtiartikkeleissa ja se supistaa analyysin kattavuutta.

5 ELÄMÄNHALLINNAN PERUSKUVIO

5.1 Muutama sana tulkinnoista

Olen tulkinnut aineistoni aktanttimallin avulla. Analyysin tulokset voidaan jakaa kahteen osaan. Ensinnäkin tietyt elämänhallintakertomuksille tyypilliset piirteet tulevat esille vain tietyissä aktantiaalisissa asemissa. Sellaiset piirteet luonnehtivat kaikille elämänhallintakertomuksille tyypillisiä vaiheita. Toisaalta elämänhallinnasta kertovat lehtiartikkelien tarinat jakautuvat kuudeksi toisista poikkeavaksi tarinatyyppiä. Se johtuu siitä, että lehtiartikkelit tuottavat yksilön elämänhallintaa kuuden tekijän avulla. Ne ovat taloudelliset, materialistiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät sekä tieto ja aika. Nämä kuusi tekijää voivat asettua mihin tahansa aktantiaaliseen asemaan ja sen vuoksi ne ovat mukana kaikissa elämänhallintakertomusten vaiheissa. Aihepiiri näkyy joko aktiivisena tai passiivisena osana kertomusta. Aktiivisessa roolissa ne ovat silloin, kun ne asettuvat osaksi toimintaa. Silloin ne antavat muodon artikkelin kuvaamalle elämänhallinnalle. Passiivisena tarinan piirteenä nämä tekijät asettuvat toiminnan ympäristöön, jotka eivät suoranaisesti vaikuta tarinan päähenkilön toimintaan. Tarinan päähenkilö on ihminen, jonka elämänhallintaa artikkelissa käsitellään.

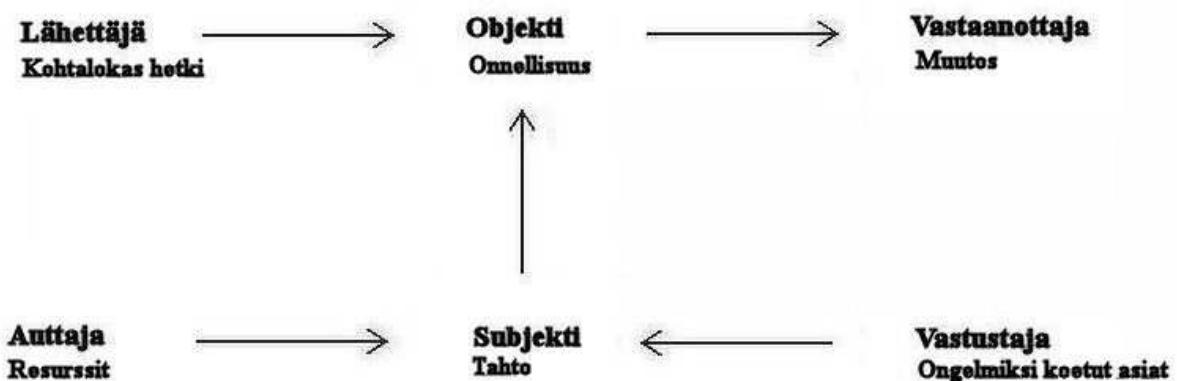
Aloitan analyysini tarkastelemalla elämänhallintakertomuksen vaiheita, eli aikakauslehdille tyypillistä tapaa tuottaa elämänhallintaa käsittelevä tarina. Analysoin kunkin tarinaan liittyvän aktantiaalisen aseman erikseen, koska sillä tavoin elämänhallintatarinan eteneminen vaiheesta toiseen hahmottuu loogisena kokonaisuutena. Olen kuvion yksinkertaistamiseksi yhdistänyt vasta-subjektin ja vastustajan yhdeksi ja samaksi luokaksi. Tämän analyysin kannalta ei ole oleellista erottaa yksilön toimintaa vaikeuttavia tekijöitä ensisijaisiin ja toissijaisiin. Niillä on samat ominaisuudet riippumatta siitä kumpaan luokkaan ne liittyvät. Tämän jälkeen käsitelen elämänhallinnan aihepiirejä. Käsitelen aikaa ja tietoa sekä materialistisia, psyykkisiä, taloudellisia ja sosiaalisia tarinoiden elementtejä analyysin yksinkertaistamiseksi toisistaan erillisinä tarinatyyppinä. Sillä tavoin on helpompi havainnollistaa lukijalle, mitkä piirteet ovat kullekin elämänhallinnan aihepiirille tyypillisiä.

Olen pyrkinyt tekemään tulkintani mahdollisimman läpinäkyviksi lukijalle. Sen vuoksi tekstissä on paljon mukana lainauksia aineistosta. Lainauksiin liittyy kuitenkin eettinen ongelma, koska joissakin teksteissä mainitaan henkilön nimi. Artikkelin henkilöt eivät kuitenkaan ole antaneet

erikseen minulle lupaa esittää heidän sanomisiaan tässä työssä. Olen sen vuoksi huolehtinut henkilöiden anonymiteetistä poistamalla heidän nimensä tähän työhön liitetyistä katkelmista.

5.2 Elämäntilakertomuksen vaiheet

Aktanttimallin mukaisesti elämäntilakertomuksen alkutapahtumaksi asettuu tarinan lähettäjä. Elämäntilakertomuksen lähettäjä voidaan luonnehtia kohtalokkaaksi hetkeksi, jossa tarinan henkilö joutuu haastavaan tilanteeseen. Se käynnistää subjektissa toimintaa, jonka keskeisin kuvaus on lehtiartikkeleissa tarinan päähenkilön tahto. Tarinan päähenkilön toiminnan taustalla vaikuttavat erilaiset motiivit, jotka ovat hänen tahtonsa mukaisia. Tahdolla on myös kohde, joka on tarinan objekti. Se on päämäärä, johon henkilö toiminnallaan pyrkii ja sille on ominaista pyrkimys onnellisuuteen. Elämäntilakertomukset sisältävät voimakkaan halun asioiden saattamisesta päähenkilön kannalta parempaan tilaan ja juuri siihen onnellisuuden kokeminen liittyy. Aktanttimallin auttaja puolestaan liittyy kertomuksen tapahtumat resursseihin. Vastustaja taas liittyy tarinan tapahtumat päähenkilön kohtaamiin vaikeuksiin. Resurssit ja vaikeudet määrittävät yhdessä tarinan päähenkilön käytettävissä olevat vaihtoehdot ja mahdollisuudet. Lopulta tarinan vastaanottajaksi asettuu muutos. Se kuvaa miten hyvin henkilö on onnistunut hallitsemaan tapahtumia ja miten se on vaikuttanut ympäristöön ja henkilöön itseensä. Usein tässä vaiheessa artikkelia myös nostetaan esille poliittisesti värittyneitä kannanottaja ja uusia pyrkimyksiä. Näin ollen elämäntilakertomuksen etenemistä voidaan kuvata aktanttimallin mukaisesti seuraavalla tavalla:

Elämäntilakertomuksen eteneminen aktanttimallin mukaisesti.

Aikakausilehtien elämäntilakertomuksille on myös tyypillistä, että niissä kuvataan kukin tarinan vaihe prosessiluontoisina tapahtumina. Sen vuoksi tarina on harvoin suoraviivainen jono

tapahtumia. Tarinoissa kuvataan usein miten kohtalokas hetki syntyy ja miten henkilön tahto tässä uudessa tilanteessa muodostuu. Samalla tavalla tarinan edetessä kuvataan sitä miten tietyt asiat muuttuvat päähenkilön pyrkimyksiä edistäviksi tai haittaaviksi tekijöiksi ja miten yksilön tahto muuttuu osana tuota prosessia. Tarinat eivät ota henkilön tahtoa annettuna tekijänä vaan kuvaavat sitä kuinka tuo tahto muodostuu henkilön ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksessa. Samalla tavalla tarinassa kuvataan se miten toiminnan ja ympäristön vuorovaikutuksen pohjalta syntyy muutoksia ja elämänpoliittikkaa. Tarinan lopputulos on harvoin täysin sellainen kuin tarinan alussa päähenkilö haluaa. Päämäärät toteutuvat aina vain osittain ja moni asia ehtii muuttua henkilön elämässä tarinan edetessä. Joka tapauksessa hänen toimintansa vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan ja usein nuo vaikutukset koskettavat poliittisesti värittyneitä aihepiirejä.

5.2.1 Kohtalokas hetki tarinan lähettäjänä

Tarinan alussa kuvataan yleensä lyhyesti jokin elämäntilanne. Jos lehtiartikkeli on elämänohjeita tarjoava niksiartikkeli, on tarinan alussa kuvattu yleensä jokin elämän ongelmalliseksi koettu tilanne. Sellaiset artikkelit tarjoavat juuri kyseisen ongelman kanssa painiville ihmisille elämänohjeita, joiden avulla vaikeudet on mahdollista ylittää. Tositapahtuma-artikkelit, jotka käsittelevät ihmisten elämäkokemuksia, alkavat puolestaan usein kuvauksella tarinan päähenkilön elämäntilanteesta. Kuvaus on silloin hyvin neutraali. Siinä annetaan usein tietoa henkilön ulkonäöstä, iästä ja tarinan kannalta tärkeistä ominaisuuksista sekä hänen elämäntilanteestaan.

Varsinainen elämänhallinta alkaa lehtiartikkelissa aina tilanteesta, jossa henkilön ja hänen ympäristönsä välisessä suhteessa tapahtuu muutos. Tämä muutos vastaa oikeastaan täysin Giddensin ajatusta kohtalokkaista hetkistä. Hänen mukaansa kohtalokas hetki on tilanne, jossa henkilön on pakko tehdä jotain uutta. Silloin henkilö kohtaa tilanteen mukanaan luomat uudet mahdollisuudet, mutta myös uuden tilanteen tuomat vaatimukset. Sellaisessa tilanteessa henkilön on pakko kohdata se tosiasia, että hänen tekemänsä päätökset voivat osoittautua myös vääriksi. Se uhkaa henkilön ontologista turvallisuuden tunnetta. (Giddens 1991, 114, 142–143.) Tarinan kohtalokas hetki kuvaa sitä hetkeä, kun tarinan henkilö havaitsee elämäntapamuutoksen tarpeelliseksi. Silloin syntyy halu muuttaa elämäntapaa. Muutoksen vuoksi myös lehtiartikkelien tarinoissa kohtalokkaaseen hetkeen sisältyy paljon sekavuutta, jännitystä ja jopa ahdistusta. Se liittyy uuden tilanteen puutteelliseen hahmottamiseen, mutta myös valintatilanteisiin liittyviin riskeihin ja epäonnistumisen pelkoon. Ne uhkaavat henkilön ontologista turvallisuuden tunnetta ja tekevät kohtalokkaasta hetkestä henkisesti vaativan kokemuksen.

Usein kohtalokas hetki on tulosta henkilön oman toiminnan tarkoittamattomista seurauksista. Giddensin mukaan Päivittäisen toiminnan virta koostuu lukemattomista tarkoitetuista toimista, joilla on kuitenkin aina tarkoittamattomia seurauksia. Nuo tarkoittamattomat seuraukset palautuvat sitten tulevien toimien tiedostamattomiksi olosuhteiksi. (Giddens 1986, 8.) Niinpä kohtalokas hetki on tarinan henkilöiden omien päätösten tulosta. Heidän elämäntilanteensa ovat muovautuneet henkilön omien valintojen ja ympäristön olosuhteiden tuloksena sellaiseksi kuin se lehtiartikkelin alussa kuvataan. Kuitenkin jokainen näistä elämäntilanteista sisältää valtavan joukon tekijöitä, joista henkilö itse ei ole, eikä aina edes voi olla tietoinen. Lehtiartikkelin tarinassa kohtalokas hetki syntyykin juuri siitä, että henkilö kohtaa jonkin tai mahdollisesti useita noista tiedostamattomista olosuhdetekijöistä, jotka sisältyvät heidän tekemiinsä valintoihin. Usein kohtalokas hetki esitetäänkin artikkelissa monen tekijän yhteissummaksi.

Nyt hänellä oli edessään nuorisopsykologin ura ja valoisalta näyttävä tulevaisuus. Ensin piti kuitenkin juhlia, ja siihen tarkoitukseen sopivin paikka oli tuttavaperheen loma-asunto. Niinpä hän kutsui ystäviään viettämään viikonloppua sinne. Juhlintaan osallistui kahdeksan miestä ja naista...

Heidän keskustellessaan viisi mustiin pukeutunutta hahmoa kiipesi leveähaaraiseen tulppaanipuuhun, joka kasvoi taloa ympäröivän laavakivimuurin vieressä. Tunkeilijat pudottautuivat puutarhan kivetylle käytävälle ja etenivät ... takana olevalle terassille. Sitten he ryntäsivät sisään avoimista ovista. Rynnäkkö ei ollut kuitenkaan poikien keksimä huono pila...

Tunkeilijat aloittivat kuulustelun. "Keitä sinun vanhempasi ovat? Paljonko heillä on rahaa?"

Häntä puistatti, kun hän tajusi, että tämä ei ollut pelkkä murtovarkaus. Tekeillä oli ihmisryöstö.

Tässä katkelmassa lyödään alkutahdit ihmisryöstölle, joka päättyy kaappauksen uhrin kuolemaan. Tässäkin kohtalokas hetki on monen tekijän yhteissumma. Tarinan sivuroolissa oleva henkilö valmistuu psykologiksi ja haluaa juhlia saavutustaan. Hän valitsee mielestään sopivan paikan, mutta ei tiedä, että paikallinen rikollisliiga suunnittelee ihmisryöstöä. Myöhemmin artikkelissa selviää, että ihmisryöstö oli osa rikollisliigan sisäistä valtakamppailua. Ihmisryöstön suunnitellelle

henkilölle nämä tapahtumat olivat vain keino lavastaa omien kilpailijoidensa kuolema. Niinpä myös kaappaajista itsestään tuli uhreja. Kuitenkin juuri opiskelijoiden ja rikollisliigan jäsenten tekemät valinnat tekivät nämä tapahtumakulut mahdolliseksi. Heidän tekemiensä valintojen tarkoittamattomat seuraukset johtivat kuitenkin heidän kaikkien kannalta hyvin kohtalokkaaseen lopputulokseen. Näin ollen tämänkin tapahtuman alulle pannut kohtalokas hetki rakentuu opiskelijoiden ja rikollisten lukuisien valintojen pohjalle. Se on osoitus siitä, että tarinan kohtalokas hetki on usein monien tekijöiden summa.

Edellisessä esimerkissä kohtalokas hetki tulee uhreille hyvin nopeasti ja yllättäen. Se onkin lehtiartikkeleissa tyypillinen lähtökohta tarinan tapahtumille. Kuitenkin kohtalokas hetki voi kehittyä myös hitaasti. Seuraavassa katkelmassa äiti kertoo lapsensa vaaralliseksi kehittyneen kasvaimen alkuvaiheista. Tarinalle on keskeistä se, että äiti ei aluksi laittanut kasvainta merkille, koska se kehittyi hyvin hitaasti.

Muutaman viikon kuluttua suku kokoontui ristiäisiin. Vauvan syntymämerkki oli vähitellen muuttunut tummanpunaiseksi, turvonneeksi rakkulaksi. Äiti oli tietysti viettänyt lähes kaiken aikansa vauvan kanssa eikä siksi ollut pannut muutosta merkille.

Kohtalokas hetki kuvataan lähes poikkeuksetta artikkeleissa hyvin voimakkaan negatiivisena tai positiivisena asiana. Hyvin harvoin sitä kuvataan neutraalein sanavalinnoin. Esimerkiksi edellisessä katkelmassa tapahtuma johti hitaasti hyvin epämiellyttävään lopputulokseen – lapselle kehittyi hyvin näkyvä ja hengenvaarallinen kasvain. Kuvauksen positiivisuus tai negatiivisuus riippuu siitä käsitetäänkö tapahtuma henkilön kannalta tärkeiden arvojen ja päämäärien kannalta hyödylliseksi vai haitalliseksi tapahtumaksi. Kohtalokas hetki vaikuttaa henkilön käytössä oleviin resursseihin ja se puolestaan liittyy siihen, millaisia tekijöitä tarinassa myöhemmin käsitellään auttajina, eli resursseina, ja vastustajina, eli vaikeuksina. Mikäli kohtalokas hetki pakottaa henkilön lisäponnisteluihin, niin silloin se myös vähentää henkilön käytössä olevia resursseja. Juuri nämä resursseja sitovat tekijät koetaan ongelmallisiksi asioiksi ja tarinan edetessä ne sijoittuvatkin aktanttimallisissa vastustajan asemaan. Tällä tavoin kohtalokas hetki synnyttää tarinan kannalta kaikkein keskeisimmän ongelman, jota vastaan henkilö keskittää voimansa. Tarinan edetessä ongelmia saattaa tulla myös lisää, mutta usein myös ne liitetään tavalla tai toisella kohtalokkaan hetken tapahtumiin. Ääritilanteessa silloin on kyse kamppailusta hengissä säilymisestä. Joka tapauksessa ne pakottavat tarinan päähenkilön sellaisiin tekoihin, jotka eivät sisälly hänen

alkuperäiseen suunnitelmaan. Sen vuoksi ne kaikki ovatkin tarkoitusperien ja päämäärien ketjun kannalta ylimääräistä toimintaa. Ne synnyttävät siis negatiivista elämänhallintaa.

Toisaalta kohtalokas hetki voi myös lisätä henkilön resursseja, jolloin se avaa henkilölle uusia mahdollisuuksia. Sellainen tapahtuma kuvataan hyvin positiivisin sävyin, koska se tuntuu lisäävän päähenkilön toimintamahdollisuuksia ja synnyttää positiivista elämänhallintaa. Myöhemmissä tarinan vaiheissa nämä tekijät sijoittuvat kertomuksessa auttajan rooliin. Tällä tavoin kohtalokas hetki synnyttää myös tarinassa kuvatut keskeisimmät resurssit. Esimerkiksi äkkirikastuminen on sellainen tapahtuma. Tarinan edetessä hyödyllisiäkin resursseja voi ilmaantua lisää, mutta usein myös niiden hankkiminen liitetään tavalla tai toisella loogiseksi jatkoksi kohtalokkaan hetken aiheuttamiin tapahtumiin. Sellaiset tapahtumat auttavat tarinan päähenkilöä toteuttamaan päämäärien ja tarkoitusperien ketjua ja auttavat suunnitelmien toteuttamista. Silloin tarinan painopiste painottuu positiiviseen elämänhallintaan.

5.2.2 Subjekti tahdon ilmentymänä

Elämänhallintatarinoissa subjekti kuvaa elämänhallintaan liittyvää toimintaa. Se antaa kuvauksen niin sisäiselle kuin ulkoiselle sekä positiiviselle ja negatiiviselle elämänhallinnalle. Subjekti kuvaa henkilön sisäisiä prosesseja sekä henkilön konkreettisia toimia. Kaikella toiminnalla on aina motiivi (Giddens 1986, 46). Toiminnan motiivien keskeisin ilmentymä lehtiartikkeleissa on henkilön tahto, koska elämänhallintakertomuksissa subjekti rakentuu henkilön tahdon ja tuon tahdon mukaisen toiminnan kuvauksista. Tahto antaa tarinan toimijoille heidän päämääränsä ja tekee ne ymmärrettäviksi. Kuitenkin artikkelissa kuvattu toiminta ei ole suoraan tulosta henkilön tahdosta. Henkilöt eivät voi tehdä täysin mielivaltaisesti mitä haluavat, vaan heidän toimintansa muodostuu yhdessä ympäristön tekijöiden kanssa. Kuvatussa toiminnassa on aina jälkiä ympäristön subjektiin kuvaamista pakotteista. Silloin henkilö joutuu toimimaan tahtonsa vastaisesti. Tarinoissa elämänhallinnan subjekti on tasapainoilua tahdon toteutumisen ja tahdon vastaisten tapahtumien välillä. Aina kuitenkin kaikkein suurimmatkaan ponnistelut eivät riitä vastoinkäymisten voittamiseen:

Äitinä olen tehnyt kaiken, minkä olen voinut. Olen rakastanut, kuunnellut, tukenut, antanut anteeksi, maksanut velkoja ja vuokria, pelännyt diilereitä henkeni kaupalla, järjestänyt opiskelupaikkoja ja hoitopaikkoja.

Tässä lyhyessä katkelmassa huumeriippuvaisen nuoren äiti kertoo omista ponnisteluistaan tyttärensä auttamiseksi. Kuitenkaan hänen ponnisteluistaan ei ole ollut kuin tilapäinen hyöty sillä tytär on toistuvasti sortunut uudelleen aineisiin. Tämän tarinan henkilö on kohdannut niin suuria vastoinkäymisiä, että ei ole niitä kyennyt omalla toiminnallaan ylittämään. Hänen tahtonsa ei ole päässyt toteutumaan.

Kohtalokkaan hetken mukanaan tuomassa uudessa tilanteessa tarinan henkilöiden on tehtävä päätöksiä siitä, miten he toimivat. Tuon päätöksen jälkeen henkilön on usein satsattava aikaa ja energiaa saadakseen uuden tilanteen hallintaansa. Kohtalokkaat hetket ovat muutoshetkiä olosuhteille, joissa henkilö toimii, mutta myös identiteetille, koska ne muovaavat refleksiivisiä minäprojekteja. (Giddens 1991, 142–143.) Tämä tulee ilmi siinä, että artikkeleissa ei oteta henkilön tahtoa annettuna, vaan tahdon muodostumiseen liittyvä prosessi kuvataan hyvin yksityiskohtaisesti. Tarinoissa henkilöiden tahto syntyy aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Erittäin keskeistä tahdon muodostumiselle on oman itsensä refleksiivinen arviointi. Artikkeleissa puhutaan siitä, kuinka tärkeää on ”oppia tuntemaan mielen toimintaa”, ”kuulostella vointiaan” ja ”tiedostaa omaa käyttäytymistään”. Usein artikkeleissa puhutaan myös ”pysähtymisestä” tai ”ajan ottamisesta itselle”. Näillä ilmaisuilla tarkoitetaan tahdon selvittelemiseen tarvittavaa aikaa, siihen liittyviä tietoisia pohdintoja. Kaikki tämän kaltaiset ilmaisut viittaavat siihen, että tarinassa henkilö tarkkailee itseään ja omia reaktioitaan. Niistä juontuvat tukinnat sitten liittyvät siihen, mitä henkilö kokee tarvitsevansa / haluavansa. Tahdon ja identiteetin rakentuminen ovat limittyneet toisiinsa hyvin kiinteiksi tarinan osasiksi.

Tahdon muodostumiseen liittyvät myös kaikki henkilön arvostukset, tulkinnat, vakaumukset, halut ja käytettävissä oleva tieto. Lyhyesti sanottuna henkilön maailmankatsomus ja maailmakuva ovat hyvin keskeisellä sijalla niissä tietoisissa prosesseissa, joiden kautta henkilön tahto syntyy osana tarinan juonirakennetta. Tahto myös usein muuttuu tarinoiden edetessä, kun henkilön mielikuvat tavoitteistaan selkiytyvät tapahtumien edessä. Toisaalta tahto voi muuttua myös erehdysten kautta. Harvoin tarinassa onnistutaan kerralla saavuttamaan halutut asiat. Elämänhallinta kuvataan usein lehtiartikkeleissa prosessina, jossa virheistä otetaan opiksi.

Sisäisen elämänhallinnan kuvaukset keskittyvät psyyken toimintaan. Keskeisintä sisältöä on se, miten henkilö kokee asiat sekä kaikenlainen tapahtumiin liittyvä pohtiminen ja ajattelu. Pohtimisen ja ajattelun kautta artikkeleissa kuvataan uusien toimintatapojen kehittämistä. Tarinan kohtalokas

hetki johdattaa tarinan henkilön myös ennen kokemattomiin tilanteisiin ja sen vuoksi artikkeleissa kuvataan usein henkilön identiteettityötä. Silloin henkilö muovaa sitä miten toimii ja miten itsensä käsittää. Ulkoinen elämäntilanne puolestaan kuvaa sitä prosessia, jossa sisäinen elämäntilanne muuttuu konkreettiseksi toiminnaksi. Pohdinnat ja arviot muutetaan ulkoisessa elämäntilanteessa fyysisiksi teoiksi. Niillä pyritään vaikuttaa ympäristön olosuhteisiin omien pyrkimysten kannalta parhaalla mahdollisella tavalla.

Positiivinen elämäntilanne kuvaa suunniteltuja tekoja ja niiden seurauksia. Usein seuraukset vastaavat melko hyvin henkilön suunnitelmia, mutta silti joka kerta tapahtuu myös jotain suunnittelematonta. Negatiivinen elämäntilanne on puolestaan suunnittelemattomien tapahtumien synnyttämää toimintaa. Sellaisena se on tarkoituksellisten ja päämäärien ketjulle vierasta ja ylimääräistä toimintaa. Tässä yhteydessä lehtiartikkeleissa puhutaan usein uhrauksista. Joudutaan uhraamaan esimerkiksi rahaa tai aikaa johonkin sellaiseen, mikä tuntuu alkuperäisen päämäärän kannalta hyvin toissijaiselta. Sellaiset tilanteet tulkitaan usein myös hyvin kielteisesti.

Tahto antaa kuvauksen elämäntilanteen voimalle, koska tahto ei ole aina selkeä. Kohtalokas hetki aiheuttaa hämmennystä ja epävarmuutta. Samalla tavalla henkilö voi olla hieman epävarma siitä mitä haluaa. Myös hänen tuntemuksensa asioista voivat olla hyvin ristiriitaisia, mutta tarinan edetessä henkilön tahto täsmentyy. Tyypillistä on, että alussa toimet ovat hyvin hapuilevia ja kokeilunomaisia. Ne tuottavat usein epäonnistumisia, mutta niiden kautta henkilö oppii tietämään ainakin sen mitä ei halua. Kuitenkin varsinaisen päämäärien asettaminen on mahdollista vain selkeän tahdon pohjalta. Mitä voimakkaampi ja selkeämpi tahto on, sitä helpommin tarinan tapahtumat soljuvat tilanteesta toiseen. Tahto antaa päähenkilön toimille suunnan ja toimii tarinan juonen punaisena lankana läpi koko tarinan. Tarinoiden henkilöt, joilla on selkeä tahto, kuvataan paljon toimintakykyisemmiksi kuin henkilöt, jotka eivät ole oikein selvillä haluamistaan asioista. Tahtovat ihmiset tietävät mitä haluavat ja myös tekevät haluamiensa asioiden eteen paljon ja ovat paljon itsevarmempia toimissaan. Se kertoo psyykkisestä voimasta, joka puskee tarinan henkilöitä läpi vaikeuksien. Sellaiset henkilöt käyvät heti toimeen eivätkä lykkää asioita turhaan ”tuonemmaksi”.

Tahdon muotoutumista vaikeuttaa usein se, että samoihin asioihin voidaan liittää niin positiivisia kuin negatiivisiakin mielteitä yhtä aikaa. Esimerkiksi tupakointi voidaan nähdä yhtä aikaa epäterveellisenä ja orjuuttavana tapana, johon sisältyy silti arvokkaaksi koettuja sosiaalisia toimia tai se nähdään rentouttavana ja rauhoittavana tapana. Tämän kaltaiset ristikkäisyydet ilmentävät

henkilön sisäisiä ristiriitoja, jotka heikentävät aina tahdon voimaa. Voimakas tahto kuvataan hyvin yksiselitteiseksi ja ristiriidattomaksi haluksi kohti tarkoin määriteltyä päämäärää. Ristiriitainen tahto on usein hatara ja ailahtelevainen sen mukaan miten tilanne ympärillä muuttuu. Tahdon muodostuminen onkin usein samaan ilmiöön liittyvien hyvien ja huonojen puolien punnitsemista ja vertaamista muihin tarjolla oleviin vaihtoehtoihin. Sen vuoksi tahtoa ei pidä ymmärtää missään nimessä tarinan itsestään selvänä asiana.

5.2.3 Onnellisuus tahdon objektina

Tarinan henkilöiden tahdot osoittavat heidän toimintansa päämäärät ja tarkoitukset. Tarinoissa kuvataan todella monenlaisia päämääriä, mutta niille on yhteistä se, että niihin liitetään positiivisia mielikuvia. Tavoitteen saavuttaminen kuvataan artikkeleissa suurta nautintoa ja iloa tuottavaksi asiaksi. Usein tarinan henkilöt suhtautuvat myös kokemuksiinsa vaikeuksiin jälkikäteen hyvin positiivisesti. Tahto toteutuu harvoin täydellisesti siinä mielessä, että tarinan lopputulos poikkeaa aina jollain tavalla siitä, mitä henkilöt ovat tarinan alussa suunnitelleet. Silti jo tahdon osittainen toteutuminen riittää kertomuksissa onnen tunteen syntymiseen. Elämönhallintakertomuksissa toiminnan päämäärä ei ole koskaan onni sellaisenaan. Sen sijaan se on ikään kuin kertomuksen tapahtumien sivuvaikutus. Positiivisessa elämönhallinnassa henkilöt asettavat itselleen konkreettisia päämääriä, joiden tarkoitus on antaa sisältöä elämälle ja tavoitella arvokkaiksi koettuja asioita. Silloin henkilöt asettavat itselleen päämääriä, joihin liittyvät mielteet tuottavat henkilölle itselleen mielihyvää. Sen kaltaisten asioiden saavuttamisen luonnollinen seuraus on onnen tunne. Myös negatiivinen elämönhallinta pyrkii maksimoimaan henkilön onnellisuuden, koska mielipahaa aiheuttavien asioiden käsitteleminen pyrkii minimoimaan niiden aiheuttaman harmin. Negatiivinen elämönhallinta pyrkii ongelmien mahdollisimman nopeaan käsittelyyn ja ratkaisuun, jolloin onnellisuudelle jää enemmän tilaa. Sen vuoksi elämönhallintakertomuksen objektiksi asettuu aina onnellisuus.

Tarinassa tahdon kohteeksi, eli objektiksi, voi asettua joku ympäristön tekijä tai henkilö itsensä jokin ominaisuus. Ympäristöön kohdistuessaan henkilö yrittää muuttaa jotain ympäristössään päästäkseen haluamaansa lopputulokseen, jolloin tarina kuvaa ulkoista elämönhallintaa. Se on puhtaimmillaan silloin, kun tarinan henkilöt ulkoistavat kaikki tilanteen edellyttämät toimenpiteet ympäristöönsä eivätkä ryhdy työstämään omaa identiteettiään. Sellaisia tavoitteita asettavat kuitenkin vain henkilöt, joiden toimintamahdollisuudet ovat kaikkein suurimmat. Usein ulkoisten olosuhteiden muuttaminen on äärimmäisen vaikeaa, koska toiminnan olosuhteet rakentuvat

kertomuksissa niin monien tekijöiden pohjalta. Niistä rakentuu kokonaisuus, jota henkilö ei voi koskaan hallita täydellisesti. Sen vuoksi ulkoinen elämänhallinta kuvataan tarinoissa sisäistä elämänhallintaa paljon hankalammaksi.

Kun ihmiset luopuvat ajatuksesta, että laajempi sosiaalinen ympäristö olisi hallittavissa, ihmiset perääntyvät puhtaasti henkilökohtaisiin valmistumisstrategioihin: psyykkiseen ja keholliseen itsensä kehittämiseen. Tätä itsensä kehittämiseen ja itsensä toteuttamiseen tähtäävää toimintaa Giddens nimittää itseterapiaksi. Se edellyttää itsensä jatkuvaa tarkkailua ja lisää henkilön omaa tietoisuutta kehostaan, ajatuksistaan ja tunteistaan. Tietoisuus niistä taas muodostaa potentiaalin muutoksille ja asioiden tiedostaminen voi jo sinänsä aiheuttaa muutoksen. (Giddens 1991, 71, 171.) Tämän pohjalta tulee myös ymmärrettäväksi elämänhallintatarinoiden päähenkilöiden taipumus muovata itseään, jolloin artikkelissa kuvataan sisäistä elämänhallintaa. Se liittyy tilanteisiin, joissa henkilön voimavarat eivät riitä muuttamaan ympäristöä riittävästi.

Usein ympäristön olosuhteet vaikuttavat tarinan henkilöihin niin voimakkaasti, että haluttujen asioiden saavuttaminen ei ole mahdollista ilman oman identiteetin ja sisäisten valmiuksien muokkaamista. Lähes aina kohtalokkaan hetken yhteydessä henkilö joutuu kohtaamaan tilanteita, joihin ei kykene suoraan vastaamaan. Silloin tarinassa kuvataan usein henkilön sisälle syntyviä toiveita ja tavoitteita joidenkin uusien kykyjen hankkimiseen tai kielteisten ominaisuuksien poistamiseen. Se on tarinoissa lähtökohta terapeutin suhteen luomiseen itseensä. Sen tavoite on itsensä muuttaminen niin, että ympäristön uudet vaatimukset on helpompi täyttää.

Olivatpa tarinassa kyse sisäisestä tai ulkoisesta elämänhallinnasta, niissä kuvatut päämäärät voivat olla hyvin teknisiä ja yksinkertaisia tai sitten hyvin tunnepitoisia ja monimutkaisia prosesseja. Usein tarinoihin kuvattuihin toimiin mahtuu molempien tyyppisiä päämääriä, koska yleensä jokaisessa artikkelissa kuvataan useita elämänhallinnan strategioita – tarinoiden henkilöt käyttävät monia keinoja päästäkseen haluamaansa lopputulokseen. Tyypillisesti osa näistä päämääristä kohdistuu henkilöön itseensä ja osa henkilön ulkopuoliseen todellisuuteen. Tarinassa sekoittuvat toisiinsa niin sisäiset kuin ulkoisetkin elämänhallinnan piirteet.

5.2.4 Resurssit auttajina

Elämänhallintakertomusten auttajat samaistuvat resursseihin ja voimavaroihin. Elintaso on yksilön hallinnassa olevat resurssit, joilla hän voi tietyin edellytyksin hallita ja ohjata elinolosuhteitaan

(Raunio 1990, 187). Tämän elintasolähtöisen resurssien määritelmän mukaan resurssit ovat siis jotain, joiden avulla henkilö voi tietoisesti hallita ja ohjata elämäänsä. Juuri tällä tavoin myös auttajat toimivat osana elämönhallintakertomusta. Positiiviset tapahtumat lisäävät tarinan henkilön käytössä olevia resursseja ja negatiiviset tapahtumat puolestaan vähentävät niitä. Negatiiviset tapahtumat ovat aina tarkoittamattomia vastoinkäymisiä, mutta sen sijaan positiiviset tapahtumat voivat olla henkilön tietosten valintojen seurausta tai sitten sattuman kauppaa. Resurssien keskeinen ominaisuus on se, että ne laajentavat tarinan henkilölle avautuvaa valinnan vapautta. Ne auttavat sillä tavoin tarinan henkilöä toteuttamaan päämäärien ja tarkoituksien ketjua ja auttavat sillä tavoin positiivista elämönhallintaa.

Tarinassa ympäröivä todellisuus muuntuu kuudeksi erilaiseksi resurssiksi; aineelliseksi, taloudelliseksi, psyykkiseksi ja sosiaalisiksi resursseiksi sekä tiedoksi ja ajaksi. Jokainen näistä kokonaisuuksista muodostaa elämönhallintatarinoissa oman elämönhallinnan aihepiirin. Näin ollen yhteiskunnan kulttuuriset, sosiaaliset ja teknologiset saavutukset muuntuvat myös yksittäisten yksilöiden toiminnan vapautta muovaaviksi resursseiksi. Ne ilmentävät yksilön käytettävissä olevaa vapaata kapasiteettia, jota henkilö voi hyödyntää omiin ponnisteluihinsa. Vapaat resurssit muodostavat tarinoissa mahdollisuuksia, joita tarinoiden henkilöt voivat hyödyntää positiivisten päämäärien tavoitteluun tai sitten vastoinkäymisten voittamiseen. Näin vapaat resurssit ovat suoranainen edellytys niin positiiviselle kuin negatiivisellekin elämönhallinnalle.

Mikäli tätä vapaata kapasiteettia ei ole, syntyy ongelmia ja vastoinkäymisiä. Tämä selittää myös sen, minkä vuoksi positiivinen ja negatiivinen elämönhallinta limittyvät toisiinsa elämönhallintakertomuksissa. Henkilöillä ei yleensä ole käytettävissään suoraan päämääriensä saavuttamiseen tarvittavia voimavaroja. Niiden hankkimiseksi on yleensä nähtävä vaivaa. Sen vuoksi päämääriin pyrkiminen on myös erilaisten vaikeuksien voittamista. Hyvin havainnollisesti tämän osoittaa seuraava katkelma:

*Uuteen kotiin tulivat myös kummankin lapset edellisistä avioliitoista
... Seitsemänhenkiselle uusperheelle riittävän tilavaa asuntoa varten
jouduttiin ottamaan pankkilainaa. Myös auto kävi pieneksi, keittiön
kattilat piti vaihtaa suurempiin ja muutakin tavaraa oli hankittava.*

Tämän tilanteen taustalla on muuttunut elämäntilanne. Mies ja nainen rakastuvat toisiinsa ja haluavat muuttaa yhteiseen kotiin. Tämän päämäärän toteutumista vaikeuttavat monet käytännön

ongelmat, jotka on voitettava. Koska kummallakin puolisoilla on lapsia edellisestä avioliitosta, syntyi yhteen muuttamisen seurauksena todellinen suurperhe. Tästä elämänmuutoksesta seurasi ongelmia, joista muutamia mainitaan katkelmassakin. Katkelma voidaan ymmärtää niin, että perheen oli hankittava uuden elämäntilanteensa edellyttämät materialistiset ja taloudelliset resurssit. Vasta sen jälkeen tavoitteena oleva yhteiselo voisi alkaa.

Tarinoiden auttajilla on myös yhteisiä piirteitä Bourdieun pääoman lajeihin. Bourdieun mukaan pääoman lajit ovat vaihdettavissa toisiinsa pääoman lajeihin ja pääomaa on myös mahdollista hankkia lisää (Bourdieu 1986, 243). Elämänhallintakertomuksissa resurssit ovat vaihdettavissa toisiinsa, mutta sen eteen on nähtävä vaivaa. Toisaalta henkilön käytettävissä olevat resurssit saattavat lisääntyä tai vähentyä tarinan edetessä. Esimerkiksi tietoa on mahdollista hankkia lisää tai varallisuus saattaa vähentyä. Resurssien lisääntyminen liittyy tarinoissa aina toimijan kannalta suotuisiin tapahtumiin, jotka yleensä koetaan hyvin positiivisesti. Useimmiten jossain tarinan vaiheessa henkilö joutuu kasvotusten resurssien niukkuuden kanssa. Se tulee ilmi kertomuksissa, joissa käsitellään vaikeuksia, koska kaikki toiminta vaatii toteutuakseen oikeanlaisia resursseja. Samalla toiminta kuluttaa aina osan henkilön resurssivarannosta, jolloin yhteen toimintaan satsatut resurssit ovat poissa vaihtoehtoisesta toiminnasta. Tällä tavoin elämänhallintatarinoissa jäsentyy päähenkilön pyrkimyksiä edesauttavat tekijät. Erilaiset toiminnan vaihtoehdot nähdään valintatilanteissa toisiaan poissulkevin mahdollisuuksina.

5.2.5 Vaikeudet vastustajina

Vaikeudet ovat resurssien kääntöpuoli. Silloin haluttujen toimien edellyttämät toimintaedellytykset, eli resurssit puuttuvat. Tavanomaisesti se liittyy tarinoissa erilaisiin negatiivisiin tapahtumiin, joiden aiheuttamien kielteisten vaikutusten torjumiseen henkilön on satsattava osa käytettävissä olevista resursseistaan. Ne kaventavat henkilön valinnanvapautta, koska silloin nuo resurssit ovat pois jostain tärkeämmäksi koetusta toiminnasta. Sen vuoksi vastoinkäymiset vaikuttavat päämäärien ja tarkoitusperien ketjun kannalta ylimääräiseltä taakalta. Siksi tämän kaltaiset asiat kuvataan hyvin kielteisesti. Myös valtava valinnanmahdollisuuksien paljous voi olla tarinassa ongelma, mikäli tarinan päähenkilö ei osaa päättää, mitä tahtoo. Kaikki tämän kaltaiset tekijät haittaavat tarinan henkilöiden tahdon toteutumista ja ne ovat sen vuoksi toimijan näkökulmasta ongelmia. Äärimmillään ongelma on niin vakava, että se muodostaa uhkan henkilön terveydelle tai saattaa hänet välittömään hengenvaaraan. Varsinkin onnettomuustilanteet ovat sellaisia. Elämänhallintatarinoissa vastustajia ovat kaikki ongelmallisiksi koetut asiat ja ongelmallinen

tilanne voi liittyä mihin tahansa elämänhallinnan aihepiiriin. Niin aika, tieto ja henkilön oma psyyke kuin aineelliset, taloudelliset tai sosiaaliset tekijät voivat olla juuri tällä tavoin ongelmallisia.

Murhatun isä oli kuitenkin varma, ettei asia ollut niin yksinkertainen. Liian moni kysymys oli vielä vastausta vailla. Missä koplan muut jäsenet olivat? Miksi lunnasrahat sisältänyt kassi oli jätetty kuolleille sieppaajille? Kuka tappoi nuo kolme miestä? Kuka tappoi hänen tyttärensä ja miksi? Isän oli saatava selville koko totuus.

Ensimmäinen askel oli tutkia todistusaineistoa. Koska hän oli murhatun isä, hänellä oli lain mukaan oikeus avustaa viranomaisia tapausta koskevan oikeudenkäyntiaineiston valmistelussa. Tämä osoittautui kuitenkin mahdottomaksi...

Hän kävi myös osavaltion kuvernöörin sekä rikostutkinnasta ja syyttäjälaitoksesta vastaavan prokuraattorin puheilla. He lupasivat vauhdittaa yhteistyötä mutta eivät tehneet asialle mitään.

Lopulta hänelle selvisi, miksi asiat eivät edenneet. Sen jälkeen kun presidentti oli voittanut pitkään vallassa olleen puolueen vaaleissa, virkamiehet olivat vain odottaneet lokakuussa päättyvän virkakautensa loppua. He eivät halunneet sekaantua mihinkään mahdollisesti hankalaksi osoittautuvaan tapaukseen.

Tämä katkelma on jatkoa sivulla 65 esitetylle ihmisryöstölle. Nyt sieppauksen uhriksi joutuneen naisen isälle on selvinnyt tyttärensä kohtalo. Tytär oli surmattu, kuten myös kolme kaappaajaa. Hän haluaa selvittää, mitä todella tapahtui, mutta virkamiehet eivät ole omista syistään johtuen halukkaita auttamaan häntä ponnisteluissaan. Virkamiesten ja tarinan päähenkilön intressit eivät kohtaa, vaan ovat ristiriidassa. Se on kielteinen tekijä tarinan päähenkilön kannalta ja pakottaa häntä satsaamaan enemmän omia resurssejaan totuuden selvittämiseen, kuin alun perin ajatteli. Virkamiesten haluttomuus yhteistyöhön onkin tämän tarinan kaikkein keskeisin ongelma, jonka vuoksi tarinan päähenkilö joutuu tekemään omasta mielestään valtavasti ylimääräistä työtä. Usein tarinassa kuvattu ongelma saa juuri tällä tavoin sosiaalisen ilmiasun vastakkaisia intressejä edustavien ihmisten muodossa. Silloin tarinan tapahtumat saavat valtataistelun luonteen. Näin on

mahdollista ymmärtää, että elämänhallintakertomuksissa on kyse oman elämän tapahtumiin kohdistetusta vallasta. Elämänhallintatarinoissa henkilöt käyttävät mikrovaltaa itseensä ja ympäristöönsä saadakseen aikaan asioita, joita haluavat.

Giddensin mukaan toiminta sisältää valtaa muutosvoiman muodossa, koska hänen mukaansa toiminta on kykyä vaikuttaa ympäristön olosuhteisiin. Tilanne, jossa ympäristö ei anna toimijalle vaihtoehtoja ei synnytä toimintaa, vaan silloin on kyse pakosta. Se tarkoittaa, että toiminnan sijasta yksilö reagoi. (Giddens 1991, 14–15.) Elämänhallintakertomuksissa pakot ja mahdollisuudet rakentuvat kuitenkin sosiaalisten tekijöiden lisäksi materialististen, psyykkisten ja taloudellisten ilmiöiden sekä ajan ja tiedon pohjalta. Elämänhallintatarinoissa valta kattaa koko yksilön suhteen ympäristöönsä, mukaan lukien ympäristön aineelliset tekijät. Elämänhallintakertomuksissa tuo valta syntyy kuitenkin erilaisten resurssien pohjalta, joita henkilö voi mobilisoida haluamiensa päämäärien saavuttamiseksi. Resurssit eivät kuitenkaan ole koskaan itsestään selviä vaan ne ovat aina jollain tavalla puutteellisia. Sen vuoksi tarinoiden henkilöt eivät saa aikaan täsmälleen niitä asioita, mitä tarinan alussa haluavat. Elämänhallinta on vallan näkökulmasta jatkuvaa taiteilua toimijuuden ja pakon välillä. Sillä tavoin kaikki ongelmat antavat muodon ympäristön asettamille pakotteille.

Mitä ongelmattomampaa elämänhallinta on, sitä suurempi valta tarinan henkilöllä on oman elämänsä tapahtumiin. Sitä voimakkaampaa on myös tarinassa kuvattu elämänhallinta ja tarinan henkilöiden kyky toimia. Mitä enemmän tarinassa kuvataan vaikeuksia ja ongelmia, sitä heikommin tarinan henkilö on pystynyt hallitsemaan omaan elämämpiiriinsä liittyviä tapahtumia. Silloin tarinan henkilö on joutunut antamaan periksi ympäristön luomille pakoille, koska hänen voimavaransa eivät ole riittäneet niiden vastustamiseen. Samalla se tarkoittaa, että tarinan henkilö ei ole pystynyt toteuttamaan omaa tahtoaan täysin, joka aiheuttaa säröjä päämäärien ja tarkoituksien ketjun toteutumiseen.

5.2.6 Muutos tarinan vastaanottajana

Tarinan lopuksi kuvataan usein muutos itse–ympäristö-suhteessa, jolloin käydään läpi tapahtumien hyviä ja huonoja puolia. Tositapahtuma-artikkeleissa tapahtumia arvioi nimenomaan tarinan päähenkilö. Silloin arviot kohdistuvat päähenkilön muuttuneeseen elämäntilanteeseen, hänen kokemiinsa tappioihin ja saavutuksiin. Yleensä sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan sekoittuminen toisiinsa näkyy siinä, että tarinan lopuksi kuvataan niitä muutoksia, joita henkilössä itsessään on

tapahtunut sekä niitä muutoksia, jotka ovat toteutuneet henkilön ympäristössä. Oli muutos tapahtunut henkilön pään sisällä tai ulkoisessa todellisuudessa, on silloin henkilön suhde ympäristöönsä muuttunut tavalla tai toisella. Se on osoitus muuttuneesta itse-ympäristö-suhteesta. Niksiartikkeleissa puolestaan kertomuksen vastaanottajana on melko usein asiantuntija. Sellaisissa artikkeleissa maalailtaan niitä mahdollisuuksia, joita asiantuntijan suosittelemiin toimenpiteisiin liittyy, ja niitä riskejä, joita ohjeiden noudattamatta jättäminen sisältää. Siinä kuvataan artikkelissa tärkeäksi kuvatun asiantilan saavuttamiseen tarvittavia henkilön sisäisiä ja ympäristössä tapahtuvia muutoksia. Näin myös niksiartikkeleissa sekoittuu sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta.

Usein molemmissa artikkelityypeissä elämänhallinnan tuloksista puhutaan joko henkisenä kasvuna tai saavutuksina. Saavutukset sisältävät ilmaisuja haluttujen asioiden saavuttamisesta. Ne voivat liittyä oikeastaan minkä tahansa tavoitteen saavuttamiseen. Siihen voi myös liittyä lähiyhteisöltä tai laajemmassa mittakaavassa saatuun sosiaaliseen arvostukseen ja joskus jopa sosioekonomisen aseman kohoamista. Muutokset voivat koskea esimerkiksi yhtä ystävyyssuhdetta, kaveriporukkaa, pientä yhteisöä tai vaikkapa koko yhteiskuntaa. Nämä ulkoiset muutokset ovat tyypillisiä juuri ulkoiselle elämänhallinnalle. Henkiseen kasvuun viitataan artikkeleissa puolestaan sen kaltaisilla sanoilla kuin kasvaminen, vahvistuminen, oppiminen ja kehittyminen. Ne viittaavat kaikki muutoksiin henkilön psyykessä. Ne myös liitetään vaikeisiin ja haastaviin elämäntilanteisiin, jolloin henkinen kasvu on nimenomaan vaikeuksien kautta vahvemmaksi ihmiseksi tulemistä. Se kuvaa elämäkokemuksista oppimista. Ne ovat tyypillisiä seurauksia sisäisestä elämänhallinnasta. Muutokset kohdistuvat myös henkilön arvoihin:

Hän sairasti vaikeaa endometrioosia runsaat kymmenen vuotta. Taudin kanssa kamppaillessa kirkastui se, mikä elämässä on tärkeintä. Nyt nelikymppisenä kipujen aika näyttää olevan ohi ja uusi työura alussa.

Kymmenkunta vuotta sitten, samoihin aikoihin kun hänen sairautensa saatiin leikkausten ja sopivan lääkityksen jälkeen hallintaan, hänen mielessään alkoi kypsyä ajatus elämänmuutoksesta. Hän jäi työstään opintovapaalle ja alkoi opiskella ...

”Mielessä kirkastui se, mikä elämässä on tärkeintä”. Se kuvaa muutosta tarinan päähenkilön arvoissa. Hänen käsityksensä tärkeäksi kokemistaan asioista on muuttunut sairauden kanssa kamppaillessa. Hän vaihtoi kiireisen työelämän opiskeluun ja rennompaan elämäntyyliin. Arvot,

identiteetti ja ajattelutavat viittaavat kaikki henkilön sisäisiin muutoksiin. Kuitenkin nuo muutokset aktualisoituvat arkipäiväisissä toimissa. Elämönhallinnan lopputulos näkyy myös siinä miten heidän toimintatapansa muuttuvat.

Henkinen kasvu liittyy siihen, että elämästä on tullut suunnitelmien kohde (Giddens 1991, 217). Puhe saavutuksista on taas seurausta noiden suunnitelmien toteutumisesta. Usein puhutaan myös sisällön löytämisestä elämälle ja koettelemuksien synnyttämistä uusista elämäntehtävistä. Elämäntehtävä on jokin asia tai päämäärä, jonka puolesta henkilö rupeaa taistelemaan. Usein kyse on hyvin pitkäaikaisista projekteista, joille omistetaan suuri osa koko elämästä, jolloin niistä tulee keskeistä elämän sisältöä. Puhe uusista elämäntehtävistä on kuitenkin melko harvinaista, koska ne kuvaavat suuren luokan muutoksia henkilön elämässä. Yleisimmin tarinoissa kuvatut arkielämän ongelmat ovat pieniä ja niiden vaikutukset kuvataan melko vaatimattomiksi. On kuitenkin paikallaan sanoa, että elämönhallinta muuttaa aina henkilön elämäntapaa jollain tavalla. Ne muuttavat henkilöiden käsityksiä siitä, kuinka on mahdollista elää jatkossakin vähintään yhtä hyvää elämää kuin nyt.

Ystävät eivät ole koskaan kuulleet katkeruutta tämän entisen nyrkkeilijän äänessä. Hän puhuu vuoden 1991 ottelusta ”onnettomuutena” ja sanoo, että se koitui hänen pelastukseksensa. ”Vain tällä tavoin Jumala pystyi saamaan minuun yhteyden.” Nyt hän uskoo vakaasti, että hänen elämäntehtävänä on kannustaa ihmisiä voittamaan vaikeatkin vammansa.

Tässä aivoverenvuodon nyrkkeilyottelussa saanut entinen huippunyrkkeilijä kertoo elämästään vakavan loukkaantumisen jälkeen. Hänelle jäi aivoverenvuodosta vakavia fyysisiä rajoitteita. Hän ei pysty liikkumaan tai puhumaan kovinkaan sujuvasti, mutta silti hän päätti lähteä juoksemaan maratonin. Hänellä meni siihen 6 päivää 27 minuuttia ja 17 sekuntia. Ilmeisesti tähän tavoitteeseen liittyvä ponnistus loi hänen päässään myös ajatuksia uudesta elämäntehtävästä, joka korvaisi entiseen kilpailu-uraan liittyneet tavoitteet. Hänellä ei ollut enää nykyisessä kunnossa mahdollisuuksia otella, saati sitten tavoitella maailmanmestaruutta. Hän joutui luopumaan nyrkkeilylle omistetusta elämäntavastaan vammautumisensa myötä. Uusi elämäntapansa keskittyy siihen kuinka taistella vammaa vastaan ja kyetä elämään edes jossain määrin normaalia elämää. Samalla hän halusi olla kannustava esimerkki muille samanlaisia vammoja vastaan taisteleville ihmisille. Se on hänen uuden elämäntapansa keskeinen sisältö, hänen uusi elämäntehtävänsä. Se tuo

takaisin elämään sen mielekkyyden, joka katosi tilapäisesti vammautumisen yhteydessä. Tällä tavoin puhe elämäntehtävästä kuvaa suuren mittakaavan muutoksia yksilön elämässä, joiden vaikutukset kattavat lähes kokonaan henkilön oman elämämpiirin.

Elämäntapa puolestaan liittyy läheisesti elämänpolitiikkaan. Elämänpolitiikka on Giddensin mukaan elämäntavan politiikkaa ja se on hänen mukaansa politiikkaa niin kapeassa kuin laajassakin mielessä. Kapea määritelmä sisältää puoluepoliittisen päätöksenteon. Laaja määritelmä kattaa kaikki ne päätöksentekotasot, jotka liittyvät vastakkaisten intressien tai arvojen aikaansaamiin konflikteihin. Elämänpolitiikka on politiikkaa noissa molemmissa merkityksissä. (Giddens 1991, 226.) Kaikki artikkeleissa kuvatut muutokset eivät ole luonteeltaan poliittisia. Kuitenkin artikkeleissa kuvatut elämäntapaan liittyvät päätökset saavat usein poliittisia sävyjä, koska vaikeudet saavat usein ruumiillisen hahmon jonkin toisen henkilön muodossa. Vaikeudet ilmenevät usein ihmisinä, jotka eivät toimikaan niin kuin tarinan päähenkilö haluaisi. Koska tarinoissa vaikeudet henkilöityvät tällä tavalla, on tarinoissa sen vuoksi yleensä nähtävissä konkreettista valtataistelua eri intressien välillä. Sen vuoksi lukuisat elämäntapaan vaikutukset ovat luonteeltaan joko intressejä tukevia tai purkavia. Näin pienimmätkin omaa elämää koskevat päätökset voivat saada poliittisia sävyjä.

Lehtiartikkeleissa elämänpolitiikassa on kyse lähinnä oman elämän politiikasta, koska sen vaikutukset ulottuvat vain henkilöön itseensä ja hänen lähipiiriinsä. Tyypillisesti lehtiartikkelien tarinoissa elämän päätösten poliittisuus kattaa vain pienen piirin ja niiden laajemmat seuraukset ovat hyvin heikkoja. Näin on esimerkiksi kulutustottumusten laita. Ne vaikuttavat hyvin voimakkaasti kyseisen perheen tai henkilön elämään, mutta niiden laajemmat vaikutukset monikansalliseen taloussystemiin ovat heikkoja. On kuitenkin poikkeuksiakin. Joskus henkilökohtaiset koettelemukset synnyttävät pyrkimyksiä, elämäntehtäviä, joiden tavoitteena on vaikuttaa suurien ihmisjoukkojen elämään ja mahdollisuuksiin. Ne ovat suuren luokan hankkeita, joita yksittäinen henkilö ei pysty yksin toteuttamaan. Näin yksittäisen yksilön ponnistelut voivat temmata mukaansa monia muita samansuuntaisiin tavoitteisiin pyrkiviä ihmisiä. Silloin elämänpoliittisista pyrkimyksistä tulee avoimesti puoluepoliittisia. Hyvä esimerkki tästä on ihmisryöstöstä kertovan artikkelin viimeinen kappale, jossa sanotaan:

Hänen avullaan Meksikoon on perustettu yksityinen oikeusinstituutti, jonka tehtävänä on uudistaa maan oikeusjärjestelmää varmistamalla nopeat ja avoimet valamiesoikeudenkäynnit. Järjestöön on jo liittynyt

satoja rikosten uhreja ja heidän omaisiaan sekä kymmeniä asianajajia ja tuomareita.

Näin päättyy tarina ihmisryöstössä tyttärensä menettäneen miehen taistelusta Meksikolaisen oikeusjärjestelmän epäkohtia vastaan. Hän saa kuin saakin sinnikkyydellään tyttärensä murhasta vastuussa olevan henkilön telkien taakse. Tämän jälkeen hän kuitenkin rupeaa puuhaamaan yksityistä oikeusinstituuttia, jonka tavoitteena on korjata Meksikon oikeuslaitoksen epäkohtia. Hän ei ole tavoitteinen yksin vaan tekee töitä päämääränsä eteen yhdessä kymmenien muiden ihmisten kanssa. Hänen yksityisestä elämäkokemuksestaan on syntynyt tahto muuttaa maan oikeusjärjestelmää. Hänelle syntyi halu auttaa muita ihmisryöstöjen uhrien omaisia. Ilman omakohtaisia traagisia kokemuksia tarinan päähenkilö olisi tuskin siihen ryhtynyt. Tällä tavoin oman elämänpiirin kokemukset muuntuvat tässä tarinassa puoluepoliittiseksi liikkeeksi. Näin elämänpolitiikka yhdistyy tässä tarinassa myös foucault'laiseen hallinnan teemaan; heidän pyrkimyksensä on muuttaa kyseisen valtion tarkkailu, valvonta ja rangaistusjärjestelmän toimintaa.

Mitä suurempia ihmisjoukkoja arkielämän pohjalta syntyneet päämäärät koskettavat, sitä lähempänä ollaan foucaut'laista *governmentality*-elämäntähtäystä. Yksittäisen henkilön pyrkimys itsensä toteuttamiseen ja oman elämänpiirin hallitsemiseen muuttuukin laajemmiksi yhteiskunnallisiksi päämääriksi. Silloin päätökset vaikuttavat lukuisien ihmisten elämään, eivätkä niiden päätösten kohteet välttämättä suostu niihin ilman vastarintaa. Tämän kaltaisissa elämäntähtäyksissä toimijan on kyettävä hallitsemaan ja ohjailemaan lukuisten ihmisten päätöksiä ja toimintaa. Näin ollen elämäntähtäyksen näkökulmasta yhteiskunnalliset liikkeet ja puoluepoliittiset ponnistukset näyttäytyvät osana kyseiseen toimintaan liittyvää elämäntähtäystä. Noiden projektin syntymiseen on aina omat syynsä henkilöiden elämäntähtäyksissä.

5.3 Elämäntähtäyksen aihepiirit

Edellä on tarkasteltu elämäntähtäyksen etenemiselle tyypillisiä piirteitä ja vaihteita. Elämäntähtäyksen tahtokset jakautuvat kuitenkin myös kuudeksi toisistaan poikkeavaksi elämäntähtäyksen aihepiiriksi. Niiden avulla on mahdollista kartoittaa sitä minkä tyypillisiä kysymyksiä aikakauslehdissä käsitellään elämäntähtäyksen yhteydessä. Ne muodostavat toisistaan poikkeavia elämäntähtäyksen aihepiirejä sen vuoksi, että niihin liittyvät tekijät voivat asettua mihin tahansa aktantiaaliseen asemaan. Ne antavat muodon niin tarinan lähettäjänä toimivalle kohtalokkaalle hetkelle, subjektin toiminnalle, tuon toiminnan päämäärälle sekä päämäärän

saavuttamista auttaville ja vaikeuttaville tekijöille. Myös tapahtumien seuraukset ilmenevät nimenomaan elämänhallinnan aihepiirien kautta.

Elämänhallinnan aihepiirit antavat elämänhallintakertomuksen tapahtumille konkreettisen muodon. Kuitenkaan mikään tarina ei täysin sijoitu vain yhden aihepiirin alle. Jokainen tarinan tapahtuma luodaan artikkeleissa parin tai useamman eri aihepiireille sijoittuvat tekijän kautta. Seuraavassa katkelmassa tarinan keskeinen ongelma, tunnesyöminen, luodaan kolmen elämänhallinnan aihepiirin avulla:

Moni etsii tiedostamattaan helpotusta pahaan oloonsa syömällä. Tunnesyöminen on usein niin jatkuvaa ja säännöllistä, että se johtaa ylipainoon. Useiden tutkimusten perusteella tiedetään, että ylipainoisilla ihmisillä on keskimäärin enemmän ongelmia tunteidensa säätelyssä.

Kielteiset tunteet, kuten suru, viha, pelko, yksinäisyys ja ahdistus, ovat epämiellyttäviä. Mikäli niiden käsittelyyn ei ole annettu lapsena välineitä, niiden säätelyyn käytetään ruokaa.

Ensinnäkin helpotuksen etsiminen, viittaaminen tiedostamattomaan ja tunteiden käsittely liittyvät psyykkisiin tekijöihin. Toiseksi syöminen ja lihominen ovat materialistisia asioita. Kolmanneksi ”välineiden antaminen” on viittaus sosiaaliseen vuorovaikutukseen, jossa lapsi oppii vanhemmiltaan ja kanssaihmisiltä sosiaalisia taitoja. Artikkelin katkelmassa tunnesyömiseksi nimitetty ongelma tuotetaan psyykkisen, sosiaalisen ja materialistisen elämänhallinnan aihepiirin avulla.

Useat elämänhallinnan aihepiirit eivät kuulu sellaisenaan sosiologian tutkimusalaan kovin kiinteästi. Niiden sosiologinen tarkastelu on järkevää, kun tarkastellaan niitä suhteessa sosiaalisen maailman järjestymiseen. Silloin kiinnostus kohdistuu siihen, millainen rooli niillä on erilaisten sosiaalisten tilanteiden muodostumisessa. Seuraavaksi tarkastelen elämänhallintaa sosiaalisena ilmiönä näiden aihepiirien avulla sellaisena kuin ne aikakauslehdissä esitetään. Analyttisistä syistä olen erottanut kunkin elämänhallinnan aihepiirin omaksi kokonaisuudekseen, vaikka käytännössä ne tuottavatkin elämänhallinnan tapahtumat erilaisina yhdistelminä. Näin purkautuu aktanttimallin avulla elämänhallinnan peruskuvio helpommin ymmärrettävässä muodossa.

5.3.1 Aineelliset tekijät

Aineelliset tekijät ilmenevät elämänhallintatarinoissa viittauksina aineelliseen ympäristöömme ja omaan kehoomme. Se kattaa kaiken puheen biologisiin, fysikaalisiin ja kemiallisiin ilmiöihin sekä kaikkiin aineellisiin objekteihin ja niiden kattamaan tilaan. Näin ne muodostavat oman kokonaisuutensa. Tätä kautta elämänhallinta liitetään kertomuksissa siihen, mikä on fysikaalisesti tai biologisesti mahdollista. Se yhdistää ihmisen elämänhallinnan oman kehon kykyjen rajallisuuteen ja ympäristön kemiallisiin ja fysikaalisiin olosuhteisiin. Myös elämä itsessään on siinä mielessä aineellinen ilmiö, että kaikilla elollisilla olennoilla on oltava aineellinen olemus. Samalla muut elolliset olennot ovat osa meidän toimintamme aineellista ympäristöä. Toisaalta kaikki aine vaatii tilaa ollakseen olemassa. Sen vuoksi tila ja etäisyydet liittyvät kertomuksissa materialistisiin tekijöihin. Kaikki näihin teemoihin liittyvät asiat ilmentävät artikkelien kerronnassa aineellista elämänhallinnan aihepiiriä.

Kertomuksissa aineelliset tekijät asettuvat lähettäjän asemaan silloin, kun käsitellään toiminnan mahdollistajia ja rajoittajia. Mahdollistajien ja rajoittajien avulla tarinassa luodaan mielikuvia siitä, mikä on turvallista tai edes mahdollista. Se rakentuu tarinoissa ympäristön olosuhteiden, henkilön saatavilla olevan teknologian ja oman kehon ominaisuuksista, jotka luovat tarinan kohtalokkaita hetkiä. Aineellinen ympäristö avaa uusia mahdollisuuksia silloin, kun tarinan henkilöt liikkuvat fysikaalisten, kemiallisten ja biologisten tekijöiden luomien rajoitusten määrittämässä rajoissa. Kun ponnistukset lisääntyvät, alkavat nuo samat tekijät rajoittamaan toimintaa. Silloin henkilön kohtaa oman kehonsa ja aineellisen ympäristön toiminnalle asettamat rajoitukset ja aineelliset tekijät asettuvat rajoittajiksi. Silloin aineelliseen ympäristöön liittyvä kohtalokas hetki kaventaa tarinan henkilöiden valinnanmahdollisuuksia. Kertomuksissa on kuitenkin hyvin paljon viittauksia erilaisiin keinoihin, joilla ihmiset kiertävät tai sysäävät noita rajoituksia kauemmaksi. Kaikkein merkittävin keino on hyödyntää teknologian suomia mahdollisuuksia. Juuri teknologisten sovellutusten kautta tarinoiden henkilöt laajentavat oman toimintansa mahdollisuuksia suhteessa omaan kehoonsa ja aineelliseen ympäristöönsä.

Mikäli tarinan päähenkilö ylittää, tietoisesti tai tiedostamattaan, aineellisen ympäristön toiminnalle asettamat rajat, syntyy onnettomuus. Onnettomuus on tarinassa tahaton aineellisen maailman tapahtuma, jonka vaikutukset kohdistuvat ensisijaisesti elävän ihmisen kehoon. Tarinoiden onnettomuudet ovat seurauksiltaan hyvin erilaisia. Ne voivat olla vaikutukseltaan hyvin vähäpätöisiä, jolloin päähenkilö selviää vain säikähdyksellä. Esimerkiksi tiellä liukastuminen

voidaan katsoa pienimuotoiseksi onnettomuudeksi, josta ei välttämättä seuraa mitään pitkäaikaisia haittoja. Toisaalta onnettomuus voi olla myös kohtalokas ja voi johtaa hetkessä päähenkilön tai jonkin toisen henkilön kuolemaan tai aiheuttaa pysyviä vaurioita. Artikkeleissa käsitellyt onnettomuuksia ovat esimerkiksi kolarit, kaatumiset, elintapojen aiheuttamat sairaudet tai villieläimen hyökkäykset.

Aineellisessa elämänhallinnan aihepiirissä subjekti kuvaa toimintaa, joka kohdistuu aineelliseen ympäristöön. Silloin kyse on joko liikkumisesta tai muokkaamisesta. Liikkumisesta sen vuoksi, että tila kuuluu materialistisiin ilmiöihin ja tilassa toimiminen on aina myös liikkumista. Liikkuminen kuvaa sitä, miten tarinan toimija itse siirtyy paikasta toiseen tai kuljettaa jotain aineellista objektia mukanaan. Muokkaaminen puolestaan kuvastaa sitä, että ihmisen toiminta muuttaa ympäristöä jollain tavalla. Se muuttaa objektien sijaintia, muuntaa materiaaleja toisiksi tai muokkaa materiaalin muotoa. Tällä tavoin elämänhallintatarinoiden kuvaama toiminta asettuu vuorovaikutukseen aineellisen ympäristön kanssa. Myös henkilön keho kuuluu materialistisiin elämän edellytyksiin. Teknologian suomien mahdollisuuksien vuoksi se on yhä lisääntyvissä määrin toiminnan kohde (ks. Giddens 1991, 218). Tästä on osoituksena aiempaa suuremmat mahdollisuudet muokata omaa ulkonäköään. Tärkeämpää on kuitenkin, että keho antaa ilmauksen kaikelle toiminnalle. Tarinoiden tekemisen ilmaukset ovat aina viittauksia jonkinlaiseen keholliseen toimintaan, joka toteuttaa henkilön tahtoa. Samalla kehon ominaisuudet vaikuttavat suuresti siihen mikä on mahdollista ja mikä ei. Kyse voi olla esimerkiksi fyysisestä voimasta tai vaikkapa terveydentilasta.

Oman kehonsa kautta tarinoiden henkilöt sijoittuvat osaksi aineellisen ympäristönsä muodostamaa kokonaisuutta. Keho on sen vuoksi keskeisin osa aineellista elämänhallinnan aihepiiriä. Se on psyyken ja samalla myös tahdon tyyssija ja kaikki suunniteltu toiminta liittyy kehon toiminnan hallitsemiseen. Sen vuoksi elämänhallintakin lakkaa, kun oma keho lakkaa tottelemasta ja kuolema saapuu. Juuri kehon kautta aineelliset elämänhallinnan tekijät kiinnittyvät osaksi ihmisen omaa elämää. Jotta ihminen voisi saada aikaan asioita, joita haluaa, on hänen vähintäänkin kyettävä hallitsemaan omaa aineellista kehoaan. Se on kaiken toiminnan edellytys. Toisaalta henkilön keho yhdistää hänet myös ympäristön valtasuhteisiin. Foucault'n mukaan tarkkailu ja rangaistusjärjestelmän toiminta perustuu nimenomaan kehon tarkkailemiseen, merkitsemiseen ja kehoon kohdistettaviin pakotteisiin. Se yhdistää aineelliset tekijät sosiaalisiin ja psyykkisiin elämänhallinnan aihepiireihin.

Lehtiartikkelien kerronnassa aineellisen elämänhallinnan objektina on jokin aineellinen objekti, jonka käyttämisen tai omistamisen katsotaan tuottavan onnellisuutta. Objektina voi olla mikä tahansa aineellisen ympäristön piirre – vaikkapa oma tai toisen henkilön keho. Niitä joko siirretään, jolloin kyse on liikkumisesta, tai sitten niitä muokataan, jolloin aineellisen objektin olemusta muutetaan. Ne eivät ole mitään vähäpätöisiä elämänhallinnan piirteitä, vaan voivat olla elämän ja kuoleman kysymyksiä. Moni aineellinen ilmiö voi hallitsemattomana olla vaarallinen tai jopa tappava, mutta oikein kontrolloituna hyödyllinen. Esimerkkinä tästä voidaan ottaa monessakin kertomuksessa mainittu kemiallinen ilmiö, palaminen. Kertomuksissa on mainittu, että tulen ääressä voi lämmitellä ja vaikka paistaa ruokaa tai sen suoma valo voi auttaa eksynyttä löytämään takaisin ihmisten ilmoille. Toisaalta tuli voi karata käsistä ja voi synnyttää tulipaloja, jolloin se muodostaa hengenvaarillisen uhan tai tuhoaa omaisuutta.

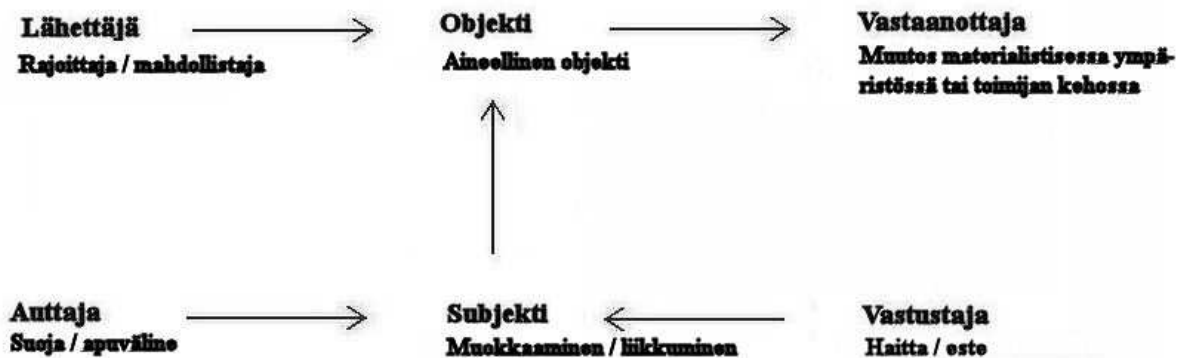
Auttajan asemassa aineelliset tekijät ovat kertomuksissa, kun ne antavat suojaa tai toimivat apuvälineinä. Ne toimivat silloin tarinan henkilöiden tahdon toteutumista edesauttavina resursseina. Apuvälineestä on kyse, kun mikä tahansa materialistinen objekti auttaa päähenkilöä toteuttamaan tahtoaan. Vaikkapa kiven murikka voi olla apuväline ikkunaa rikottaessa tai villipetoa karkotettaessa. Yleensä apuväline on kuitenkin jonkinlainen teknologinen ratkaisu, joka auttaa henkilöä saavuttamaan päämääränsä. Pyörätuoli, puhelin, tietotekniikka, autot ja kaikki muut käyttöesineet jäsenyivät kertomuksissa juuri apuvälineiksi. Ne auttavat tarinoiden henkilöitä saavuttamaan haluamansa asiat. Esimerkiksi eräässä artikkelissa kerrotaan onnettomuudessa halvaantuneesta miehestä, joka liikkuu erikoisvarustetun pyörätuolinsa avulla. Ilman sitä hän ei kykenisi omin voimin liikkumaan mihinkään. Tämän kaltaiset apuvälineet ovat hyvin tärkeä resurssi henkilöille, jotka kärsivät vakavista terveydellisistä rajoitteista.

Kertomuksissa aineellista ympäristöä voidaan myös hyödyntää passiivisemmin, jolloin aineelliset elementit toimivat suojana. Silloin ihminen asettaa jotain itsensä ja häntä uhkaavan vaaran väliin suojaamaan itseään sen haitallisilta vaikutuksilta. Aineistosta voidaan poimia esimerkkitapaukseksi vaikkapa pukeutuminen, koska sen yksi funktio on kehon suojaaminen. Kesällä se suojaa ihoa liialliselta auringonvalolta ja talvella se puolestaan suojelee kehoa kylmyydeltä. Molemmissa tapauksissa vaatteet asettuvat kehon ja sitä uhkaavan ulkopuolisen vaaran väliin estäen muutoin mahdollisesti seuraavat haitalliset vaikutukset.

Vastustajana materia synnyttää kahdenlaisia ongelmia - se asettuu joko kertomuksessa haitaksi tai esteeksi. Haitta se on silloin, kun se ei estä toimintaa täysin, vaan vaikeuttaa sitä. Haitta sitoo osan

henkilön resursseista ja vaikeuttaa sillä tavoin henkilön tahdon toteutumista. Esimerkiksi sairaudet ovat useissa kertomuksissa haittoja. Ne laskevat kehon suorituskykyä ja vaikeuttavat päähenkilön ponnistuksia. Tarinoiden esteet puolestaan estävät jonkin toiminnan täysin, ainakin väliaikaisesti. Ne luovat tilanteita, joissa henkilön resurssit eivät yksinkertaisesti riitä ylittämään vastoinkäymisiä. Tyypillisimmillään fyysinen ympäristö tai fysiikan lait tekevät jonkin asian tekemisen täysin mahdottomaksi ilman sopivia apuvälineitä. Esimerkiksi maan vetovoima estää avaruuteen pääsemisen ilman suurta energiamäärää. Sen vuoksi avaruuteen pääseminen on mahdollista toistaiseksi vain raketin avulla, eikä kuulu sen vuoksi tavallisten ihmisten elämäntapavaihtoehtoihin. Moni asia jää kuitenkin täysin mahdottomaksi edelleen apuvälineistä huolimatta.

Vastaanottaja kuvaa elämänhallinnan vaikutuksia materialistiseen ympäristöön, jotka ilmenevät aineellisen järjestyksen muutoksina joko ympäristössä tai toimijan omassa kehossa. Päähenkilö voi muokata omaa kehoaan ja ympäristöään aineellisten tekijöiden asettamissa rajoissa. Silloin tarinan kuvaama elämänhallinta on ollut luonteeltaan muokkaavaa. Toisaalta muutokset voivat myös kohdistua aineellisten objektien sijaintiin. Silloin kertomuksen elämänhallinnassa on ollut kyse liikkumisesta tai liikuttamisesta. Myös monet aineelliseen ympäristöön liittyvät päätökset voivat olla luonteeltaan poliittisia. Esimerkiksi ravinto- ja kulutustottumuksia koskevat päätökset voivat saada poliittisen kannanoton luonteen.

Aktanttimallin mukaisesti jäsennetty elämänhallinnan aineellinen aihepiiri.

5.3.2 Tieto

Aineistossa korostuu tiedon arvionvaraisuus ja epävarmuus. Lehtiartikkeleissa tietoa käsitellään oikeiden ja väärin arvioiden ja erilaisten kysymysten kautta. Tarinoiden henkilöt eivät voi olla täysin varmoja sen tiedon oikeellisuudesta, jonka varassa he kulloinkin toimivat. Tilanteita

arvioidaan, eikä niiden todellista luonnetta voi tietää koskaan varmasti. Oikeaan osuneiksi arvioiksi artikkeleissa tulkintaan tieto, jonka avulla tarinan päähenkilö, tai joku muu toimija, on päässyt haluamiinsa tuloksiin. Väärät arviot johtavat tarinoissa erilaisiin epäonnistumisiin. Tietämättömyys tai väärä tieto nähdään usein syyksi siihen, että asiat eivät menneet, kuten piti. Näissä tilanteissa syntyy uuden tiedon tarvetta, joka ilmenee lehtiartikkelien kerronnassa erilaisina päähenkilön itselleen ja muille esittäminä kysymyksinä.

Tieto on tarinassa lähettäjän asemassa, kun tarinan toimija törmää tavalla tai toisella tiedon tarpeeseen. Jos tilanteen hahmottamiseen tarvittava informaatio puuttuu, ei voida toimia lainkaan. Se koskettaa kaikkein yksinkertaisimpiakin toimintoja, kuten kävelemistä. Se edellyttää henkilön sisäistämää tietoa siitä, miten kehon eri osia on hallittava, jotta askelten ottaminen on mahdollista. Tämän vuoksi kaikki tarinoissa kuvattu toiminta edellyttää tietoa. Jopa toiminnan motiivina oleva tahto edellyttää tietoa siitä, mitä henkilö haluaa. Kuitenkin varsinainen ongelma ja eksplisiittisesti pohdittu asia tiedosta tulee silloin, kun tarinan henkilöt törmäävät tiedon rajallisuuden tai vääristyneisyyden aiheuttamiin ongelmiin. Kyse on arkitiedon pätevydestä. Sen pätevyys on itsestään selvää niin kauan kunnes löytyy ongelma joka ei sillä ratkea (Berger ja Luckman 1994, 29–30, 53). Tiedon tarve liittyy kertomuksissakin tilanteisiin, joissa tilanteen vaatimukset ylittävät henkilöiden normaaliin elämänpiiriin liittyvän tietovarannon. Yleensä kyse on uuden tilanteen kohtaamisesta. Tiedon tarve on siis tyyppillinen tunnusmerkki tarinan lähettäjänä olevalle kohtalokkaalle hetkelle.

Subjektin asemassa on puolestaan kyse uuden tiedon hankkimisesta tai tuottamisesta. Se kuvaa henkilön tahtoa kamppailla vääristynyttä tietoa ja tietämättömyyttä vastaan. Siihen liittyvää toimintaa ovat tiedon arvioiminen, hankkiminen, omaksuminen ja oppiminen. Ne liittyvät tiedon psyykkiseen, materialistiseen ja sosiaaliseen elämänhallinnan aihepiiriin. Tiedon arvioiminen ja uuden oppiminen ovat psyykkisiä prosesseja. Aistiminen on myös psyykinen prosessi, mutta se kohdistuu materialistiseen ympäristöön. Yhdessä aistiensa ja päättelykykynsä avulla henkilö voi tuottaa itsenäisesti uutta tietoa. Tiedon hankkiminen puolestaan on sosiaalinen tapahtuma. Silloin tarinan henkilö turvautuu sosiaalisiin suhteisiinsa, tai muihin tietolähteisiin, hankkiakseen tarvitsemansa tiedon esimerkiksi keskustelemalla tai lukemalla. Tarinoissa tieto on objektina, kun on kyse paremman tietämyksen hankkimisesta tai uuden tiedon tuottamisesta. Tarkoitus on kuitenkin aina väärää tai puutteellista tietoa vastaan kamppailemisesta. Hankittu tieto vähentää epävarmuuden tunnetta ja edesauttaa henkilön ponnisteluita onnen saavuttamiseksi.

Tieto on auttajana lehtiartikkelien tarinoissa, kun sitä voidaan luonnehtia hyödylliseksi tiedoksi. Hyödyllinen tieto on sellaista, jonka tarinan henkilöt luonnehtivat edesauttaneen heidän pyrkimyksiään. Se liittyy melko läheisesti siihen, että heidän omat arvionsa ja muu heidän hyödyntämänsä tieto vastaa riittävän suurissa määrin ympäristön olosuhteita. Hyödyllinen tieto on siinä mielessä oikeaa tietoa, että se vastaa tarinassa kuvattua toiminnan ympäristöä. Kun tieto vastaa toiminnan ympäristöä ja tilannetta, jossa toimitaan, on tarinoiden henkilöiden myös paljon helpompi päästä toiminnallaan haluamiinsa lopputuloksiin. Oikeaan osuneen tiedon avulla on mahdollista ennakoida tulevaa ja suunnitella toimintaa hieman pitemmällä tähtäimellä. Koska elämänhallinnassa on nimenomaan kyse omien päämäärien ja tarkoituksien ketjun ylläpitämisestä, on täysin päivänselvää, että elämänhallintaan liittyy tulevaisuuteen ulottuva aikaperspektiivi. Se selittää sen, miksi tieto kuvataan myös keskeiseksi elämänhallinnan edellytykseksi lehtiartikkelien kertomuksissa.

Tieto on vastustaja, kun se luonnehditaan haitalliseksi tai tarvittavat tiedot puuttuvat kokonaan. Haitallinen tieto kuvaa tarinan päähenkilön väriä käsityksiä ja puuttuva tieto kuvaa henkilön tietämyksessä olevia aukkoja ja puutteita. Niiden varassa toimiminen synnyttää aina ongelmia. Juuri silloin tiedon itsestään selvä luonne murtuu, kuten Berger ja Luckman toteavat. Sen vuoksi suurin osa tietoon liittyvästä tekstistä käsittelee haitallista tietoa. Tässä yhteydessä puhutaan usein sattumasta, onnesta, kohtalosta, vahingosta tai tilanteen arvioimisesta ja tapahtumien aavistamisesta. Kaikki nämä ilmaisut kuvaavat samaa asiaa: henkilöllä ei ole oikeastaan koskaan käytettävissään tilanteesta täydellistä informaatiota. Täydellisen informaation sijasta henkilön tietämys on täynnä erilaisia harhaluuloja ja itsestään selviä arvioita, joiden oikeellisuus asettuu kyseenalaiseksi vasta silloin, kun törmätään tilanteisiin, joissa se ei tunnu toimivan. Tiedon ylläpito, ristiriitaisuus ja monimutkaisuus vain tuntuvat lisäävän näitä ongelmia ja ne koskettavat yhtä hyvin asiantuntijätietoa kuin arkitietoakin. Sen vuoksi elämä on myös täynnä ennakoimattomia ja yllättäviä tilanteita. Mikäli ihminen toimisi täydellisen informaation tilanteessa, olisi kaikki ennakoitua, eikä mitään vahinkoja ja yllättäviä tilanteita voisi olla olemassa.

Harhaluulot ja vääristyneet käsitykset eivät koske vain ympäristöä vaan myös henkilön omia käsityksiä itsestään:

Löysin itseeni ihan uusia näkökulmia. Huomasin, että hyökkäys onkin minun puolustukseni. Olin muiden mielestä vaikeasti lähestyttävä ja pelottava ja heikentyneen kuuloni vuoksi myös

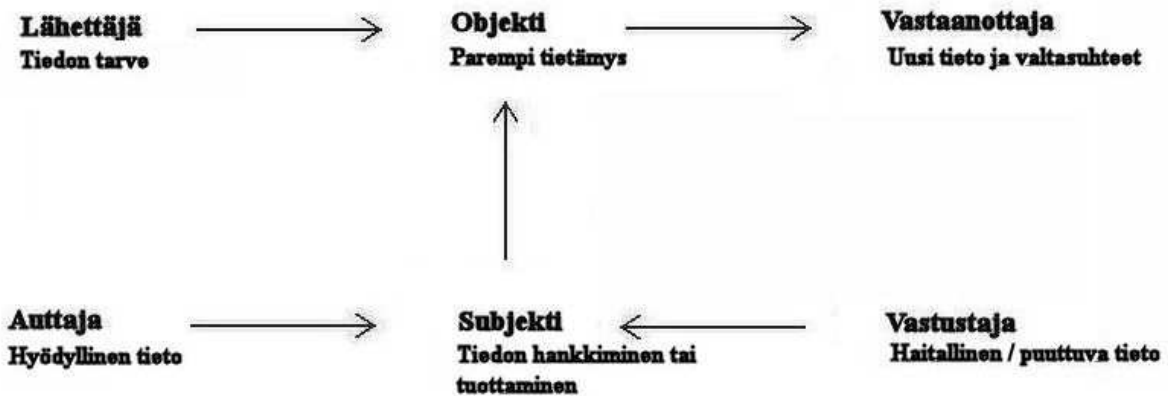
kovaääninen, mikä lisäsi vaikutelmaa. Pidin oikeutenani olla myös impulsiivinen. Ihannoin sellaista käytöstä, koska se edusti mielestäni rohkeutta. Harkintakyvyn ja maltin puute teki kuitenkin käytöksestäni ympäristön kannalta sietämättömän. Minulla oli myös vahva näyttämisen ja pärjäämisen halu. Halusin todistaa, että en ole luuseri, vaikka ulkoapäin katsottuna siltä näyttikin. Ei ollut miestä, eikä töitä.

Edellinen katkelma on peräisin näyttelijän haastattelusta. Katkelmassa haastateltava kuvaa havainnollisesti sitä, kuin vääristyneitä hänen käsityksensä olivat itsestään. Käsitysten vääristyneisyydellä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että henkilön ajatukset omasta käyttäytymisestään eivät ole olleet sopusoinnussa sen kanssa, miten kanssaihmiset ovat sen tulkinneet. Tämän havaittuaan artikkelin henkilö on joutunut selvästi muuttamaan käsityksiään omasta toiminnastaan ja itsestään.

Vastaanottaja kuvaa tarinassa tiedon tuottamisen ja hankkimisen seurauksena syntyvää uutta tietoa ja muutoksia valtasuhteissa. Foucault'n mukaan valta tuottaa tietoa (1980, 219). Tätä ajatusta voidaan hyödyntää myös aineiston tulkintaan. Tarinoiden henkilöiden tuottama tai hankkima tieto lisää heidän omia mahdollisuuksiaan saada aikaan haluamiaan asioita. Silloin heidän valta kanssaihmissiin ja ympäristöönsä lisääntyy. Tuo tieto ja valta kattavat lehtiartikkelien kertomuksissa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Henkilö voi olla tarinassa tiedon tuottaja, käyttäjä tai kohde. Tiedon tuottajana tarinan henkilö itse tuottaa havaintojensa ja päättelynsä avulla tietoa. Tiedon käyttäjänä henkilö hankkii tietoa sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Kuitenkin lehtiartikkelien henkilöt ovat siitä huolimatta aina tiedon kohteita. Se tulee hyvin esille varsinkin julkkishaastatteluissa, koska julkkisten elämää seurataan mediassa. Aina julkkikset eivät kuitenkaan ole tyytyväisiä median heistä välittämään tietoon.

Me puhuttiin, että pitäisikö tämmöisten puheiden levittäjä haastaa oikeuteen, sillä nämä tiedot eivät pidä alkuunkaan kutiaan. Tämmöiset perättömät puheet aiheuttavat vain pahaa verta alalle. Näin saadaan aikaan vain turhaa kateutta ja vielä valheen kautta. Mikseivät ne ota selvää asioista?

Tämä kommentti on mahdollista tulkita niin, että henkilö ei ole ollut itseään koskevan tiedon subjekti ja on hyvin ärtynyt siitä. Hän syyttää tiedotusvälineitä siitä, että ne ovat levittäneet hänestä virheellistä tietoa. Jos tilannetta tulkitaan foucault’laisittain, voidaan sanoa, että tässä tilanteessa henkilöllä ei ole ollut riittävästi valtaa tuottaa itsestään tiedotusvälineissä omasta mielestään suotuisaa tietoa. Sen aiheuttama pettymys purkautuu ärtymyksenä. Elämönhallinnassa tiedon tuottaminen ja tiedon kohteena oleminen liittyvät yhteiskunnan valtakamppailuihin. Elämönhallinnan tietoon liittyvä aihepiiri onkin sen vuoksi kamppailua oikeudesta päättää omista asioista. Se edustaa valtaa suhteessa omaan itseensä ja omaan elämään.

Aktanttimallin mukainen tarinan jäsennys tiedon suhteen

5.3.3 Aika

Aika on melko yleinen sana lehtiartikkeleissa. Myös kaikki kiireeseen, kiireettömyyteen tai tulevaan ja menneeseen viittaavat ilmaukset liittyvät läheisesti aikaan. Ajan vaikutuksia kuvataan kolmella tavalla. Ensinnäkin kaikki ihmisen toiminta edellyttää aikaa ja se koskettaa toiminnan kaikkein pienimpiäkin osasia, koska mitään toimintaa ei voi olla ilman, että siihen käytetään aikaa. Jopa kaikkein pienimmät ja lyhytkestoisimmatkin psyykkiset prosessit vaativat aikaa tapahtuakseen. Toiseksi emme myöskään pysty tekemään kovin sujuvasti useita asioita samanaikaisesti. Aika kuluu jatkuvasti eteenpäin emmekä me voi pysäyttää sitä. Siksi yhteen tarkoitukseen käytetty aika on aina pois jostain vaihtoehtoisesta toiminnasta. Kolmanneksi aika on aina rajallista. Lehtiartikkelien kerronnassa ajankäyttöä määrittävät ainakin psyykkiset, materialistiset ja sosiaaliset tekijät. Näistä kaikkein voimakkaimmin käytettävissä olevaan aikaamme vaikuttaa elinikä. Se määrittelee syntymän ja kuoleman välisen ajanjakson pituuden ja siten myös henkilön elämän aikana käytettävissä olevan ajan määrän.

Aika sijoittuu tarinoissa lähettäjän asemaan silloin, kun henkilöllä on ongelmia oman ajankäyttönsä kanssa. Tarinoissa kuvataan karkeasti ottaen kaksi toisistaan eroavaa ajankäytön ongelmaa: aikaa voi olla joko liikaa tai sitten sitä on liian vähän. Kummassakin tapauksessa ajankäyttö muodostaa tarinan kohtalokkaan hetken. On huomattava, että kummatkin ilmaisut ovat luonteeltaan hyvin suhteellisia. Ne suhteuttavat henkilön käytettävissä olevan ajan siihen määrään toimintoja, jotka hän kokee itselleen välttämättömäksi tai haluttavaksi. Kun aikaa on liikaa, henkilö yleensä tulkitsee sen positiiviseksi asiaksi. Se kuvataan lepäämisen ja asioiden pohtimisen käsittein. Kuitenkin pitkittyessään se kuvataan tylsistyttäväksi. Kun henkilöllä ei ole mitään järkevää tekemistä jäljelle jää vain laiskottelu ja makoileminen. Tämänkaltaisissa tilanteissa lehtiartikkelien kertomusten henkilöt rupeavat etsimään aktiivisesti itselleen jotain mielekästä tekemistä. Seuraava katkelma liittyy mielekkään tekemisen etsimiseen:

Hän löysi piirustuslahjansa nuorena poikana asuessaan Pohjois-Suomessa.

- Kuvittele Rovaniemeä 1970-luvulla: meillä ei edes näkynyt kuin yksi televisiokanava! Ei ollut muuta viihdykettä kuin sarjakuvat ja niitäkin paheksuttiin.

Katkelma on sarjakuvapiirtäjän haastattelusta. Hän kuvaa katkelmassa nuoruuttaan, jossa ei ollut hänen omasta mielestään tarpeeksi viihdykkeitä. Se voidaan ymmärtää niin, että hänen lapsuudessaan ei ollut tarpeeksi tekemistä, hänellä oli aikaa liikaa. Hän löysi itselleen mielekästä tekemistä piirtämisestä ja sarjakuvamaailmasta. Tämä lapsuuden ajanviete kehittyi vähitellen sarjakuvapiirtäjän uraksi ja keinoksi hankkia oma elanto. Lapsuudessa opitusta ajan kuluttamisen tavasta tulikin pysyvä osa henkilön omaa elämäntapaa ja identiteettiä. Ajankäytön organisoiminen ei liity vain siihen, mitä me teemme, vaan myös siihen keitä me olemme.

Yleisempi ajankäyttöön liittyvä ongelma on, että aikaa ei ole riittävästi. Ihminen haluaa tai on pakotettu tekemään enemmän asioita kuin ehtii. Silloin puhutaan yleisimmin kiireestä. Toinen tyypillinen, kiireeseen kiinteästi liittyvä ongelma, on että ihminen voi haluta olla samaan aikaan monessa paikassa. Henkilö saattaa haluta osallistua esimerkiksi kahteen eri tapahtumaan, jotka järjestetään yhtäaikaaisesti. Juuri tämän kaltaiset ongelmat ovat tyypillisimpiä lehtiartikkelien kerronnassa esille tulevia ajankäyttöön liittyviä pulmia.

Ajankäyttöön liittyvän elämänhallinnan aihepiirin subjekti liittyy ajankäytön organisoimiseen. Ajankäytön organisoiminen on nykyisyyttä ja tulevaa koskevia suunnitelmia, joiden pohjalta tarinoiden henkilöt sijoittavat erilaisia tapahtumia osiksi omaa elämäänsä. Kyse on pohdinnoista, joissa tarinan henkilö pohtii ja valitsee asioita, joita hän tahtoisi kokea ja tehdä. Toisaalta henkilön on samalla suhteutettava tahtonsa mukaiset toimet ympäristön asettamiin odotuksiin ja pakkoihin. Noiden pohdintojen pohjalta puolestaan syntyvät niin henkilökohtaiset kuin yhteisöllisetkin aikataulut. Niiden avulla ihmiset sijoittavat tulevaa toimintaansa suhteessa käytettävissä olevaan aikaan. Keskeisiä kysymyksiä vaikuttavat olevan mitä tehdä nyt, mitä lykätään kauemmaksi, mitä halutaan tehdä tulevaisuudessa ja mitä jätetään tekemättä kokonaan. Nämä kysymyksen liittyvät tarinoissa hyvin kiinteästi siihen, että aikaa ei voi hankkia lisää tai varastoida minnekään. Sitä ei voi säästää pahan päivän varalle, vaan se jatkaa kulkuaan henkilön toimista riippumatta. Esimerkiksi laiskotteluun käytetty aika on jo käytetty eikä sitä voi enää käyttää myöhemmin johonkin muuhun tekemiseen. Sen vuoksi ihminen on pakotettu organisoimaan elämänsä suhteessa ajan kulkuun. Siitä on kyse ajan organisoimisessa.

Auttajan asemassa aika esitetään tarinoissa käytettävissä olevana vapaana aikana. Vapaa aika kuvataan resurssiksi, jota voidaan hyödyntää johonkin tärkeäksi koettuun toimintaan. Vapaa aika tarkoittaa sitä, että henkilö ei ole suunnitellut mitään tekemistä sille ajankohdalle, eikä mikään yhteiskunnallinen pakko määrää juuri tuolle ajankohdalle mitään toimintaa. Tyypillisesti tämän kaltaisia tilanteita kuvattaessa lehtiartikkeleissa puhutaan siitä, että on aikaa itselle. Sillä viitataan siihen, että aikaa voidaan käyttää siihen mihin henkilö itse haluaa, ilman että aikatauluja ja tekemisiä sanelisivat ulkopuoliset pakot. Vastustajan asemassa aikaa taas ei ole riittävästi ja törmätään ajan rajallisuuteen. Se on keskeinen ongelma tarinoissa. Silloin henkilön ulkopuoliset pakot ja henkilön haluamat asiat muodostavat niin tiiviin aikataulun, että kaikkeen aika ei yksinkertaisesti riitä. Niin syntyy kiirettä ja joitain tärkeäksi koettuja asioita joudutaan jättämään tekemättä.

Kiireen ja oman ajan välistä rajaviivaa määrittävät lehtiartikkelien kertomuksissa etenkin kolme keskeistä tekijää: aineelliset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät. Elämä on aineellinen ilmiö ja elinikä kaikkein voimakkaimmin elämäämme rajoittava tekijä. Aika kuluu eteenpäin vääjäämättä, mutta toimintamme lakkaa kuolemaan. Koska aikaa on siksi käytettävissämme rajallisesti, emme ehdi ja pysty tekemään kaikkea, mitä ehkä haluaisimme. Elämä on lyhyt, kuten sanotaan. Myös aineellisen maailman tapahtumien nopeus vaikuttaa siihen, miten paljon aikaa kulloisessakin tilanteessa on ihmisellä käytettävissä. Hyvänä esimerkkinä voisi aineiston pohjalta poimia vaikkapa auton

tilannenopeuden – mitä nopeammin autolla ajetaan, sitä nopeammin on kuljettajan myös reagoitava mahdollisesti eteen tuleviin yllättäviin tilanteisiin.

Unirytmä ja reaktioajat ovat osoitus siitä, että myös psyykkiset tekijät vaikuttavat henkilön käytettävissä olevaan aikaan. Reaktioajalla tarkoitetaan sitä hetkellistä viivettä, mikä erottaa tilanteen havaitsemisen ja siihen reagoimisen toisistaan. Nopeutta vaativissa tilanteissa tuo viive voi olla jopa kohtalokas. Unirytmä sen sijaan lähinnä vain jaksottaa ihmisen toimintaa ja aktiivisuutta. Kuitenkin psyyke pakottaa ihmisen säännöllisesti lepäämään ja se vaikuttaa niin ikään ajankäytön organisoimiseen. Ajankäytön sosiaaliset piirteet sen sijaan ovat erilaisia sosiaalisesti sovittuja aikatauluja. Yhteiskunta on täynnä aikatauluja, kuten tapaamisaikoja, työaikoja, linja-auto ja juna-aikatauluja, tapahtumia ja niin edelleen. Toimijan on huomioitava ne omaa ajankäyttöään suunnitellessaan.

Objekti on ajankäyttöön liittyvässä elämänhallinnan aihepiirissä kerkiämistä. Kerkiämällä tai ehtimisellä kuvataan artikkeleissa ajan riittävyttä. Tarkoitan sitä, että ajan organisoimisen tavoitteena on ehtiä tekemään ennalta asetetussa aikataulussa kaikki ne tärkeät asiat, jotka ympäristö velvoittaa tai henkilö itse haluaa. Siinä onnistuminen kuvataan mielihyvää ja tyydytystä tuottavaksi asiaksi ja epäonnistuminen puolestaan tuottaa mielipahaa. Nykyisessä kiireen riivaamassa länsimaisessa yhteiskunnassa näyttää olevan hyvin tärkeää löytää aikaa itselle. Tarinoiden keskiössä onkin usein ajan hankkiminen tärkeiden asioiden tekemiseen.

Lopulta vastaanottaja on tarinan kuvaus ajankäytön organisoimisen synnyttävästä muutoksesta henkilön ja ympäristön ajankäytössä. Vaikutukset kohdistuvat henkilön omaan ajankäyttöön, mutta sillä saattaa olla myös vaikutuksia yhteiskunnan aikatauluun yleisemmällä tasolla. Tällöin muutokset vaikuttavat monien ihmisten aikatauluihin. Silloin voi olla kyse ystäväysten yhdessä suunnittelemasta ajanvietteestä tai vaikkapa yhteiskunnallisen liikkeen halusta muuttaa työaikalainsäädäntöä. Tällä tavoin yksilölliset ajankäytön suunnitelmat voivat vaikuttaa myös ympäröivien ihmisten ajankäyttöön ja olla myös luonteeltaan poliittisia. Silloin toimija on muovaamassa yhteiskunnallisia aikatauluja.

Aktanttimallin mukainen tarinan jäsenitys ajankäytön suhteen.

5.3.4 Psykyke

Psykykinen elämänhallinnan aihepiiri antaa kuvauksen henkilön sisäiselle elämänhallinnalle. Lehtiartikkelien tarinoissa se koostuu psykkinen prosessien ja luonteenpiirteiden kuvauksista ja se sisältää oman ja muiden identiteettien, kykyjen, mielialojen ja taitojen luonnehdinnat. Myös Jumalaan ja uskoon turvautumisen olen laskenut psykkinen ilmiöksi, koska sen kuvataan usein rauhoittavan ja antavan voimaa. Lisäksi mielenterveys on yksi tärkeä psykkinen liittyvistä elämänhallinnan teemoista. Kuitenkin keskeisin psykkinen elämänhallinnan aihepiirin tarinasisältö liittyy henkilön omaan minäkäsitykseen ja omien tunnetilojen kuvaamiseen. Tarinoiden minäkäsitykset rakentuvat päähenkilöiden käsityksistä omista vahvuuksista ja heikkouksista, omasta persoonallisuudestaan. Persoonallisuudella viitataan usein henkilön suhteellisen pysyviin tärkeisiin ominaisuuksiin (Pulkinen 1995, 297). Identiteetillä puolestaan tarkoitetaan sitä refleksiivistä tietoisuutta, josta henkilö on kulloinkin tietoinen. Se ei ole mitään annettua vaan sitä pidetään yllä rutiininomaisesti refleksiivisten aktiviteettien kautta. Se on minuus, joka ymmärretään yksilön refleksiivisen elämänhistorian kautta. (Giddens 1991, 52–53.) Henkilön persoonallisuus tulee elämänhallintatarinoissa esille vain niiltä osin, kuin tarinoiden henkilöt ovat joutuneet pohtimaan omaa identiteettiään.

Identiteetin pohdinta liittyy aina haasteellisiin tilanteisiin, jollaisiksi kohtalokkaat hetket tarinoissa lähes poikkeuksetta kuvataan. Niinpä psykkinen elämänhallinnan aihepiirissä lähettäjänä ovatkin juuri haasteelliset tilanteet, joissa henkilö joutuu koettelemaan rajojaan. Omien rajojen haastaminen tarkoittaa tilanteita, joissa joudumme laittamaan omat kykymme äärimilleen (Atkinson ym. 1993, 580). Lehtiartikkelien tarinoissa haastava tilanne on tapahtuma, jossa henkilö joutuu muuttamaan

käsityksiään itsestään ja omista kyvyistään. Silloin henkilö joutuu kohtaamaan jonkin yllättävän tai uuden tilanteen tai joutuu vastatusten omien voimavarojensa rajallisuuden kanssa. Silloin hän joutuu ponnistelemaan henkisesti, jotta tilanne selviää. Samalla tarinan henkilö joutuu usein tiedostamaan itsensä uudella tavalla, koska useimmiten aiemmat käsitykset itsestä osoittautuvat silloin puutteellisiksi tai virheellisiksi.

Tarinoiden psyykkinen subjekti kuvaa psyykkistä työtä. Silloin henkilö muoaa omaa minuuttaan ja käyttäytymistään. Psyykkinen työ on mitä tahansa uusien toimintatapojen omaksumista tai omien käsityksien muokkaamiseen tähtäävää toimintaa, joka tapahtuu henkilön oman pään sisällä. Henkilön tahto antaa suunnan ja tarkoituksen tuolle toiminnalle. Samalla henkilön oma tahto asettuu koko elämänhallinnan ytimeen, koska tahto antaa kertomuksissa suunnan ja päämäärät koko elämälle. Lehtiartikkelit ottavat hyvin harvoin henkilön tahdon annettuna. Tyypillisesti artikkeleissa kuvataan tahdon muodostumista vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Erilaiset tunnetilat liittyvät kerronnassa juuri tahdon muodostumiseen. Negatiivisia tunteita herättävistä asioista pyritään eroon ja positiivisia tunteita herättävät asiat halutaan saavuttaa. Näin kaipaus, viha, rakkaus, suru, ilo, tylsyys, riemu ja kaikki muut tekstissä kuvatut tunnetilat kertovat henkilön suhteesta omaan elämäntilanteeseensa ja ympäristöönsä. Juuri tältä pohjalta lehtiartikkelien sivuilla syntyvät ne tavoitteet ja tarkoitusperät, joiden toteuttamisesta koko elämänhallinnassa on kyse.

Psyykkisen työn objektiksi asettuu aina henkilön oman psyyken muovaaminen. Kyse on siitä, että elämänhallintakertomuksissa henkilöt asettavat uusia vaatimuksia itselleen. He haluavat korvata itsessään piirteitä, jotka kokevat puutteiksi ja omaksua uuden tilanteen kannalta keskeisiä taitoja. Sillä tavoin tarinoiden henkilöt pyrkivät tulemaan omasta mielestään paremmiksi ja onnellisemmiksi ihmisiksi. Tässä yhteydessä puhutaan myös itseensä tutustumisesta, joka on ilmaisu itselleen luonnollisten reagoititapojen selvittämiseksi. Keskeistä on, että henkilö kokee oppivansa itsestään jotain uutta. Voidaankin sanoa, että tarinoissa psyykkisen työn tarkoituksena on löytää sellaisia käyttäytymismalleja, joiden avulla henkilö voi selviytyä uusista tilanteista luonnolliselta tuntuvalla tavalla.

Auttajana psyykkiset tekijät ovat tarinassa silloin, kun niistä koetaan olevaan hyötyä henkilön oman tahdon toteutumisessa. Kyse on usein kyvyistä ja taidoista sekä muista psyykkisistä ominaisuuksista, jotka ovat hyödyllisiä haasteiden ja vaikeuksien voittamisessa. Ne toimivat henkilön omina psyykkisinä resursseina, joita hän voi hyödyntää haluamiensa asioiden saavuttamiseksi. Hyvin usein puhutaan luonteen lujuudesta. Se on henkilön kykyä olla välittämättä

vastoinkäymisistä. Se on erittäin keskeinen piirre positiivisessa elämänhallinnassa. Tahdon toteutuminen kuvataan yleensä vaikeaksi prosessiksi ja päämäärän tielle tulevien vaikeuksien voittamiseksi tarvitaan luonteen lujutta.

Vastustajana psyykkiset tekijät ovat, kun on kyse pakonomaisuudesta tai kyvyttömyydestä. Kyvyttömyys kuvaa tilannetta, jossa henkilöltä puuttuvat tilanteen selvittämiseen tarvittavat taidot. Silloin henkilö ei kykene suoraan selvittämään haasteellista tilannetta vaan joutuu opettelemaan uusia tapoja tilanteen käsittelemiseksi. Pakonomaisuudesta on puolestaan kyse silloin, kun psyyke vaikeuttaa henkilön oman tietoisien tahdon toteutumista. Kyse voi olla peloista, estoista, mielenterveyden ongelmista tai riippuvuuksista, jotka sitovat osan henkilön psyykkisistä resursseista vastoin hänen omaa tahtoaan. Yhteistä niille kaikille on se, että ne ikään kuin pakottavat tarinan henkilön tekemään tai jättämään tekemättä jotain. Tämä elämänhallintakertomusten piirre osoittaa selkeästi sen, että henkilön tahto ei ole yleensä yksioikoinen asia vaan se sisältää usein ristiriitaisuuksia. Erilaiset estot tai kykyjen puute saatetaan kokea esteeksi päämääriin pääsemisessä tai vaikeuksien ylittämisessä. Psykellä on pakotusvoimaa, jota on usein hyvin vaikeaa vastustaa:

... Esi-isillämme tämä vaisto oli elossapysymisen edellytys: heidän tuli silmänräpäyksessä päättää, pitikö vieraan tai pedon kohdatessa kohottaa keihäs vai ottaa jalat alleen. Nämä alkukantaiset reaktiot ohjaavat edelleen mieltämme.

Saatamme myös pelätä nolaavamme itsemme tai tulevamme torjutuksi. Joku pelkää unohtavansa sanottavansa tai joutuvansa naurunalaiseksi. Pelko kumpuaa kuitenkin aina omasta mielestä.

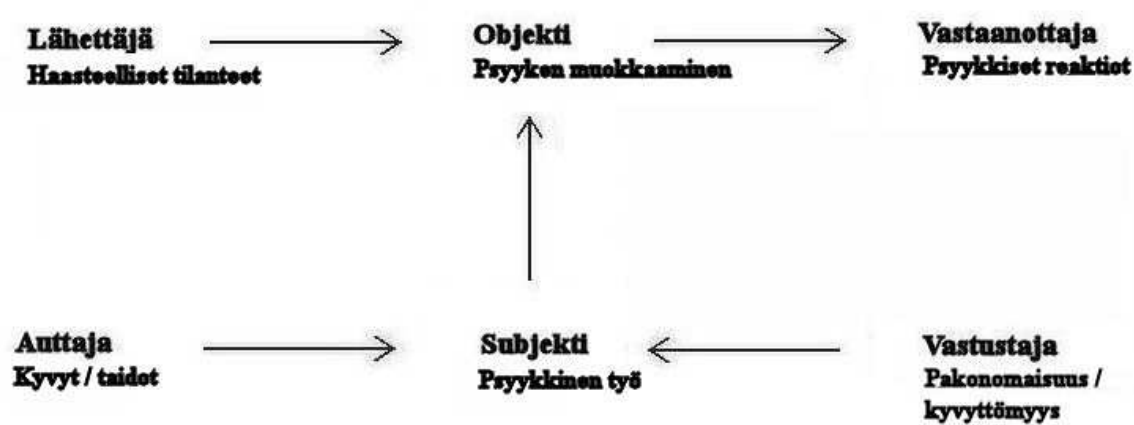
Esiintymispelko ja jännitys ovat kuitenkin kaksi eri tunnetta. Pieni jännitys kuulu aina asiaan ja kertoo siitä, että pidät tilaisuutta tärkeänä. Pelko sen sijaan kaventaa persoonallisuutta ja kykyjä. Kun osaat erottaa jännityksen ja pelon toisistaan, olet jo voittanut ensimmäisen erän.

Katkelma on artikkelista, jossa käsitellään esiintymispelkoa ja sen voittamista. Esiintymispelko kuvataan toiminnan mahdollisuuksia ja omaa persoonallisuutta rajoittavaksi tekijäksi. Pelkoja voi olla myös monia muita. Henkilö saattaa pelätä lähestyä ihastuksensa kohdetta tai neuvojen kysymistä vierailta ihmisiltä arkisissa tilanteissa. Lehtiartikkeleissa pelot ja estot usein kuvataankin artikkeleissa kaikkein pahiten oman toiminnan mahdollisuuksia rajoittaviksi psyykkisiksi tekijöiksi.

Ne luovat henkilön sisälle rajoituksia, jotka voivat olla hänen tahtonsa toteutumisen kannalta haitallisia. Pahimmillaan kyse voi olla fobioista. Myös mielenterveyden järkkyminen ja uupuminen koetaan elämän mielekkyyttä murentaviksi tekijöiksi. Lisäksi riippuvuudet voivat riistää tarinoissa henkilön hallinnan oman elämänsä tapahtumiin. Riippuvuus voi olla sosiaalista tai fyysistä ja se voi kohdistua mitä erilaisimpiin asioihin. Usein se liittyy läheisesti tarinoissa mielenterveyden ongelmiin. Kyse voi olla vaikkapa syömishäiriöistä, alkoholi- tai huumeongelmasta. Ne kaikki ovat psyyken ongelmia, jotka rajoittavat henkilön toimintakykyä.

Nämä tekijät yhdistävät psyykkisen elämänhallinnan aihepiirin lehtiartikkelien kerronnassa aineellisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Usein mielenterveyden määrittäminen on lähellä normaaliutta. Puolestaan normaalin ja normien määrittelemine on sosiaalinen ilmiö. Toisaalta monet persoonallisuuden piirteet ovat perimän määräämiä. Myös riippuvuudet erilaisiin nautintoaineisiin ovat lähtökohdiltaan aineellisia ilmiöitä. Siinä tietyt kemikaalit vaikuttavat henkilön toimintaan pakonomaisesti. Se mitä henkilö tekee näiden erilaisten sisäisten pakkojen vuoksi, koetaan usein kertomuksessa henkilön omille tietoisille päämäärille vastakkaiseksi tai haitalliseksi. Henkilön tahto ei pääse silloin toteutumaan.

Vastaanottajan asemassa psyykettä käsitellään psyykkisten reaktioiden kautta. Se kuvaa kaikkia henkilön reaktioita, niin ajatuksia kuin tuntemuksiakin. Tuntemukset ovat kielteisiä, mikäli asiat eivät ole menneet kuten henkilö on halunnut. Positiiviset tunteet syntyvät, kun asiat ovat menneet halutulla tavalla. Tilanteisiin liittyviä ajattelutapojen muutoksia käsitellään usein henkisen kasvun kautta, joka on hyvin yleinen käsite aikakauslehtien sivuilla. Keskeistä siinä on itsestä ja elämästä oppiminen ja se koetaan usein kohdattujen vastoinkäymisten positiiviseksi seuraukseksi. Usein tässä yhteydessä puhutaan omien sisäisten rajoitusten voittamisesta, josta puhutaan itsensä ylittämisenä tai rajojen rikkomisena. Se koetaan vapauttavaksi asiaksi. Niiden kautta henkilöt ovat omasta mielestään päätyneet aiempaa realistisempaan minäkuvaan ja sopusointuisempaan identiteettiin. Samalla omaksuttuja kykyjä ja taitoja kuvataan positiivisiksi resursseiksi tulevia elämäntilanteita silmällä pitäen.

Psyykkisen elämänhallinnan aihepiirin aktanttimallin mukainen jäsenyys.

5.3.5 Sosiaaliset tekijät

Kaikki sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin ilmiöihin liittyvät kuvaukset kuuluvat elämänhallinnan sosiaaliseen aihepiiriin. Se sisältää niin asiantuntijoiden, ystävien kuin tuntemattomienkin ihmisten kanssa toimimisen. Se käsittää myös instituutiot ja niiden rooleissa toimimisen sekä viralliset ja epäviralliset normit ja odotukset. Lisäksi teksteissä kuvataan omaa sosiaalisten tilannetta. Elämää voidaan kuvata yksinäiseksi, perheoloja huonoksi tai ystävyysuhdetta läheiseksi ja niin edelleen. Sosiaalinen vuorovaikutus jakautuu artikkelien kerronnassa erilaisiksi toiminnan ympäristöiksi ja sosiaalisiksi asemiksi. Joku saattaa kuvata itseään duunariksi ja joku toinen kertoo taas olevansa toimitusjohtaja. Erilaisia toiminnan ympäristöjä puolestaan ovat esimerkiksi työpaikka, perhe, julkisuus ja niin edelleen. Toiminnan ympäristöille ja sosiaalisille asemille on luonteenomaista, että kertomusten henkilöt kokevat niiden piirissä olevansa toisistaan poikkeavien normien ja odotusten kohteena.

Sosiaalisessa elämänhallinnan aihepiirissä tarinan lähettäjänä on sosiaalinen muutos. Se kuvaa johonkin sosiaaliseen tilaan joutumista, joka vaikuttaa tarinassa henkilön toimintaan jollakin tavalla. Kyse voi olla kohtaamisesta tai ympäristön muutoksesta. Kohtaamisessa henkilö joutuu tekemisiin muiden ihmisten kanssa, mutta ei itse välttämättä osallistu itse tilanteeseen, vaan voi olla myös tilanteen passiivinen silminnäkijä. Useimmiten kohtaaminen edellyttää kuitenkin myös tarinan päähenkilöltä osallistumista aktiiviseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ihmisten kanssa. Kohtaamisessa henkilö on tilanteesta riippuen tekemisissä niin tuttuja kuin ennalta tuntemattomienkin ihmisten kanssa esimerkiksi keskustelun kautta. Ympäristön muutoksesta puolestaan on kyse silloin, kun säännöt ja sosiaaliset odotukset muuttuvat laajemmin. Esimerkiksi

lakimuutoksien vaikutuksia kuvataan usein sillä tavoin. Tupakkalaki, joka rajoittaa tupakoimista julkisissa tiloissa on tällainen muutos. Sen vaikutukset eivät rajoitu vain yksittäisten ihmisten toimintaan, kuten kohtaaminen, vaan se jäsentää kerralla suuremman joukon toimintaa. Niin kohtaaminen kuin ympäristön muutoskin muodostavat usein haastavia tilanteita, jotka toimivat elämönhallintakertomuksia alulle panevina kriittisinä tapahtumina.

Sosiaalisessa tilanteessa subjekti edellyttää sosiaalista vuorovaikutusta. Niinpä myös elämönhallintakertomuksissa tarinan subjekti on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tällöin henkilö voi olla tarinassa joko antava tai vastaanottava osapuoli. Antavana osapuolena toiminnan kohteena on joku muu kuin tarinan päähenkilö itse. Tällöin päähenkilö voi esimerkiksi auttaa jotakuta selviämään omista ongelmistaan. Toisaalta ottavana osapuolena tarinan päähenkilö on muiden toiminnan kohteena. Tarinoissa kuvataan usein sitä, kuinka ongelmatilanteissa henkilö on saanut tärkeää apua kanssaihmisiltä.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen objektina on aina jonkinlainen sosiaalinen tavoite. Usein sosiaalinen tavoite sisältää toiveen siitä, miten kanssaihminen halutaan toimivan. Kyse on siitä, että tarinoissa sosiaalisille suhteille asetetaan odotuksia, jotka liittyvät siihen, mikä tarinan päähenkilön kannalta on hyödyllistä. Kanssaihminen avulla voidaan pyrkiä joko sosiaalisiin tai ei-sosiaalisiin tavoitteisiin. Sosiaaliset tavoitteet voivat olla esimerkiksi uusien ystävyysuhteiden luomista tai vanhojen ystävyysuhteiden ylläpitämistä. Ei-sosiaaliset tavoitteet voivat koskea rahan tai tavaran hankintaa muiden ihmisten avustuksella. Näille tavoitteille on yhteistä, että ne koetaan toimijan itsensä onnellisuutta lisääviksi tapahtumiksi ja tekijöiksi. Kuitenkin tarinoissa näiden tapahtumien edellytys on usein ystävyys tai tuttavuus ja usein kertomuksissa kuvataan toiminnan aikana tapahtuvaa sosiaaliset siteiden molemminpuolista vahvistumista. Se kuvataan artikkeleissa hyvin positiiviseksi tapahtumaksi.

Tällä tavoin elämönhallinnan näkökulmasta jäsentyvät tarinoiden sosiaaliset suhteet. Se on kuvaus ihmisten yhteistoiminnasta, jossa usein molemmat vuorovaikutuksen osapuolet saavat itselleen jotain mielekästä tai tärkeäksi kokemaansa. Puhtaimmillaan sosiaalinen vuorovaikutus on ystävyysuhteiden ylläpitämistä, jossa tekemisen sisällöllä ei ole niinkään tarkoitusta. Tärkeämpää on tuon toiminnan ympärille rakentuva sosiaalinen vuorovaikutus. Tällöin ollaan hyvin lähellä sitä, mitä Giddens tarkoittaa puhtaalla suhteella. Sellainen ihmissuhde ei ole enää ulkoa päin määrätty vaan se perustuu osapuolten väliselle tunnesiteelle. Se pysyy niin kauan kasassa kuin sen tuomat hyödyt ylittävät sen aiheuttamat haitat. (Giddens 1991, 89–90.) Tämän kaltaisia sosiaalisia suhteita

on vaalittava jatkuvasti. Se antaa selityksen sille, minkä vuoksi lehtiartikkeleissa käsitellään hyvin paljon ystävyys-suhteiden ylläpitämiseen ja ihmissuhdeongelmiin liittyviä kysymyksiä.

Auttajana sosiaaliset suhteet koetaan silloin, kun kyse on positiivisesta vuorovaikutuksesta. Tarkoitin tällä sellaista kanssaihminen toimintaa, joka edesauttaa henkilöä saavuttamaan haluamansa asiat. Silloin henkilö pääsee toimimaan ihmisten kanssa, joilla on samansuuntaisia, joko yksilö- tai kollektiivitason päämääriä. Silloin toimijat ovat toinen toisilleen heidän yhteisiä pyrkimyksiä edesauttava resurssi. Vastustajan asemassa sosiaalinen vuorovaikutus on luonteeltaan negatiivista, jolloin sosiaalinen vuorovaikutus sitoo osan toimijan resursseista ja synnyttää ongelmia. Silloin kanssaihminen vaikeuttavat tarinan päähenkilön tahdon toteutumista. Päähenkilö saattaa toiminnallaan rikkoa tiettyjen ihmisten tärkeinä pitämiä arvoja tai normeja. Henkilöiden päämäärät voivat olla myös keskenään ristiriidassa. Esimerkiksi yhteen työpaikkaan hakee usein monia ihmisiä ja silloin syntyy kilpailua. Normit ja kilpailu ovatkin useimmiten keskeisimpiä päämäärien saavuttamista vaikeuttavia sosiaalisia tekijöitä. Toisaalta sosiaalinen vuorovaikutus voi olla petosmaista. Siinä useimmiten tarinan päähenkilö joutuu petoksen uhriksi, jonka seuraukset ovat usein taloudellisia tai psyykkisiä. Näin ollen sosiaalisten päämäärien saavuttamista vaikeuttavat myös ihmiset, jotka eivät toimi rehellisesti.

Vastaanottajana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyy muutoksia sosiaalisissa suhteissa. Se voi tarkoittaa suhteiden katkeamista, uusien syntymistä tai aiempien suhteiden luonteen muuttumista. Se voi tapahtua yksilö tai kollektiivitasolla. Yksilötason muutoksista tarinoissa on kyse, kun tapahtumat koskevat kahta tai vain muutamaa ihmistä. Silloin teksti kuvaa muutoksia henkilön elämäntilanteessa. Kollektiivitason muutoksista on puolestaan kyse silloin, kun henkilö saa sosiaalisessa maailmassa niin suuria muutoksia aikaiseksi, että sen vaikutukset yltävät suuriin ihmisjoukkoihin. Silloin toiminnan vaikutukset ovat usein avoimen poliittisia. Esimerkiksi yhteiskunnallisten liikkeiden perustajat ovat usein vaikutuksiltaan merkittäviä toimijoita lähiyhteisöissä ja joskus jopa suuremmassakin mittakaavassa. Hyvä esimerkki tästä on vakavan onnettomuuden seurauksena loppuiäkseen pyörätuolipotilaaksi joutuneen miehen pyrkimys kehittää halvauspotilaiden hoitomahdollisuuksia Yhdysvalloissa.

Kerro lakiehdotuksestasi.

Se on kolmiosainen. Ensimmäinen osa koskee biolääketieteellistä tutkimusta, toinen kuntoutustutkimusta ja kolmas vammautuneiden elämänlaadun kohentamista. Siinä ehdotetaan viiden hoitokeskuksen

perustamista Yhdysvaltoihin.. Niiden avulla voitaisiin tukea halvaantuneita ihmisiä.

Ennuste on sitä parempi mitä nopeammin potilas pääsee liikkeelle. Kuntoutukseen käy uima-allas, juoksumatto, kuntopyörä – mikä tahansa, mikä ehkäisee elimistöä rappeutumasta.

Selkäydinvammaa ei taikapillereillä paranneta. Hoitona on aina joko lääkkeiden tai kirurgian ja kuntoutuksen yhdistelmä.

Onko lakiehdotus saanut tukea?

Uskon, että se menee läpi, sillä siinä ei ole mitään kiistanalaista. Alkion kantasoluja ei mainita sanallakaan.

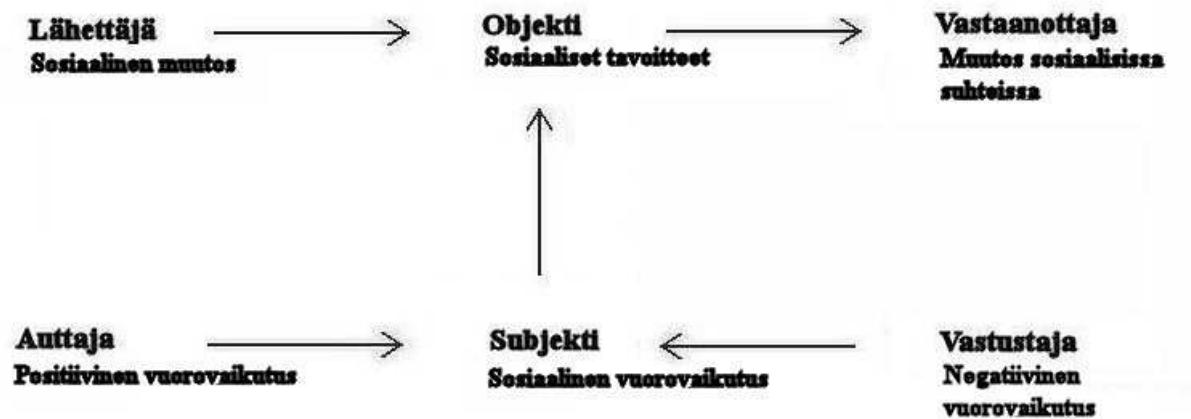
Mitä ajattelet kantasolututkimuksesta?

Kannatan sitä, sillä mielestäni tutkijoiden pitäisi saada vapaasti tutkia kaikki mahdolliset väylät.

Miten poliittiset päätökset ovat hidastaneet kantasolututkimusta?

Kristillinen oikeisto on vaikuttanut julkiseen keskusteluun aika lailla, mikä ei mielestäni ole tarkoituksenmukaista. Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa minkään yksittäisen suuntauksen ei pitäisi saada niin suurta valtaa. Niinhän määrää perustuslakikin.

Haastattelussa kuvataan vahva pyrkimys muuttaa asioita koko osavaltion alueella. Silloin henkilökohtaisen onnettomuus on ollut lähtökohta pinnistelyille, joiden tarkoituksena on uusi laki. Mikäli henkilö onnistuu pyrkimyksessään, vaikuttaa hänen lakialoitteensa muodollisesti kaikkiin osavaltion ihmisiin. Toisaalta se vaikuttaisi konkreettisestikin suureen joukkoon tutkijoita, työntekijöitä ja halvauspotilaita. On osuvaa sanoa, että kyseisessä artikkelissa kuvataan sosiaalinen päämäärä, joka tähtää kollektiivitason muutoksiin. Näin suuri päämäärä kuitenkin vaikuttaa niin suureen määrään ihmisiä, että on lähes aina täysin varmaa, että joku nousee vastustamaan esitystä. Niinpä tässäkin tapauksessa kristillisen oikeiston toiminta kuvataan suurimmaksi päämäärän saavuttamista vaikeuttaneeksi tekijäksi. Heidän toimintansa on vaikuttanut negatiivisesti haastateltavan henkilön mahdollisuuksiin saavuttaa elinaikanaan itselleen asettamansa päämäärä.

Sosiaalinen elämänhallinnan aihepiiri aktanttimallin mukaisesti jäsennettynä.

5.3.6 Taloudelliset tekijät

Taloudellinen elämänhallinnan aihepiiri kattaa kaiken puheen omaisuudesta sekä tuloista ja menoista. Kyse on tällöin nimenomaan rahassa mitattavista suureista. Sinänsä omaisuus, oli se sitten konkreettista käteistä tai rahaksi muutettavaa kiinteää omaisuutta, on hyvin lähellä aineellista elämänhallinnan aihepiiriä. Talouden elämänhallinnan aihepiirin tarinoiden logiikka on kuitenkin ennen kaikkea matemaattista. Talouden logiikka tekee tarinassa mistä tahansa asiasta rahassa mitattavia. Nimenomaan raha onkin yksi keskeisimmistä elämänhallinnan kysymyksistä lehtiartikkeleissa. Tarinoissa raha ei myöskään sulaudu sosiaaliseen elämänhallinnan aihepiiriin, koska kaikki sosiaalisesti arvokas, ei ole rahassa mitattavaa. Sen vuoksi talous onkin irtaantunut lehtiartikkelien elämänhallintakertomuksissa omaksi aihepiirikseen. Se kuvastaa länsimaisen yhteiskunnan hyvin pitkällä eriytynyttä ja luonnetta, jossa talous nähdään muista yhteiskunnallisista instituutioista erilliseksi ilmiöksi.

Lähtetäjänä taloudelliset tekijät ovat tarinoissa silloin, kun on kyse tuloista tai menoista. Se on suoraan yhteydessä taloudellisena subjektina toimimiseen, jolloin on kyse sijoittamisesta. Tarinoissa sijoittamisen muoto vaihtuu kertomuksissa riippuen siitä tahtooko henkilö käyttää tulojaan vai hillitää menojaan. Tulojen käyttäminen on kuluttamista, jolloin hankittua rahaa käytetään erilaisten kulutushyödykkeiden hankkimiseen. Menojen hillitseminen on puolestaan säästämistä. Tässä suhteessa kertomuksissa kuvattu henkilön käytettävissä oleva varallisuus lisää henkilön kulutusmahdollisuuksia. Se vähentää säästämisen tarvetta ja lisää mahdollisuuksia kuluttaa. Siksi tarinoissa kuvattu käytettävissä oleva varallisuus on tarinan auttaja. Tuo varallisuus

on resurssi, joka voi olla suoranaisesti rahaa tai jotain muuta rahaksi muutettavaa omaisuutta. Toisaalta kyse voi olla oman omaisuuden lisäksi kanssaihminen omaisuudesta, joka saadaan joko lahjaksi tai lainaamalla. Virallisella tasolla voidaan puolestaan sopia pankkilainoista, joiden avulla suuria menoja voidaan pilkkoa pienemmiksi. Lainaamisen ja lahjojen kautta taloudellinen elämänhallinnan aihepiiri liitetään lehtiartikkeleissa sosiaaliseen toimintaan. Kiinteän omaisuuden myymisen ja ostamisen kautta se liitetään puolestaan materialistisiin piirteisiin.

Vastustajana on kuitenkin kaikesta huolimatta aina niukkuus, joka tuottaa kuluttajalle ongelmia. Tavaraa, varallisuutta tai rahaa ei voi olla rajattomasti, mutta halu kuluttaa on ainakin näennäisesti rajaton. Sen vuoksi kukaan ei voi saada markkinoilta kaikkea haluamaansa ja on pakko rajoittaa omaa hankintojen tekemistä. Silloin tarinoissa liitetään kulutuskäyttäytyminen harkitsevaan rahankäyttöön ja itsekuriin, jolla vastustetaan markkinoiden houkutusia. Näin taloudellinen elämän aihepiiri liitetään myös henkilön psyyken toimintaan. Niukkuuden vuoksi tarinoissa liitetään laskelmointi kiinteäksi osaksi taloudellista subjektiutta. Laskelmoivan rahankäytön tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon mahdollisimman halvalla. Tämä toiminta on täysin matemaattista ja siinä vertaillaan eri kulutusmahdollisuuksien kustannuksia toisiinsa. Laskelmoivan toiminnan objektina on hyödyn tavoittelu. Kyse ei kuitenkaan ole aina hyödyn maksimoinnista. Tarinoissa kuvataan ajoittain usein epäedullisia ja täysin harkitsemattomia kauppoja.

Kirjailija meni huonekalukauppaan ja täräytti rahapulassa ollessaan velaksi itselleen 40 000:lla mummon markalla uusia huonekaluja.

”Työni on kirjoittaminen, ja kirjoittamisen tärkein väline on tyytyväisyys, hyvä mieli ja itseluottamus.” ...

Rakastan suunnattomasti valkoista nahkaa, ja olin pitkään haaveillut tällaisesta kalustosta, kirjailija sanoo ja tekee itselleen tilaa Doriksen ja Sulon [koiria] väliin, jotka taistelevat sohvilla vaaleanpunaisen Nasu-lelun herruudesta.

- Pari päivää huonekalujen saapumisen jälkeen Arttu [koira] pilasi nahkasohvan pinnan raapimalla. Eikä niitä oltu vielä edes maksettu!

Edellä mainitussa haastattelussa eräs suomalainen kirjailija kertoo elämänsä vaikeuksista. Alkoholiongelman lisäksi tekstissä mainitaan rahapula, joka on osoitus taloudellisten resurssien niukkuudesta. Rahapulaan ajautuva henkilö on elänyt yli omien varojensa, mutta katkelmassa kuitenkin kuvataan taloudellisessa mielessä täysin holtiton teko. Ostetaan kalliita huonekaluja

velaksi, vaikka rahapula vaivaakin. Ymmärrettäväksi tämän tekee henkilön pyrkimys tyytyväisyyteen, jonka hän kuvaa tärkeäksi edellytykseksi omalle työlleen. Kuluttaminen kuvataan usein artikkeleissa tyydytystä ja iloa tuottavaksi asiaksi, jolloin myös taloudellisen toiminnan objektina on pyrkimys onnellisuuteen. Kuitenkin esimerkkitapauksessa sinänsä positiivinen päämäärä tuottaa henkilölle vain lisää ongelmia, jolloin edellä kuvattu toimi on osoitus vähintäänkin tilapäisestä elämönhallinnan heikentymisestä. Tarinan kuvaus on heikkoa elämönhallintaa siinä mielessä, että se tuottaa tarinan päähenkilölle enemmän ongelmia kuin hyötyä.

Kaiken tarinoissa kuvatun taloudellisen toiminnan tuloksena syntyy muutoksia varallisuudessa. Se voi koskettaa joko yksilön henkilökohtaista varallisuutta tai lähipiirin tai jopa sitä suurempien yhteiskunnallisten kokonaisuuksien varallisuutta. Useimmiten varallisuus muuttuu muotoaan, mutta se myös siirtyy kuluttamisen kautta henkilöiltä toisille. Silloin taloudellinen toiminta liittyy muutokseen varallisuussuhteissa. Näin ollen talouteen liittyvä toiminta on melko usein poliittisesti väritynyttä, koska se liittyy hyvinvoinnin jakautumiseen ja kulutustottumuksiin.

Elämönhallintatarinoiden taloudellisten seikkojen jäsentyminen aktanttimallin mukaisesti.

6 YLEISKATSAUS ELÄMÄNHALLINTAAN

6.1 Käsitteiden selkiyttäminen

Ensinnäkin tässä työssä häilyvää ja epätasallista elämönhallinnan käsitettä on pyritty selventämään kartoittamalla sen käsitteellisiä ja teoreettisia juuria. Työn alussa selvitettiin, että elämönhallintaa käytetään suomennoksena niin *governmentality* kuin *coping*-käsitteelle. Nämä näkökulmat poikkeavat toisistaan hyvin paljon. *Governmentality* keskittyy valtakamppailuihin ja

siihen, millä keinoin ihmisiä ja etenkin väestöä hallitaan. Sen näkökulma liittyy foucault'laiseen hallinnan analytiikan koulukuntaan. *Coping* puolestaan keskittyy yksittäisen ihmisen keinoihin luoda itselleen mielekkäitä päämääriä ja elämän ongelmatilanteista selviämiseen. Sille ominainen näkökulma on peräisin psykologian tutkimusperinteistä.

Näitä näkökulmia on kuitenkin tärkeä yhdistellä. Elämäntoiminta on sekä yksilön kamppailua oman elämänsä ohjaamisesta, mutta samalla se toteutuu osana yhteiskunnan läpäisemiä valtasuhteita. Omaa elämäänsä järjestelivät ihmiset ovat osa valtasuhteita ja harjoittavat valtaa suhteessa itseensä ja ympäristöönsä saadakseen aikaan haluamiaan asioita. Sen vuoksi tässä tutkimuksessa elämäntoimintaa käsiteltiin nelitahoisena kokonaisuutena, jossa sisäinen ja ulkoinen sekä positiivinen ja negatiivinen elämäntoiminta luovat elämäntoiminnan ulottuvuudet. Sisäinen elämäntoiminta kuvaa henkilön pään sisällä tapahtuvia, niin tietoisia kuin tiedostamattomiakin prosesseja, jotka eivät näy ulkopuolisille. Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että tämä sisäinen elämäntoiminta keskittyy lähes poikkeuksetta itsen muokkaamiseen, jolla tarkoitetaan uusien taitojen, kykyjen ja ajattelutapojen kaltaisten asioiden opettelemista. Ulkoinen elämäntoiminta käsittää puolestaan konkreettiset toimenpiteet, jotka henkilö suuntaa ympäristöönsä. Sen pyrkimys on aineistossa lähes poikkeuksetta ympäristön muovaaminen.

Positiivinen elämäntoiminta puolestaan tarkoittaa päämääriin pyrkimistä ja negatiivinen elämäntoiminta on vastoinkäymisiä vastaan taistelemista. Positiivinen elämäntoiminta keskittyy ennalta suunniteltuihin tekoihin, joiden tarkoitus on saavuttaa valmiiksi päätetyt päämäärät. Negatiivinen elämäntoiminta on puolestaan aineiston pohjalta erilaisten uhrauksien tekemistä. Se keskittyy alkuperäisten päämäärien ja tarkoituksien kannalta vieraisiin elementteihin. Ne ovat seurausta yllätyksellisistä tilanteista, jotka pakottavat tarinan päähenkilön tekemään jotain muuta kuin aluksi halusi. Sen vuoksi negatiivinen elämäntoiminta onkin päämäärien ja tarkoituksien ketjun kannalta ylimääräistä tekemistä, johon ympäristön olosuhteet pakottavat.

Sisäinen elämäntoiminta antaa kuvauksen *coping*-elämäntoiminnalle tyypillisille yksilölähtöisille piirteille. Ulkoinen elämäntoiminta on puolestaan paljon lähempänä *governmentality*-elämäntoimintaa, koska se keskittyy henkilön konkreettisiin toimiin, joka liittyy henkilön psyyken hänen ympäristönsä sosiaalisiin suhteisiin. Samalla juuri noiden tekojen, puheen ja eleiden kautta määrittyvät henkilöiden väliset valtasuhteet. Myös henkilön ulkopuoliset valtasuhteet vaikuttavat henkilöön juuri kehon kautta, koska kehoa valvotaan, rangaistaan ja tarkkaillaan. Positiivinen ja negatiivinen elämäntoiminta puolestaan paljastaa aineistossa valtasuhteen suunnan, jonka piiriin

artikkelin toimija on asetettu. Positiivisessa eli päämääriin pyrkivässä elämänhallinnassa henkilö pääsee käyttämään valtaa suhteessa ympäristöönsä haluamiensa asioiden aikaansaamiseksi. Toisaalta negatiivisessa elämänhallinnassa henkilö kamppailee vastoinkäymisiä vastaan. Vastoinkäymiset saavat artikkeleissa hyvin usein ihmisen hahmon, vastakkaisia intressejä edustavien henkilöiden muodossa, jolloin kyse on aina konkreettisesta valtakamppailusta. Näin negatiivinen elämänhallinta kuvaa lähes aina tilannetta, jossa artikkelin henkilö on joutunut alistumaan ympäröiviin valtasuhteisiin vasten omaa tahtoaan.

Toinen elämänhallinnan yhteiskuntatieteelliseen käsittelyyn liittyvä käsitteellinen epäselvyys liittyy elämänpolitiikkaan. Elämänhallinta on usein kylkiäisenä Giddensin ja Foucault'n seuraajien teksteissä, jotka käsittelevät myös elämän politisoitumista. Nämä kaksi teemaa liittyvät näissä teksteissä toisiinsa melko kiinteästi. Giddensin ja Foucault'n seuraajat ovat kuitenkin tarkastelleet ihmiselämän politisoitumiseen liittyviä kysymyksiä toisilleen hyvin vastakkaisista näkökulmista. Giddens käsittelee sitä millaisia poliittisia vaikutuksia ja seurauksia yksilöiden tekemillä arkipäiväisillä päätöksillä on yhteisöllisellä, valtiollisella ja globaalilla tasolla. Hänen tarkastelussaan poliittisten vaikutusten suunta kohdistuu yksilöstä kollektiivien suuntaan. Giddensin tarkastelussa yksilöllisten valintojen politiikka synnyttää uusia puoluepoliittisia teemoja ja nostattaa jo olemassa oleville poliittisille areenoille uusia kysymyksiä.

Hallinnan analytiikalle taas on tyypillistä tarkastella elämän politisoitumista biopolitiikkana. Biopolitiikka ymmärretään puolestaan juuri elämän hallinnoimiseksi biologisessa mielessä. Se kuvaa kuinka erilaiset ihmisorganismien biologiset piirteet ovat tulleet uusien teknologisten sovellutusten kautta ihmisten päätösten kohteeksi. Samalla nuo uudet mahdollisuudet luovat uusia sääntelyn ongelmia ja tällä tavoin biopolitiikka koskettaa ihmisten elämää lähinnä biologisessa mielessä. Toisaalta hallinnan analytiikan kautta elämänpolitiikka on myös ihmismassojen elämän ohjaamista. Nykyaikaisen hallinnan tarkoitus on saada ihmiset haluamaan ja toimimaan luonnostaan vallan harjoittajan kannalta hyödyllisellä ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Usein biopolitiikassa tarkasteluissa vallan harjoittajaksi ymmärretään jokin virallinen hallintoorganisaatio. Näin ollen Giddensin ja hallinnan analytiikan elämänpolitiikat poikkeavat toisistaan hyvin voimakkaasti. Giddens tarkastelee sitä miten yksilöiden elämäntapavalinnat vaikuttavat poliittisesti kollektiiveihin ja hallinnan analytiikka tarkastelee sitä miten kollektiivitasoisen päätöksen vaikuttavat yksilöiden elämään.

Elämänpolitiikan ja elämänhallinnan käsitteellisiin juuriin ei ole aikaisemmin tällä tavalla Suomessa perehdytty. Elämänpolitiikasta ja elämänhallinnasta kirjoittavat henkilöt eivät tee teksteissään eroa käyttävätkö he elämänhallintaa *coping*- vai *governmentality*-merkityksessä. Toisaalta elämänpolitiikasta keskusteltaessa ei eroteta selkeästi hallinnan analytiikkaa ja giddensiläistä tarkastelua toisistaan. Tietenkin nämä teoreettiset taustasitoumukset on aika usein helppo päätellä käsitteiden asiayhteyksistä. Kuitenkin näiden käsitteiden teoreettisten taustojen läpikäymisellä on oma tieteellinen arvonsa, joka lisää tietämystä näihin ilmiöihin liittyvistä näkökulmista.

6.2 Aikalaisdiagnoosi

Toinen tämän työn tieteellinen merkitys on aikalaisdiagnostinen. Aikalaisdiagnoosilla tarkoitetaan vastauksien etsimistä aikamme keskeisiin piirteisiin. Ihmisten vapautta ja modernisaatiota on aiemminkin analysoitu hyvin monilla tavoilla, mutta elämänhallinnan yhteiskunnallista yhteyttä ei ole näissä analyyseissa aiemmin tulkittu. Tässä työssä elämänhallinta sijoitettiin sosiaalisena ilmiönä yhteiskunnan sosiaaliseen maailmaan. Elämänhallinta on ajankohtaistunut yksilön valinnan vapauden lisääntyä, mutta samalla se viittaa siihen, että yksilöt ovat aiempaa suuremmassa vastuussa omaa elämäänsä koskevista päätöksistä. Elämänhallinta ei sen vuoksi ole mikään ympäristöstään eristetty ilmiö, vaan liittyy yhteiskunnan rakenteiden ja sosiaaliseen maailman muutoksiin. Elämänhallinnalla on siis oma yhteiskunnallinen taustansa.

Elämänhallinnan yhteiskunnallista taustaa tässä tutkimuksessa kartoitettiin Giddensin ja Foucault'n ajatuksien avulla. Heidän teostensa pohjalta on mahdollista kartoittaa sitä, mitkä sosiaaliset muutokset ovat tehneet elämänhallinnasta ajankohtaisen ilmiön juuri nyky-yhteiskunnassa. Tarkastelu keskittyy näiltä osin länsimaiseen kulttuuripiiriin, koska kulttuuripiirien väliset eroavaisuudet ovat niin suuria, ettei niiden analysoiminen ole näin suppeassa työssä tarkoituksenmukaista. Giddensin ja Foucault sopivat elämänhallinnan yhteiskunnalliseen taustoittamiseen kahdesta syystä. Ensinnäkin heidän tuotantoaan käsittelevissä artikkeleissa käytetään elämänhallintakäsitettä, eikä sitä sitten juuri muunlaisista sosiologisista julkaisuista löydykään. Sen vuoksi heidän ajatuksiensa hyödyntäminen on luontevin valinta elämänhallinnan teoreettiseen taustoittamiseen.

Toiseksi Giddens ja Foucault kertovat melko samankaltaisen tarinan modernisaatiosta, tosin lähes toisilleen vastakkaisista näkökulmista. Giddens käsittelee sitä miten traditionaalisesta yhteiskunnasta siirryttiin jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan. Se kuvaa modernin ihmisen valinnan

vapauden lisääntymistä. Foucault puolestaan kertoo tarinan kurinpitoyhteiskunnan kehitymisestä. Se puolestaan kuvaa tarkkailu- ja hallintakoneiston kehitystä, joka on vähintäänkin potentiaalinen lähtökohta yksin vapauden vähentymiselle. Näille kahdella teoreettisella lähestymistavalla on monta yhteistä piirrettä.

Nimitin elämänhallinnan ajankohtaistumiseen liittyvää yhteiskunnallista kehitysvaihetta jälkitraditionaaliseksi kurinpitoyhteiskunnaksi. Ensimmäinen sen keskeinen piirre on, että normien valvonnan painopiste näyttää siirtyneen yhteisöltä valtiolle. Vaikka valtio onkin saanut uusia voimavaroja, niin on myös tapahtunut kansalaisyhteiskunnalle Mannin mukaan. Kansalaisten sivistystaso, saatavilla olevat teknologia, liikkuvuus ja tiedonsiirto ovat kehittyneet. Sen vuoksi valtio ei olekaan näennäisestä vahvistumisestaan huolimatta onnistunut tehokkaammin kontrolloimaan ihmisten toimintaa. Näiden teorioiden pohjalta näyttäisikin, että ainakin väliaikaisesti valtion kontrolli on jopa heikentynyt. Normien näkökulmasta valinnan vapaus on lisääntynyt ja yhteisön sekä valtion kyky valvoa jäseniään on vähentynyt. Se on ensimmäinen jälkitraditionaalisen kurinpitoyhteiskunnan keskeinen piirre.

Toinen keskeinen piirre on se, että yksilöiden identiteetistä on tullut aktiivisten valintojen kohde. Foucault tarkasteli identiteettiä hallinnan kautta. Hänen mukaansa kurinpitovalta pyrkii luomaan henkilölle sellaisia identiteetin määrittelyjä, jotka saavat hänet käyttäytymään luonnostaan vallan harjoittajan kannalta edullisella tavalla. Kuitenkin toimija voi käyttää valtaa myös itseensä ja kehittää omia taitojaan ja toimia myös ulkoisten vaatimusten vastaisesti. Se liittyy moraalisiin päätöksiin siitä noudatetaanko vai eikö noudateta ulkoa käsin määrättyjä sääntöjä. Samalla henkilö luo itse itselleen omien tarkoitusperiensä pohjalta päämääriä. Näitä itsehallinnan piirteitä Foucault nimitti minätekniikoiksi. Tästä näkökulmasta päämäärien ketjun syntyminen liittyy itseään hallitsevan ihmisen toimintaan ja hänen suhteeseensa ympäristön sääntöihin. Giddensin mukaan jälkitraditionaalinen identiteettityö perustuu puolestaan elämäntapavalintoihin. Elämäntavat eivät määrää pelkästään sitä miten toimimme, vaan myös sen keitä olemme. Yhteiskunta on kuitenkin nykyään jatkuvien nopeampien muutosten kohteena, jolloin henkilöt joutuvat jatkuvasti ponnistelemaan sovittaakseen elämäntapansa ja identiteettinsä ympäristön muuttuviin vaatimuksiin. Sen vuoksi identiteettityö on koko eliniän jatkuva prosessi. Siksi myös päämäärien ja tarkoitusperien ketjun ylläpitäminen edellyttää jatkuvaa aktiivista toimintaa nykyään. Näin Foucault ja Giddens liittävät päämäärien ja tarkoitusperien syntymisen ja ylläpitämisen, eli elämänhallinnan, osaksi henkilöiden identiteettityötä.

Kolmanneksi Giddens ja Foucault käsittelevät asiantuntijoiden roolia uudessa yhteiskunnassa. Giddensin mukaan asiantuntijat ovat keskeisin nykyihmisen elämää jäsentävä auktoriteetti. Asiantuntijoiden tuottaman tiedon pohjalta muovataan omaa identiteettiä ja elämäntapaa. Tarkoituksena on etenkin erilaisiin valintoihin liittyvien riskien minimoiminen. Giddens kuitenkin jättää tässä suhteessa analysoimatta kokonaan sen, että asiantuntijoillakin on omat intressinsä. Puolestaan Foucault'n mukaan juuri asiantuntijat tuottavat valtavan määrän tietoa hallintakoneiston tarpeisiin ja sitä käytetään tehostamaan kurinpitovallan toimivuutta. Näin myös asiantuntijatiedon avulla pyritään ohjaamaan ja hallitsemaan sen kohteena olevia ihmisiä. Asiantuntijatiedon avulla elämäänsä hallitsemaan pyrkivä henkilö saa asiantuntijoilta apua ponnisteluisaan, mutta tulee samalla myös itse hallituksi.

Neljänneksi Foucault ja Giddens ottavat esille elämän politisoitumiseen liittyviä teemoja. Tässä suhteessa biopoliittiset teemat eivät ole kovin kiinnostavia, koska ne ovat vain yksi mahdollinen elämänvalintoihin liittyvä poliittisten kannanottojen muoto. Sen sijaan on paljon kiinnostavampaa havaita, että puoluepoliittiset ponnistelut ovat myös osa yksittäisten ihmisten päämäärien ja tarkoituksien ketjua. Lisäksi melko usein näiden päämäärien syntyminen liittyy läheisesti yksilöiden elämäkokemuksiin. Myös poliittisissa liikkeissä toimiville ihmisille liikkeen poliittiset päämäärät ovat osa henkilökohtaisia päämääriä ja tarkoituksia. Silloin poliittiset päämäärät limittyvät liikkeessä toimivien henkilöiden elämäntarkoituksiin.

Vaikka tämä tarkastelu onkin melko suppea, ei tämän kaltaista elämäntarkastelun yhteiskunnallisten yhteyksien tarkastelua ole aiemmin tehty. Suppeudestaan huolimatta tämä analyysi voi toimia tärkeänä lähtökohtana tuleville yhteiskuntateoreettisille elämäntarkasteluille. Se osoittaa normien, identiteetin, asiantuntijoiden ja elämän politisoitumisen yhteydet elämäntarkastelun yhteiskunnalliseen ajankohtaistumiseen. Kaikki niihin liittyvät yhteiskunnalliset teoriat ovat hyödyllisiä elämäntarkastelussa. Ainakin Foucault, Giddens ja Beck ovat tuotannossaan käsitelleet niihin liittyviä teemoja.

6.3 Empiiriset tulokset

Kolmas tämän tutkimuksen tieteellinen merkitys liittyy empiirisiin tuloksiin. Ensimmäinen empiirinen osio antaa vastaukset tämän työn tutkimuskysymyksiin ja luo yleiskuvan siitä miten elämäntarkastelua tuotetaan suomalaisissa aikakauslehdissä. Sinänsä tämän kaltainen tieto on tieteellisesti mielenkiintoista jo sellaisenaan. Varsinainen tieteellinen anti kuitenkin liittyy siihen, miten

lehtiartikkelianalyysin tuottamaa tietoa voidaan soveltaa kuvaamaan ihmisten arkista elämönhallintaa sekä siihen millaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia niihin sisältyy. Näitä empiirisiä yleistyksiä ennen on kuitenkin syytä käydä läpi varsinaisen analyysin anti ja vastata tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysissa käytettiin apuna aktanttimallia, jonka avulla jäsennettynä tarinoista hahmottui miten suomalaisissa aikakauslehdissä elämönhallintaan liittyviä kertomuksia tuotetaan. Analyysin tulokset olivat kaksiosaisia. Ensinnäkin elämönhallintakertomusten vaiheiden analyysi antoi tietoa siitä millaiset tarinoiden piirteet yhdistävät kaikkia elämönhallintakertomuksia toisiinsa. Se paljastaa millaisten tekijöiden varassa elämönhallintakertomus kulkee vaiheesta toiseen. Toisaalta aikakauslehdissä oli erotettavissa toisistaan kuusi elämönhallinnan aihepiiriä, joiden kautta lehtiartikkeleissa tuotetaan kuusi toisistaan poikkeavaa elämönhallinnan kokonaisuutta, jotka antavat konkreettisen muodon artikkelissa kuvatuille tapahtumille.

Elämönhallintatarinoille tyypillistä tarinan kulkua voidaan kuvata seuraavasti. Ensin tapahtumat alulle panevana lähettäjänä toimii kohtalokas hetki. Kohtalokas hetki kuvataan aina jollain tavalla uudeksi tai haastavaksi tilanteeksi. Kohtalokkaan hetken seurauksena muodostuvat kaikkein keskeisimmät tarinan auttajaksi jäsenyvät resurssit ja vastustajina esitetyt ongelmat. Tarinan edetessä ongelmia ja resursseja saattaa ilmaantua lisää, mutta usein ne yhdistetään kuitenkin tavalla tai toisella loogisiksi seurauksiksi kohtalokkaan hetken tapahtumista. Resurssit ovat artikkeleissa toimintaa mahdollistavia tekijöitä ja ongelmat puolestaan sitovat osan henkilön resursseista tämän tahdon vastaisesti ja ovat näin toiminnan mahdollisuuksia rajoittavina tarinoiden piirteinä. Usein kohtalokasta hetkeä kuvataan samalla niin uusia resursseja ja ongelmia yhtäaikaaisesti synnyttävänä tilanteena. Yleensä tilanteen kuvauksessa kuitenkin painottuu jompikumpi näistä näkökulmista toista paljon voimakkaammin. Mikäli toiminnan mahdollisuuksia avaavien resurssien näkökulma painottuu tekstissä, keskittyy artikkeli positiiviseen elämönhallintaan. Jos kohtalokas hetki sen sijaan kuvataan ongelmalliseksi, keskittyy artikkeli negatiiviseen elämönhallintaan. Usein kuitenkin positiivinen ja negatiivinen elämönhallinta limittyvät toisiinsa artikkelien tarinoissa, koska päämääriin pyrkiminen sisältää jo itsessään lukuisien ongelmien eliminoimisen. Toisaalta myös ongelmien eliminoiminen voi sinänsä olla jo päämäärä.

Aktanttimallin mukainen subjektius keskittyy elämönhallinta artikkeleissa kuvaamaan tarinan henkilön tahtoa. Tahto antaa motiivit ja merkityksen tarinan henkilöiden toimille. Artikkeleissa tahtoa ei kuitenkaan oteta annettuna vaan lähes jokaisessa artikkelissa kuvataan kuinka henkilön

tahto syntyy vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ympäristön tapahtumat voivat muuttaa sitä mitä henkilö kokee haluavansa. Monet tekijät myös vaikeuttavat tahdon muodostumista ja selkiytymistä. Usein artikkeleissa kuvattuihin tilanteisiin liitetään yhtäaikaaisesti niin hyviä kuin huonojakin puolia ja sen vuoksi henkilö voi tuntea ristiriitaisia tuntemuksia tilanteessa. Toisaalta myös henkilön sisäiset ristiriidat voivat aiheuttaa sen, että hän ei oikein vaikuta tietävän mitä haluaa. Ongelmat pysyä omissa päätöksissä saattavat olla sen vuoksi keskeinen oire huonosta elämönhallinnasta. Tahdolla on kohde, joka on aktanttimallissa objekti. Tämä tahdon objekti on elämönhallintatarinoissa onnellisuus. Tarinoissa henkilöt tavoittelevat asioita, joihin he liittyvät positiivisia mielteitä ja kokevat lisäävän heidän onnellisuuttaan ja hyvinvointiaan. Puolestaan hyvinvoinnille haitallisia tai muita negatiivisia mielteitä tuottavia tekijöitä pyritään välttämään. Artikkeleissa onnea ei siis tavoitella koskaan suoraan vaan tavoitteena on aina jokin konkreettinen asia, jonka saavuttaminen sitten koetaan onnea ja hyvinvointia lisääväksi.

Tarinoiden lopuksi kuvataan aina muutos, joka jäsentyy tarinoiden vastaanottajaksi. Kuvattu muutos voi kohdistua niin henkilöön itseensä kuin ympäristöönkin. Henkilön itsensä muutokset liittyvät sisäiseen elämönhallintaan ja ympäristön muutokset puolestaan ulkoiseen elämönhallintaan. Varsinkin ulkoinen elämönhallinta saa usein poliittisia sävyjä. Hyvin usein tarinoissa ongelmat saavat konkreettisen ilmauksensa toisten ihmisten muodossa. He ovat silloin henkilöitä, jotka edustavat tarinan päähenkilön kannalta vieraita tai täysin vastakkaisia intressejä. Syntyy etu- ja intressiristiriitoja, joiden välistä kamppailua voidaan nimittää poliittiseksi toiminnaksi. Nämä kamppailut toteutuvat artikkeleissa usein pienimuotoisina muutamia ihmisiä koskettavina kysymyksinä. Aineistoon sisältyy kuitenkin myös lukuisia esimerkkejä siitä, että haastavien elämäkokemusten pohjalta voi syntyä suurempiakin poliittisia pyrkimyksiä, jolloin syntyy uusia puoluepoliittisia teemoja. Giddensiläinen elämänpolitiikka ja elämönhallinta linkittyvät toisiinsa, koska yleensä poliittisten liikkeiden päämäärät ovat keskeinen osa siinä mukana toimivien ihmisten tarkoitusperien ja päämäärien ketjua.

Toiseksi aktanttimallin avulla aikakausilehtien elämönhallintatarinat jakautuivat kuudeksi toisistaan poikkeavaksi elämönhallinnan kokonaisuudeksi. Nimitin nämä kuusi elämönhallinnan kokonaisuuksia tuottavaa tekijää elämönhallinnan aihepiireiksi. Elämönhallinnan aihepiirit erottuvat toisistaan sen vuoksi, että niitä kaikkia luonnehtii hieman toisistaan poikkeava tarinoiden logiikka. Se puolestaan näkyy siinä, että aktanttimallin asemat saavat toisistaan poikkeavia sisältöjä. Ne antavat tarinan tapahtumille konkreettisen muodon. Nämä kuusi elämönhallinnan aihepiiriä ovat tieto, aika sekä psyykkiset, aineelliset, sosiaaliset ja taloudelliset tekijät. Tämä jaottelu kuvaa sitä,

että elämänhallinta jakautuu myös lehtiartikkeleissa hyvin moneen toisistaan poikkeavaan osaluueeseen.

Aineelliset tekijät kattavat kertomuksissa koko aineellisen ympäristön ja toimijan oman kehon sekä niihin liittyvät ilmiöt ja niiden vaatiman tilan. Keskeistä tässä suhteessa kertomuksissa on se mikä on fyysisesti mahdollista. Tietoa puolestaan käsitellään artikkeleissa oikeiden ja väärin arvioiden sekä tiedon tarvetta kuvaavien kysymysten kautta. Silloin tarinan tärkein piirre on tietämyksen arvionvaraisuus ja epävarmuus. Aika puolestaan esiintyy artikkeleissa viittauksina kiireeseen, kiireettömyyteen tai tulevaisuuteen ja menneisyyteen. Keskeisintä on tällöin kaikkien haluttujen asioiden suhteuttaminen käytettävään aikaan. Psykkiset tekijät antavat puolestaan tarinoissa kuvauksensa psyykkisille prosesseille ja henkilöiden luonteenpiirteille. Tavanomaista psyyken toiminnan kuvauksissa on tilanteen sisäinen hallinta ja tahdon muodostaminen. Sosiaaliset tekijät keskittyvät sen sijaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin ilmiöihin. Silloin tarinan ydin on muiden ihmisten kanssa toimiminen. Taloudellinen elämänhallinnan aihepiiri käsittelee kaikkia rahassa mitattavia asioita ja toimintaa. Keskeistä siinä on tulojen suhteuttaminen menoihin.

Tyypillisesti lehtiartikkelien yksinkertaistettu kerronta luo elämänhallintaan liittyviä tilanteita yhden, kahden tai kolmen elämänhallinnan aihepiirin avulla. Harvoin artikkelit huomioivat tilannetta läpi käydessään useampia elämänhallinnan aihepiirejä. Vaikka analyysissä elämänhallinnan aihepiirejä onkin analyttisistä syistä ja esityksen selkiyttämiseksi käsitelty toisistaan erillisinä tarinatyyppinä, ovat ne käytännössä sekoittuneet toisiinsa artikkelien kerronnassa. Lehtiartikkelit luovat tilanteen kuvauksia erilaisina elämänhallinnan aihepiirien yhdistelminä, jolloin jokainen aihepiiri tuo tilanteeseen omia ominaispiirteitään. Jos tarinaa tarkastellaan kokonaisuudessaan, on siitä usein löydettävissä merkkejä kaikista kuudesta elämänhallinnan aihepiiristä vaikka ne eivät olekaan yhtä aikaa läsnä kaikissa tarinan vaiheissa.

Varsinaisiin tutkimuskysymyksiin on mahdollista vastata vain yhdistelemällä nämä kaksi analyysin puolta toisiinsa. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, miten aikakauslehdissä kuvataan ihmisten toimintaa rajoittavia ja mahdollistavia tekijöitä. Vastaus tähän löytyy aktanttimallin auttajiksi ja vastustajiksi jäsenyvvistä elämänhallinnan aihepiirien piirteistä. Auttajat vastaavat toimijan käytettävissä olevia resursseja, kuten edellä on jo todettu, ja ne avaavat tarinoiden henkilöille uusia mahdollisuuksia. Resurssit siis ovat toimintaa mahdollistavia tekijöitä ja ne noudattavat elämänhallinnan aihepiirien mukaista jakoa kuuteen luokkaan. Aineelliset resurssit ovat suoja tai apuväline, psyykkiset resurssit puolestaan hyödyllisiä taitoja tai kykyjä, sosiaaliset resurssit

rakentuvat positiivisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja taloudelliset resurssit ovat omaisuutta. Aika on puolestaan resurssi silloin, kun henkilöllä on käytettävissään vapaata aikaa ja hyödyllinen tieto jäsentyy myös tarinoissa resurssiksi.

Ongelmat ovat henkilön toimintaa rajoittavia tekijöitä ja ne jäsentyvätkin aktanttimallissa vastustajien asemaan. Myös ongelmat voidaan luokitella kuuteen luokkaan elämönhallinnan aihepiirien mukaisesti. Aineelliset ongelmat ovat haittoja tai esteitä, aika on ongelmallista rajallisuutensa vuoksi, psyyken ongelmat ovat aiheutuvat pakonomaisuudesta ja kyvyttömyydestä, sosiaaliset ongelmat saavat ilmaisuensa negatiivisen sosiaalisen vuorovaikutuksen muodossa, taloudellisesti ongelmallista on niukkuus ja tieto on ongelma silloin, kun se koetaan haitalliseksi tai puutteelliseksi. Niin tieto, aika kuin materialistiset, sosiaaliset, psyykkiset ja taloudelliset tekijät muovaavat lehtiartikkeleissa toiminnan mahdollisuuksia joko rajoittamalla tai mahdollistamalla henkilön kykyä toimia tahtonsa mukaisesti.

Toinen tutkimuskysymys oli, kuinka aikakauslehdissä kuvataan elämönhallinnan keinoja. Tahdon muodostuminen ja toteuttaminen tarinoissa koko elämönhallinnan ydin, koska vain se antaa riittävän vakaan suunnan toiminnalle. Muutoin artikkelien kuvauksen mukaan henkilöt eivät kykene toimimaan riittävän pitkäjänteisesti ja saavuttamaan päämääriään jatkuvasti muuttuvissa elämäntilanteissa. Tahdon toteutumisen muoto vaihtelee kuitenkin sen mukaan mille elämönhallinnan aihepiirille se artikkelissa sijoitetaan. Artikkeleissa kuvataan siis kuusi elämönhallinnan keinoa: aineellisen ympäristön muokkaaminen, ajankäytön organisoiminen, psyykkinen työ, sosiaalinen vuorovaikutus, sijoittaminen ja tiedon tuottaminen ja hankkiminen. Ne antavat kullekin elämönhallinnan aihepiirille tyypillisen kuvauksen henkilön tahtoa toteuttavalle toiminnalle.

Kolmas tutkimuskysymys oli, miten elämönhallinnan vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan käsitellään aikakauslehdissä. Artikkeleissa elämönhallinnan vaikutukset saavat muutoksen muodon. Tiivistetysti voidaan sanoa, että ne ilmenevät kuudella tavalla: aineellisen järjestyksen, ajankäytön, psyykkisten reaktioiden, sosiaalisten suhteiden, varallisuussuhteiden tai tietovaltasuhteiden muuttumisena. Usein nämä vaikutukset saavat myös poliittisia sävyjä, koska näiden tekijöiden määrittelyyn ja muuttamiseen liittyy artikkeleissa usein useamman kuin vain yhden ihmisen intressejä. Tarinoiden henkilöt eivät itse välttämättä tarkoituksellisesti tee poliittisia kannanottoja, mutta valintoja tehdessään hän usein joutuu osallistumaan erilaisten intressien välisiin kiistoihin yhteiskunnallisten kysymysten määrittelemisestä. Yksittäisen henkilön vaikutus koko

yhteiskuntaan on kuitenkin hyvin heikko. Useammin artikkeleiden elämänhallinnan vaikutukset kattavatkin hyvin pienen piirin tarinan päähenkilön lähipiiriä. Vaikutusten suppeus ei kuitenkaan poista artikkeleiden kerronnasta sitä tosiasiaa, että elämän päätökset liittyvät usein erilaisten intressien väliseen kamppailuun ja ovat niiltä osin poliittisia. Näin ollen saattaa olla osuvaa sanoa, että elämänpolitiikkaa on kuutta eri tyyppiä, koska kaikki elämänhallinnan aihepiirit tuottavat toisistaan poikkeavia elämänpoliittisia kysymyksiä.

6.4 Lehtiartikkeleita laajempia näkökulmia

Empiiriset tulokset kuvaavat siis kuinka elämänhallinta tuotetaan kuuden elämänhallinnan aihepiireiksi nimetyn tekijän kautta. Toiseksi empiirinen tarkastelu osoittaa elämänhallinnan vaiheille ominaisia piirteitä. Artikkeleiden kuvaamalla tapahtumilla on oma taustansa, joillekin ihmisille tapahtuneissa asioissa. Se tekee mahdolliseksi luoda myös lehtiartikkelien kerronnan pohjalta pienen katsauksen elämänhallinnan reaalisiin arkielämän piirteisiin. Kyse on kuitenkin jo kolmannen tason tulkinnasta tässä suhteessa. Ensin on artikkelin kuvaamien henkilöiden tulkinta siitä, mitä heille tapahtui. Tätä tulkintaa tulkiten puolestaan artikkelin kirjoittaja on kirjoittanut lehteen artikkelin, jonka pohjalta minä olen tehnyt tutkijana omat johtopäätökseni. Sen vuoksi on oltava äärimmäisen varovainen tämän kaltaisissa yleistyksissä ja esitänkin vain kaksi reaalimaailmaa kuvaavaa huomiota, joista on apua elämänhallinnan jatkotutkimuksissa.

Ensinnäkin elämänhallintatarinat osoittavat hyvin selkeästi sen, että henkilön tahto ei ole mikään staattinen tai aina edes kovin selkeä kokonaisuus. Tahto kuitenkin on elämänhallinnan ydin, koska se antaa henkilön toimille merkityksen ja suunnan. Näin on asioiden laita hyvin todennäköisesti myös reaalimaailmassa. Sen vuoksi elämänhallinnan analyysin on huomioitava se kuinka henkilön tahto muodostuu vuorovaikutuksessa hänen ympäristönsä kanssa. Elämänhallinnan analyysin ei sen vuoksi pitäisi koskaan ottaa henkilön tahtoa annettuna, vaan etsiä syitä siihen, minkä vuoksi henkilö nimenomaan tahtoo mitä nyt sattuuukaan tahtomaan. Tähän tekijään liittyy myös mielenkiintoisia tutkimuskysymyksiä jatkotutkimuksia silmällä pitäen. Esimerkiksi jatkossa voitaisiin tarkastella sitä, miten vapaat resurssit muutetaan päämääriksi ja millaisin keinoin niihin pyritään.

Toiseksi elämänhallinnan aihepiirit ovat niin leimallinen piirre elämänhallintatarinoissa, että niiden mukaisella jaottelulla on varmasti empiiristä voimaa myös artikkelitekstien ulkopuolella. Elämänhallinnan aihepiirit antavat täysin kattavan kuvauksen kaikista ihmisen käytössä olevista resurssien ja voimavarojen muodoista. Sen vuoksi voidaan ajatella, että elämänhallinnan aihepiirit

luovat myös ihmisten valinnan vapauden mahdollistamalla ja estämällä erilaisia toiminnan muotoja. Sosiologiassa on lukuisia muitakin jaotteluita, joiden avulla resurssien muotoja on pyritty kartoittamaan. Elämänhallinnan aihepiirit kuvaavat resursseja siitä näkökulmasta, miten henkilöt itse ne ymmärtävät. Sen vuoksi esimerkiksi Bourdieun kulttuurinen pääoma puuttuu jaotteluista. Kulttuuri on ilmeisesti niin monimutkainen ilmiökokonaisuus, että se rakentuu henkilöiden elämysmaailman tasolla lukuisien elämänhallinnan aihepiirien kautta. Se sisältää niin aineellisia, sosiaalisia, tiedollisia, taloudellisia kuin psyykkisiäkin piirteitä. Koska niiden mukainen resurssien jaottelu noudattaa hyvin läheisesti henkilön omaa käsitystä voimavaroistaan, voi se avata aiempaa helpompia teitä tutkia henkilöiden käytössään olevia resursseja. Tutkijan ja tutkittavan näkökulmat ovat silloin lähempänä toisiaan ja yhteisymmärryksen löytyminen on myös helpompaa.

Jatkotutkimuksellinen haaste saattaisikin olla tässä mielessä elämänhallinnan aihepiirien mukaisen mallin toimivuuden testaaminen. Esimerkiksi haastattelututkimuksen avulla voidaan testata hahmottavatko ihmiset valinnan vapautensa juuri elämänhallinnan kuuden aihepiirin kautta. Se voi olla myös mielenkiintoinen uusi näkökulma eriarvoisuuteen ja hyvinvointiin sekä siihen, mitkä tekijät tekevät toisista menestyjiä ja toisista häviäjiä. Tämän näkökulman keskiössä olisi omaa elämäänsä hallitseva ja siitä itse vastuussa oleva ihminen, jonka elämä omien päätösten tulosta. Resurssien puute ilmentää artikkeleissa ongelmia, koska ne rajoittavat henkilön toiminnan mahdollisuuksia voimakkaasti. Silloin estyy tai rajoittuu nykyaikaisen yhteiskunnan odotusten mukainen oman elämän hallinnointi ja ajaututaan ongelmiin. Resurssien puute ilmentää tässä suhteessa ongelmia. Hedelmällinen lähestymistapa tähän ilmiöön voisi olla elämänhallinnan aihepiirien mukaisten resurssien kartoittaminen. Silloin etsittäisiin juuri niitä resursseja, joiden puute estää henkilöä pääsemästä pois ikävistä elämäntilanteista. Sen pohjalta voitaisiin luoda sosiaalipoliittisia toimenpiteitä puuttuvien resurssien kompensoimiseksi. Näin elämänhallinta avaa uusia näköaloja eriarvoisuuteen selittämällä sitä tekijöillä, jotka estävät henkilöä toteuttamasta itseään ja omia tarkoitusperiään.

6.5 Työn tieteellinen ja yhteiskunnallinen merkitys

Näillä tuloksilla on kahdenlaisia merkityksiä. Ensinnäkin elämänhallinnan tieteellisellä tarkastelulla on yhteiskunnallinen merkitys. Elämänhallinta on yleistynyt asiansanana erityisesti sosiaalipoliittisissa julkaisuissa. Se on osoitus siitä, että julkinen sektori etsii itselleen uusia keinoja vaikuttaa yksilöiden ongelmiin. Anttosen ja Sipilän mukaan hyvinvointivaltion menoissa on pyritty säästämään. Joidenkin palveluiden kattavuutta on leikattu ja tarveharkintaa lisätty. Usein

hyvinvointivaltio myös nähdään syyksi korkeaan veroasteeseen ja 90-luvun lamaan. (Anttonen & Sipilä 2000, 89–96.) Sen vuoksi hyvinvointivaltioon kohdistuu muospaineita ja ne näkyvät myös siinä, että elämähallinta on saanut aiempaa enemmän mielenkiintoa osakseen. Yksilöiden elämähallinnan keinojen tukeminen voikin olla merkittävä lähtökohta uusien hyvinvointipalveluiden suunnittelussa. Silloin uudet toimenpiteet pyrkisivät ulkoisten tukitoimien sijasta kohentamaan yksilön omaa kykyä toimia nykyaikaisen yhteiskunnan vaatimusten mukaisesti. Kuitenkin näiden toimenpiteiden suunnitteluun tarvitaan elämähallinnan yhteiskuntatieteellistä tutkimusta.

Toinen elämähallinnan yhteiskunnallinen merkitys piilee yksilötasolla. Elämähallinnan tutkimuksen tuottama tieto voi olla hyödyllistä suoraan tavallisille ihmisille. Tavallisille ihmisille välitettynä tutkimuksen tuottama lisätietämys voi vaikuttaa positiivisesti lukijoiden kykyyn hallita omaa elämäänsä. Se voi korottaa heidän tietoisuuttaan omasta elämäntilanteestaan ja auttaa heitä torjumaan arkipäivän ongelmia tehokkaammin. Silloin tutkimusten tuottama tieto auttaisi tavallisia ihmisiä parantamaan itsehallintansa keinoja ja korottamaan elämälaatuun.

Tutkimuksen tieteellinen merkitys perustuu teoriaa ja käsitteistöä luovaan näkökulmaan. Elämähallinnan kokonaisuus on tässä valossa sisäiseen ja ulkoiseen sekä positiiviseen ja negatiiviseen ulottuvuuteen jakautuva kokonaisuus. Lisäksi teorian kannalta elämähallinnan muotoutumisessa on keskeistä normien asema yhteiskunnassa, asiantuntijoiden tuottama tieto, identiteettityö ja elämän politisoituminen. Giddensin teoriaa jälkitraditionaalisesta identiteetistä ja elämäntavoista olisi hyvä tarkastella elämähallinnan näkökulmasta. Oman identiteetin työstäminen ja elämäntavan rakentaminen perustuvat tietoihin päätöksiin, joiden avulla henkilö pyrkii hallitsemaan oman elämänsä tapahtumia. Toisaalta elämänpolitiikkakin saa uusia merkityksiä elämähallinnan kautta. Oikeastaan elämähallinnan näkökulmasta yksilölliset valinnat tuottavat yhden sijasta kuutta erityyppistä elämänpolitiikkaa, jotka liittyvät elämähallinnan aihepiireihin. Elämähallinnan aihepiirien mukainen jaottelu voisi toimia mielenkiintoisena näkökulmana ihmiselämään liittyviin poliittisiin kysymyksiin. Toisaalta myös kaikki poliittisissa liikkeissä toimiminen on osa henkilön elämähallintaa, koska ne ovat osa heidän tärkeäksi kokemia päämääriä.

Toisaalta elämähallinnan aihepiirit antavat lisäkuvausta erilaisista elämäntapaa rakentavista elementeistä. Elämäntavan on nimittäin kyettävä vastaamaan kaikkiin elämähallinnan aihepiirien mukaisiin kysymyksiin, jotta se olisi toimiva kokonaisuus. Elämähallinnan aihepiirien mukaiset

kuusi tekijää ovat läsnä oikeastaan lähes jokaisessa elämäntilanteessa yhtäaikaaisesti. Sen vuoksi myös elämäntavan on vastattava yhtäaikaaisesti kaikkien niiden asettamiin vaatimuksiin. Elämäntavan varaan rakentuu aina jonkinlainen aikataulu siitä mitä ja milloin henkilö tekee. Toisaalta elämäntapa edellyttää myös tietoa valintojen merkityksistä ja seurauksista. Tieto on valintojen tekemisen lähtökohta ja kaikki toiminta myös edellyttää tietoa siitä miten halutut asiat toteutetaan. Elämäntapa ei kuitenkaan ole vain sitä, mitä me teemme, vaan siitä tulee osa identiteettiä. Se muovaa näin myös henkilön psyykettä ja monet muutokset ja elämäntilanteet edellyttävät valtavan määrän psyykkistä työtä. Kuluttaminen on myös nykyaikana itsestään selvä osa oman minuutemme muovaamista. Muovaamme itseämme ja ympäristöämme hankkimalla itsellemme tarpeellisiksi ja tärkeiksi koettuja kulutustuotteita. Se on osa taloudellista ja aineellista elämäntavan ilmaisua. Elämäntapa sisältää myös käsitykset omasta sosiaalisesta asemasta, ystävistä ja ryhmäjäsenyydestä. Siksi elämäntapa toteutuu juuri noiden kuuden erityyppisen elämäntilanteen muodon kautta.

Tällä tutkimuksella on myös annettavaa Foucault'n ja hallinnan analytiikan teorioihin. Helenin mukaan usein vapaus, yksilöllisyys ja itsen koostaminen jäävät helposti hallinnan analyttisissä kirjoituksissa sanastoksi, tekniikoiksi tai muunlaisiksi toisen hallitsemisen välineiksi. Se näkyy siinä, että usein vapaus, yksilöllisyys ja minuus nähdään hallinnan tai sääntelyn yksioikoisesti tuottamiksi asemiksi, jotka ihmiset omaksuvat tai joihin on pakko mukautua. Erityisesti hallinnan sommitelmien mahdollistamaa olemassa olon taitoa tai itsen työstämisen muotoja ei ole tarkasteltu moninaisina henkilökohtaisten elämänvalintojen ja -projektien mahdollisuuksina. (Helen 2004, 230.) Tämän työn kaltainen näkökulma elämäntilanteeseen mahdollistaa myös vallan tarkastelemisen osana henkilökohtaisten valintojen tekemistä ja toteuttamista. Elämäntilanteissa valta on sitä, että henkilö hallitsee itseään. Itsen hallitsemisen osoitus on puolestaan se, että henkilö saa elämässään aikaiseksi haluamiaan asioita ja onnistuu välttämään epämiellyttäviä tapahtumia. Mikäli valta ymmärretään kyvyksi saada aikaan asioita, jakautuu elämäntilanteeseen liittyvä itsen hallitseminen kuuteen elämäntilanteen aihepiiriin mukaiseen kokonaisuuteen.

Ensinnäkin henkilöllä on oltava valtaa omaan psyykeen, koska henkilön on torjuttava psyyken prosesseihin liittyvää epämiellyttävää pakonomaaisuutta. Henkilö joutuu usein tilanteisiin, joissa omat taidot ja kyvyt joutuvat koetukselle. Aineellisessa maailmassa valta on ennen kaikkea oman kehon hallintaa. Kehon toimintakyky on tärkeä osa elämäntilanteeseen liittyvää valtaa, jonka kohteena on henkilö itse. Toissijaisesti henkilön on myös kyettävä kontrolloimaan ympäristönsä aineellista ympäristöä ainakin jossain määrin. On pystyttävä hankkimaan päämäärien kannalta

tarpeelliset välineet. Sosiaalisessa mielessä valta ilmenee kykynä saada muut toimimaan itsensä kanssa yhteisymmärryksessä. Silloin henkilön valta kohdistuu lähinnä kanssaihmiin. Henkilön on myös kyettävä hallitsemaan tulonsa ja menonsa, jolloin kyse on oman talouden hallinnasta. Ajan hallinta puolestaan näkyy siinä, että henkilö luo itselleen aikatauluja ja kykenee myös noudattamaan niitä. Lopulta itse kohdistuva valta saa myös tiedon muodon. Itseään koskevaa tietoa hyödynnetään itsen hallitsemiseen päämäärien saavuttamiseksi. Toisaalta onnistunut elämäntoiminta sisältää myös aktiivisen pyrkimyksen tiedon keräämisestä päämäärien kannalta tärkeistä asioista. Se helpottaa tilanteen hallintaa ja on perusta tietoisille ja pohdituille valinnoille, joiden seuraukset ovat usein etukäteen hyvin arvioituja. Tällä tavoin elämäntoimintoihin ja -projekteihin liittyvä hallinta saa elämäntoiminnan aihepiirien mukaisesti kuusi erilaista muotoa.

Näiden tulosten vuoksi voidaan todeta, että tällä tutkimuksella on teoreettista ja käytännöllistä merkitystä. Se toimii uusien tieteellisten näkökulmien avaavana väylänä, mutta samalla se avaa näköaloja uudelleen käytännön sovellutuksiin. Siksi tämä tutkimus on ollut tarpeellinen. Elämäntoimintaan liittyvää jatkotutkimusta tarvitaan kuitenkin paljon, jotta siihen sisältyvät mahdollisuudet voidaan todella hyödyntää.

LÄHTEET

- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1995. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Allardt, E. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämäntoiminta. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämäntoiminta. Helsinki: Gaudeamus, 34–53.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Jyväskylä: Gummerus.
- Aromaa, A. 1996. Avauspuheenvuoro. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämäntoimintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 13–15.
- Atkinson, R.L. 1993. Introduction to psychology. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Beck, U. 1992. Risk Society. Towards a new modernity. London: Sage.
- Berger, P. & Luckman, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.

- Blom, V. 1998. Onko mainoksilla merkitystä? Mainosten tulkinta Ronald Bathesin koodiston avulla. Teoksessa A., Kantola, I., Moring & E., Väliverronen. (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopiston laiden tutkimus- ja koulutuskeskus, 200–228.
- Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa J., G., Richardson (toim.) Handbook of theory and research for the sociology of education. New York : Greenwood Press, 241–258.
- Dean, M. 1999. Governmentality: power and rule in modern society. London: Sage.
- Eräsaari, R. 1998. Mikä ihmeen elämänpolitiikka? Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 92–109.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerrus.
- Foucault, M. 1980. Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.
- Foucault, M. 1989. Archaeology of knowledge. London : Routledge.
- Foucault, M. 1998. Seksuaalisuuden historia. Helsinki: Gaudeamus.
- Giddens, A. 1986. The constitution of society: outline of the theory of structuration. Cambridge: Polity
- Giddens, A. 1991. Modernity and Self-Identity. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1995. Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa B., Ulrich, A., Giddens & S., Lash. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino, 83–152.
- Goffman, E. 1986. Frame analysis: an essay of the organization of experience. Boston: Northeastern university press.
- Haavio-Mannila, E. 1998. Jeffrey Weeksin seksuaalielämänpolitiikka. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 292–313.
- Heiskala, R. 1996a. Modernisoitumisen seuraukset ja elämänpolitiikka: Giddensin 1990-luvun tuotanto. Politiikka-Lehti 38, 111–120.
- Heiskala, R. 1996b. Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, I. 2004. Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucaultilainen hallinnan analytiikka. Teoksessa K., Rahkonen (toim.) Sosiologian nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus, 206–236.
- Hoikkala, T. 1998. Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 152–168.
- Hoikkala, T., Roos, J.P. 1998. Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Imonen, K. & Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi.

- Ilmonen, K. 2004. Sosiaalinen pääoma: uusi ihmekäsite vai käyttökelpoinen hypoteesi. Teoksessa K., Rahkonen (toim.) Sosiologian nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus, 99–142.
- Järvikoski, A. 1996. Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 35–48.
- Karisto, A. 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 54–75.
- Kearney, R. 2002. On Stories. London : Routledge New York
- Kivelä, P. 2004. Ensin muut ja sitten minä. Työttömien naisten toimintamahdollisuuksien hahmottuminen pienellä paikkakunnalla. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Koivusalo, M. 1998. Elämänpolitiikasta eli katsaus biovallan teemaan. Teoksessa T., Hoikkajala, J-P., Roos (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 265-291.
- Korhonen, I. & Oksanen, K. 1997. Kertomuksen semiotiikka. Teoksessa P., Sulkunen & J., Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 54–71.
- Korhonen, M. & Perho, H. 1995. Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa H., Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY, 323–340.
- Kuusinen, J. 1995. Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa H., Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY, 311–322.
- Lazarus, R.S & Folkman, S. 1984. Stress, appraisal and coping. New York: Springer.
- Lehtonen, T-K. 1998. Rajallista ostamista: Itsekuri, omatunto ja mielihyvä. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 219–251.
- Lyytinen, H., Korkiakangas, H. & Lyytinen, P. 1995. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY.
- Moring, I. 1998. Tee se itse –teoria. Grounded theory mediatutkijan työkaluna. Teoksessa A., Kantola, I., Moring & E., Väliverronen. (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopiston lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 229–258.
- Nurmi, J-E. 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa H., Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY, 256–274.
- Perelman, C. 1996. Retoriikan valtakunta. Jyväskylä: Gummerus.

- Pulkkinen, L. 1995. Persoonallisuuden kehitys lapsuudesta aikuisuuteen. Teoksessa H, Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki. Porvoo, Juva: WSOY, 297-310.
- Raitasalo, R. 1995. Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Raitasalo, R. 1996. Alkusanat. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 7.
- Raunio, K. 1990. Sosiaalipolitiikan lähtökohtia. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Riihinen, O. 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 16–34.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos, J.P. 1998. Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 20–33.
- Rose, N. 2001. Elämän itsensä politiikka. Tiede ja Edistys 2/2002. 81–101.
- Ruth, J-E. 1998. Elämänhallinta ikäännyttäessä. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 314–330.
- Saarenheimo, M. & Suutama, T. 1995. Elämänhallinta ja vanhuuteen sopeutuminen. Teoksessa H., Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY, 454–470.
- Selin, J. 2005. Vapaaksi riippuvuudesta? Tutkimus yhteisöllisestä huumehoitomenetelmästä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Sulkunen, P. 1997. Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa P., Sulkunen & J., Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 13–53.
- Sulkunen, P. & Törrönen, J. 1997. Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Teoksessa P., Sulkunen & J., Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 72–95.
- Sulkunen, P. 1998. Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki: WSOY.
- Suominen, S. 1996. Elämänhallinta – luottamusta ja voimavarojen hallintaa. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 80–83.
- Törrönen, J. 1997. Intohimoinen teksti – pysäytetty kertomus suostuttelun makrorakenteena. Teoksessa P., Sulkunen & J., Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 221–247.

- Uusitalo, H. 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo, Juva, Helsinki: WSOY.
- Vejjola, S. 1997. Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa P., Sulkunen & J., Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 129–152.
- Vuorio, S. 1996. Mitä tarkoitamme puhuessamme elämänhallinta: kadoksissa käsiteviidakossa. Teoksessa R., Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 84–96.
- Vähämäki, J. 1998. Elämänpolitiikka ja biopolitiikka. Teoksessa J.P., Roos & T., Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 128–151.
- Väliverronen, E. 1996. Ympäristöuhkan anatomia: tiede, media ja metsän sairaskertomus. Jyväskylä: Gummerus.
- Väliverronen, E. 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa A., Kantola, I., Moring & E., Väliverronen. (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopiston lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 13–39.